GÖRÜNMEYEN DİKTATÖR

H.Marcuse
R.P.Wollf
U.Bergmann
B.Rabehl

ARARAT YAYINEVİ

Ararat Yayınevi

P. K. 819
SİRKECİ - İSTANBUL

Telefon : 27 04 71

Nuruosmaniye Cad. 24/2
Cağaloğlu - İstanbul

Dizgi ve Tertip: Menteş Matbaası, İstanbul

Baskı : FONO Matbaası, İstanbul

Kapak : Art Ajans
İstanbul - 1969

GÖRÜNMEYEN DİKTATÖR

HARBERT MARCUSE
ROBERT PAUL WOLFF
UWE BERGMANN
BERN RABEHL

ARARAT'ın KÜÇÜK KİTAPLARI : 11

HOŞGÖRÜNÜN ÖTESİNDE

Robert Paul Wolff

Eflatun «devlette», bir şeyin erdemi, o şeyin kendine özgü görevini yerine getirmesini sağlayan durum ya da niteliktir, der. Bıçağın erdemi keskinliği, bir koşu atının erdemi de hızıdır. Aynı şekilde bilgelik, cesaret, ölçülülük ve hakseverlik erdemleri de insan ruhunun «meziyetleridir» ve insanın yapmak zorunda olduğu şeyi -yani yaşamayı - iyi yapmasını sağlarlar.

Her canlı ve cansız varlığın kendine özgü erdemleri olduğu gibi, siyasî toplum biçimlerinin de, asıl ilkelerini gerçekleştirdikleri ideal bir durumları vardır, diyebiliriz. Eflatun için iyi toplum, bilgelerin ve iyilerin, bilgileri ve yetenekleri kendilerinden az olan kişileri yönettikleri, hizmet esasına dayanan bir aristokrasidir. Görevlerin ve otoritenin doğru olarak paylaştırılmasına Eflatun «adalet» der, demek ki Eflatun'un ütopyasındaki erdem «adalet»tir.

Bu kavramı genişletirsek, örneğin bir monarşideki erdemin «sadakat» olduğunu söyliyebiliriz; çünki burada devlet kralın şahsında toplanmaktadır. Toplumun çözülmesini önleyen, tebaasındaki herkesin krala karşı olan kişisel görevini yerine getirmesidir. Bir askeri diktatoryanın erdemi şeref, bürokrat bir diktatoryanınki verimlilik, iş görme gücüdür. Geleneksel liberal demokrasilerin erdemi eşitlik, sosyalist bir demokrasininki ise kardeşliktir. İdeal bir nasyonal demokrasi «vatan sevgisi» erdemini geliştirir. «Vatan sevgisi» «sadakat» ten krala değil de devletin kendisine dönük olmakla ayrılır.

Hoşgörü ise, günümüz Amerika'sında ortaya çıkmış olan modern çoğulcu (plüralist) bir demokrasinin erdemidir. Siyasal hoşgörü, çoğulcu bir demokrasinin düzgün işleyebilmek ve çoğulculuk idealini gerçekleştirebilmek için toplumdan beklediği bir anlayış ve zihinsel tutum biçimidir.

Bu nedenle, eğer hoşgörüyü siyasal bir erdem olarak anlamak istiyorsak, onu psikoloji ya da ahlâk açısından önyargıları inceliyerek değil, tersine demokratik çoğulculuğun kuram ve uygulanmasını çözümleyerek araştırmalıyız.

Bu yazıda ulaşmak istediğim şey hoşgörünün felsefesini anlamak ve aynı zamanda eleştirmektir. Bu yüzden ilk bölümü, bu kavramın açıklanmasına ve çoğulculuk kuramıyla olan ilişkilerinin gösterilmesine ayırdım. İkinci bölümde ise hoşgörü için ileri sürülebilecek çeşitli savları inceliyeceğim ve demokratik çoğulculuk kuramının insan tabiat ve toplumdaki zıt anlayışla-

rın biraraya gelmesiyle ortaya çıktığını göstermeye çalışacağım. Son bölümde ise bu kuram bazı eleştirici düşüncelerin süzgecinden geçirilecek ki, bana kalırsa, bu düşünceler içinde bulunduğumuz şu çağda bu kuramı savunmayı olanaksız kılmaktadır. İlk bakışta bu yol biraz gereksiz ve dolambaçlı gibi gelebilir. Bu yolu seçişimin nedeni çoğulculuğu tüm başarısız bir kuram olarak görmeyişimdir, tersine bu kuram Amerikan'ın gelişmesinin bir döneminde değerli bir rol oynamıştır, bugün ise gerek betimleyici gerek yol gösterici olma bakımından değerini yitirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, vazı hoşgörüyü aşmayı öğütlemektedir, ve -Hegel'in hatırlattığı gibi - bir şeyi aşmak onu yadsımak demek olduğu kadar, içine de almak demektir.

1.

Siyasal kuramların çoğunda olduğu gibi demokratik çoğulculuğun da hem betimleyici, hem yol gösterici değişkenleri vardır. Çoğulculuk, betimleyici olarak, ödevinin, modern endüstri demokrasilerinin, özellikle Amerikan demokrasisinin gerçekte nasıl işlediğini söylemek olduğuna inanır. Yol gösterici olarak da, endüstri demokrasisinin nasıl olabileceğini gösteren bir «ideal görünüm» çiziştirir. Kuramın bu iki biçimi de 19. yüzyılda klâsik - liberal geleneğin yöntembilimsel bireyciliğine yapılan saldırılardan çıkmıştır.

Bu geleneğe göre siyasal toplum, özerk bireylerin, isteklerini durmadan oya sundukları ve, kendi çıkarla-

rını gözönünde bulundurarak, güçlerini «devlet» te topladıkları bir «biraraya gelme» dir. (ya da olmalıdır-liberalizm de aynı biçimde çift anlamlıdır) Devlet en yüksek gücün ve otoritenin toplandığı bir yer, kamusal bir kurumdur. Emirleri demokratik bir karar verme ve denetim süreciyle meşru kılınır. Bu süreç -doğru işlediği sürece- bağımlı olduğu kanunların yapılmasına kişinin katılmasını sağlar. Nihayet kuramın odak noktasında da tek tek vatandaşlarla egemen ve üstün devlet arasındaki ilişki yer alır.

Devletin dışındaki birlikler, kurumlar önem açısından ikinci derecede kalır ve varlıkları açısından da devletin isteklerine bağımlı olarak görülürler. Bazı liberal düşünceli filozoflar devletin özel kurumlara asgarî derecede karışmasını öğütlerken, bazıları devletin etken olarak karışması için çaba gösterirler. Her iki durumda da, yönetim görevi olmayan kuruluşlara, devlet kuramı içinde, ikinci dereceden ve bağımlı bir yer verilir. Bağımlılığı belirleyen çizgi «bir kurum, birlik meydana getirmeyen bireyler yığını» olarak görülen, «halkın ortaklaşa isteklerinin temsilcisi ve somut biçimi» olarak anlaşılan devletin, ve gene bu bireylerin küçük küçük gruplaşmalarıyla meydana gelmiş, ama devletin isteğiyle güçlendirilmiş olan özel kurumların arasından geçer.

Klâsik liberalizmin ideal bir «siyasî kamusal kurum» kuramı olarak tercih edilme nedenleri ne olmuş olursa olsun, bu liberalizmin, 19. yüzyılda ortaya çıkan endüstri demokrasisini yansıtmak açısından yetersiz olduğu çok çabuk ortaya çıkmıştır. Gerçek ve kuram

arasında gittikçe büyüyerek gelişen farklılaşmanın nedeni düzenin iki temel niteliğine bağlanabilir. Birincisi büyük ulusal devletlerdeki tüm yetişmiş halkın siyasal alanda etkin bir bağımsızlığa kavuşması, ikincisi de, toplumda «özel» düzeyde, gelişmiş bir endüstri sisteminin ortaya çıkarak temsilci yönetimin siyasal çerçevesi içinde, yeni çoğulcu bir yapının gelişmesine yol açması. Geleneksel demokratik kuram, ön koşul olarak tek tek vatandaşlarla yönetim (hükümet) arasında dolaysız ve anlayışlı bir ilişkiyi gerektirir, bu ister Rousseau'nun istediği gibi «doğrudan demokrasi» biçiminde, ister Locke'un anlattığı temsilci mekanizmanın yardımıyla olabilir. (Locke'un temsilci mekanizmasına göre devlet vatandaşın karşısına hem hizmetçi, hem efendi olarak doğrudan çıkmaktadır.) Kanunlarda açıklanan olgular -böyle oldukları varsayılmıştır bunların- hem okumuş her kişinin kavrıyabileceği gibi olmalı, hem de bu kişinin çıkarları açısından taşıdıkları önem kolayca anlaşılabilmeliydi. Fakat kitle siyasetinin ortaya çıkmasıyla bu dolaysızlık ve kavranabilirlik üzerine kurulan bütün umutlar bir daha geri gelmemecesine kayboldular. Küçük, kendi kendini yöneten özerk bir siyasal toplum ideal çekiciliğini sürdürüyordu. Bunun dışavurumunu Avrupa ve Amerika'da 19. yüzyılda doğan ütopik kamusal kurumlarda görüyoruz. Ama yeni devrin büyük endüstri demokrasilerini yargılamaya yarıyan ölçü olarak bakıldığında bunları birçok eksiklikleri vardı: Uygulanmaları olanaksızdı. Halkın isteğini, seçtiği «gücü elinde bulunduran» kişilere ulaştırabilmesi için sürekli ve karışık kurumsal işlemler gerekiyordu.

Aynı sıralarda ekonomi dünyasında büyük endüstri şirketleri görülmeye başladı, bunlar eski aile işletmelerinin yerini alır oldular. Sendikaların ve zenaatkâr birliklerinin örgütlenmesi sonucu, birçok küçük ve bağımsız firmayla büyük ve dağınık iş gücünün sunulmasından meydana gelmiş klâsik toplum biçimi, ekonomik gerçek karşısında, yol göstermeye yardımcı olmaktan gitgide uzaklaşıyordu. Bireyler ancak, hangi türden olursa olsun, gruplar halinde birleştikleri zaman piyasaya girebiliyorlar ve birbirleriyle ilişki kurabiliyorlardı. Devlet ise birey üstündeki egemenliğini ancak yukarda sözettiğimiz grupların tutumlarını belirleyen kanunlar yoluyla geçerli kılabiliyordu. Bireylerin devletle olan gerek siyasal, gerek ekonomik ilişkilerini «orta büyüklükteki» kurumsal birliklerden meydana gelen bir sistem *aracılığıyla yürüttüklerini kabul etmek zorunlu* olmuştu. Ama modern devletin büyüklüğü ve endüstriyel örgütlenmesi, klâsik anlamda liberal bir demokrasi kurulabilmesinin bütün olanaklarını yok eder, çünki ekonomik yapı ister özel ve kapitalist, ister resmi ve sosyalist olsun, aracı ve bürokratik örgütlere ihtiyaç vardır. Bunlara bir de, tarihsel açıdan daha çok Amerika'nın geçirdiği deneylere özgü olan üç etken daha katılmış ve bu etkenler çoğulculuk dediğimiz karakteristik biçime yol açmıştır.

Birinci etken -önem taşıma bakımından geçicidir- Amerikan sisteminin federatif yapısıdır. Amerikan ulusunun doğuşundan beri bireyle devletin en yetkin kademeleri arasına, önceleri egemen ve özerk olan yerel yönetimlerin hiyerarşisi sokulmuştur. Amerikan Birleşik

Devletleri, adından anlaşılacağı gibi, bireylerden çok siyasal kamusal kurumların birliğidir. Vatandaşları yerleşmiş oldukları yere bağlıyan gelenek ve duygu gibi doğal zincirler, çeşitli devletlerin egemen otoritenin görevlerini yerine getirmelerine izin verilmesiyle, gücün paylaşılması sonucu, büsbütün kuvvetlendirilmişlerdir. Bu paylaşma ise çeşitli devletlere, egemen otoritenin görevlerini yapma izninin verilmesinden doğmuştur. Bu yüzden bireyin federal devletlerin hükümetiyle ilişki kurması ta başından -kuramsal alanda bile- dolaylı ve araya giren kurumlar yoluyla olmaktadır. Giderek 18. yüzyılda birleşme konusunda yapılan tartışmalardan anlaşılacağı gibi, anayasa da çarpışan çıkarların birbirlerine verdikleri bir yığın tavizin sonucudur: büyük devletler küçüklerin, tarım ticaretin, kölelik serbest çalışmanın karşısındaydı. Birliğin yapısı çıkarları, her çıkara konuşma hakkı vererek, ama kumandayı hiçbirine bırakmıyarak dengelemek zorundaydı. Siyasetin az ya da çok dayanıklı gruplar arasındaki bir çatışma olduğu anlayışı böylece yönetimimizin temeline oturtulmuş oldu. Bundan da bireyin siyasal arenaya «tecrit edilmiş» bir güç olarak değil de, kesinlikle bu guruplardan birinin üyesi olarak girmesi olayı çıktı. Yönetim öte yandan, yerel kurumların aracılığıyla, bireylerden bazı şeyler istemekte ve bireyin gereksinmelerini karşılamaktadır. Yönetimin çalışma alanının 19, ve 20. yüzyıl boyunca gittikçe genişlemesiyle bu federatif yapı sayısız yargı ve yürütme organına yerleştir. Günümüz Amerika'sında eğitim sistemini, ticaret kanunlarını ya da sorumlulukların kesin dağılımını elimizdeki kanunların

tartışmasını yaparak anlamak olanaksızdır. Bu iş için eyalet devletlerinin, federal devletin hükümetine karşı, tarihte bir eşine rastlanmıyan tutumlarını gözönünde bulundurmak gerekir.

Amerikan demokrasisinin karakterine yön veren ve çok sözü edilen ikinci faktör, bizim ağırbasan sosyal sorunlara hemen guruplar kurarak cevap verme eğilimimizdir. Bu fenomen Tocqueville tarafından ortaya çıkarılmış ve o zamandan beri Amerikan politikası üzerine çalışanlar tarafından, bizim demokratik teknikler repertuarına (dağarcığına) yaptığımız garip bir katkı olarak nitelendirilmiştir. Bazı uluslar toplumun ufuğunda bir sorun belirir belirmez nasıl tanrıya ya da devlete başvuruyorlarsa, amerikalılar da işgüdüsel bir biçimde hemen bir komisyon kuruyorlar, başkan ve haznedar seçiyorlar, bir çözüm yolu bulmak üzere kendileri işe girişiyorlar galiba. Yukarıdaki durum idealize edilmiş bir durumdur ve kendi kendini övme payı da az değildir; bize kirli ve yoksul bir işçi mahallesinden çok kuzey Amerika bozkırlarındaki hayatı, ya da Yeni İngiltere'deki bir şehir meclisi toplantısını hatırlatmaktadır. Gene de Amerika'daki özel ve gönüllü kurumların başka ülkelerde devletin uğraşacağı pek çok toplumsal gereksinmeyi karşıladığı bir gerçektir. Örneğin din, devletin kilise kurması yasak olduğu için, yönetimin etki alanının büsbütün dışındadır. İlk, orta ve lise öğretiminin masrafları yerel makamlar ve özel kurumlar tarafından ödenir. Yüksek öğrenimi büyük özel üniversiteler ve kolejler elinde tutar, devletin açtığı benzer kurumlar yeni yeni önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Sanat ve

edebiyat büyük hayır vakıfları tarafından desteklenmekte ve teşvik edilmektedir. Askeri araştırmalar başlamadan önce de, müspet bilimlerle uğraşanlar yalnızca üniversite ve özel endüstri laboratuarlarında çalışabiliyorlardı. Endüstri, tarım, din, eğitim, sanat ve bilimin dışında da toplumsal faaliyetin bir sürü başka boyutu, yüklerini yönetimin taşımadığı gönüllü derneklerin temeli üzerinde, örgütlenmiştir.

Yönetimle özel dernekler arasındaki ilişkiyi açıklamak için önce, bazı grupların görevlerini doğrudan doğruya yerine getirdikleri, amaçlarına doğrudan doğruya ulaştıkları halde, başkalarının yönetimi etkiliyerek amaçlarına dolaylı olarak ulaşmak üzere «pressure groups» (baskı grupları) biçiminde örgütlendiklerini saptamak zorundayız. Tabii ki birinci tür derneklerin de çoğu siyasal «lobbying» (kulis) ile uğraşır. Ama gene de bu ayırımı yapmak yerinde olur: bizim gruplarla yönetim arasındaki ilişkinin iki temel «pluralist» (çoğulcu) kuramını saptıyabilmemizi sağlar.

Birinci, ya da «hakemlik» kuramı: «merkezi yönetimin rolü, özel dernekler arasındaki rekabet ve çatışmalar için kurallar koymak, ve büyükçe hiçbir çıkar gurubunun halk üzerindeki etkisini kötüye kullanmaması ya da toplumsal hayatın herhangi bir bölümü üzerinde denetim dışı bir egemenlik kurmamasını sağlamak için gücünü ve yetkisini kullanmaktır», der. Buna en belirgin örnek de firmaların piyasa için rekabete girdikleri ve işgücünün kapitalle rekabet halinde olduğu ekonomik alandır. Bu kurama uygun olarak da çeşitli

dinler, özel ve resmî eğitim biçimleri, çeşitli coğrafi bölgeler, giderek sanatlar, spor türleri arasında ve eğlence alanında bile benzer bir rekabet, insanların dikkatini, ilgisini çekmek için yapılan bir yarış ortaya çıkar.

Yönetimin ikinci kuramını «kuvvet doğrularının toplamı», ya da «give and take» (ver ve al) biçiminde adlandırabiliriz: Senato, halk arasındaki çıkar guruplarının yaptığı zorlamaların, baskıların biraraya geldiği, çatıştığı odak noktası olarak görülmektedir. Bu baskılar ya iki büyük partinin yardımıyla, ya da doğrudan mebusları etkilemeye çalışan parayla tutulmuş ajanlar aracılığıyla olur. Hükümetin çıkardığı kanunlara aslında bir takım güçler biçim verir. Bu da kanunları yapanların bu güçlerin etkisinde kalmalarını sağlamakla olur. Dayanılan fikir, senatonun yalnızca bu güçleri yansıttığıdır. Senato bunu yaparken de, ya bu güçleri tek bir toplumsal karara bağlar, ya da fizikçilerin dediği gibi «eritir». Özel çıkarların güçleri ve yönleri değiştiğinden, buna uygun olarak büyük çıkar guruplarının bileşim ve çalışmaları da değişir: işçi tabakaları, büyük işverenler kitlesi, tarımcılar. Hükümetin rüzgâr fırıldağı da durmadan değişen görüşlere, seslere ulaşabilmek için döner.

Çoğulcu ideolojinin teşvik edilmesinde federalizm ya da çıkar gurupları siyasetinden çok amerikalıların, halkın din, ırk ve etnik ayrılıklarının bilincinden olması rol oynamıştır. Eski kolonilerin pek çoğu din konusunda bağnaz topluluklardı. İngiltere'nin düşmansı siyasal

ikliminde erişilmesi olanaksız bir iç temizliğine erişebilecek, özel bir yapıları vardı. Reformation Avrupa'yı önce ikiye ayırmıştı, sonra da birbiriyle savaşan çeşitli kampların ortaya çıkmasına yol açtı, ve ulusu bireylerden çok dinsel cemiyetlerin toplandığı bir birlik olarak görmek olağan bir hale geldi. Sonunda İngiltere'de olduğu gibi, tarikatlar arasında bir uzlaşmaya varıldığında, siyasal toplum bir bakıma bir cemiyetler cemiyeti oldu. A. B. D. de devlet eliyle kilise kurulmasının kesinlikle yasak oluşu, ulus içinde çeşitli dini cemiyetlerin varlığının kabul edilmesini zorunlu kıldı. Bu çeşitliliğe rıza gösterilmesi olayı, sonunda, Roma-Katolik kilisesinin ve Yahudiliğin de kabullenilmesine kadar varmıştır.

19. yüzyıldaki büyük göçler sonucu pek çok etnik gurubun bir araya gelmesi de amerikan hayatında benzer etkiler yapmıştır. Böylece, örneğin büyük kentler çeşitli uluslara ait mahallelerin kümelendiği yerler olarak görülmeye başlandı. Küçük «İtalya» lar, «Çin mahalleleri», Polonya «Getto» lar, Alman cemaatleri gelişip, yayılıyordu. Amerika bir azınlıklar ulusu olmuştu, o denli ki ilk göçmenlerin torunları bile belirleyici bir isim edindiler: WASP. Amerikan toplumundaki dinsel ve etnik guruplar birbirleriyle, siyasetin çoğulcu mekanizmaları, ve eskiden beri varolan bazı özel dernekler aracılığıyla buluşuyor, kaynaşıyorlardı. Tipik «Tireli» gurupların (İtalo-Amerikan, Polonez-Amerikan gibi) kendi kiliseleri vardı. Bu kiliseler de eski vatanın dinsel törenleri sürdürülüyordu -kendilerine özgü aziz ve bayram günleri, törenler gibi - Ana dilde yazılmış gazeteler çıkıyordu, folklorun yaşatıldığı dernekler, yalnız er-

keklerin girebildiği klüpler, tüccar birlikleri, bölgesel sendika örgütleri, hepsi yerel halkların etnik ya da dinsel birliğine dayanıyordu.

Bu dinsel ve etnik guruplar siyasi sisteme, komşuluk, kent ya da çevre düzleminde ve (seçim hakkı olan) üyelerinin birleşmesiyle meydana gelen yığını siyaset terazisinde ağırlık biçiminde kullanarak girdiler. Amerikan yötiminin merkeziyetçi olmıyan, hiyerarşik devlet yapısı etnik guruplara dönük bir siyasete çok elverişliydi. Bilinçleri etkiliyen ve toplumsal önem taşıyan ilk olguların öyle özellikleri vardı ki, yalnızca bir örgüte ve siyasal bilgiye gereksinme gösteren bir «kent yönetim» düzlemi bunlara dayanarak kurulabiliyordu. İtalyan, İrlandalı, Polonyalı ve Yahudi siyasetçiler adaylıklarını koymayı başardıklarında çeşitli halk ve dinlerden meydana gelmiş bir kamusal kurumla karşılaşmışlardı. Bu kurumda önceleri kendi guruplarının temsilcisi, sonra da çoğunluğun yararını savunma niteliğine sahip devlet adamları olarak davrandılar.

Parça parça olan bu betimlemeleri biraraya koyarsak, çoğulcu toplumun bir görünümünü elde ederiz. Bu tanımlamaya göre Amerika, birbiri içine girmiş bir etnik, dinsel, ırksal, bölgesel ve ekonomik guruplar karmaşığıdır. Bu gurupların üyeleri çeşitli çıkarlarını özel birlikler aracılığıyla takip ederler. Bu birlikler ise temsilciliğe dayanan bir demokrasinin federatif sistemi sayesinde eşit haklara sahiptirler, düzenlidirler, her an mat edilmeleri mümkündür, kendilerinden bir şeyler istenir ve yönetilirler. Tek tek vatandaşlar merkezi yö-

netimle ve birbirleriyle ait oldukları bu, kendi isteğiyle davranan ya da davranamayan, guruplar içinde karşılaşırlar. Bu açıdan bakıldığında çoğulcu demokrasi klâsik-liberal demokrasi modelinin tam bir karşıtıdır; ve aslında federal topluma dikkati çekecek kadar benzemektedir: Federal toplumda birey herhangi bir kişi olarak değil de, ancak bir loncanın, esnaf dernekleriyle örgütlenmiş bir kentin, kilisenin ya da bir sınıfın üyesi olarak siyasal bir rol oynıyabilirdi. Ortaçağın siyasi toplumlarında olduğu gibi çoğulcu demokraside de parola «herkese söz hakkı» değil, «her meşru guruba kendi payı» dır. Günümüz Amerika'sında işçiler ve kapital, ya da katolikler, protestanlar ve Yahudiler arasında kaba hatlarıyla bir eşitlik sağlamanın gerekli olduğu kanıtlanmış gibidir. İşçilerin halkın büyük kısmını meydana getirmesi, ya da katoliklerin sayısının yahudilerin on katı olması gurupların etkilerinin bu oranlara göre ayarlanması için bir neden olarak görülmez.

Çoğulculuk modern endüstri demokrasilerinin, özellikle A.B.D.'nin işleme biçiminin kuramı olduğu gibi, (aslında öyle olsa da olmasa da) siyasal toplumun nasıl örgütlenmesi gerektiğini gösteren ideal bir modeldir. Çoğulculuk betimleyici kuram olarak empirik doğrulanma gerektirir. Nitekim son yıllarda pek çok siyaset bilgini bunu yapmaya çabalamışlardır Ama ayarlayıcı (normatif) kuram olarak çoğulculuk, ancak bir değer ölçüsüne, ya da iyi toplum idealine çağrıda bulunularak savunulur. Çoğulculuk üzerine yapılan tartışmaların tarihçesine bakarsak üç ayrı biçimde savunulmuş olduğunu görürüz.

Katoliklerle Protestanlar, nonkorformistlerle Anglikanlar arasındaki dinsel anlaşmazlığın endüstri öncesi döneminde ortaya çıkan en eski sav: «Başka türlü düşünenleri ezemiyen, ya da bunların ezilmesinden doğacak toplumsal kayıpları fazla bulan toplumlarda, değişik dinsel uygulamalara tahammül etmek zorunlu bir felâkettir.» der. Bu görüşe göre bağnazlık ideal durum, başka mezheplere ilke olarak hoşgörüsüzlük göstermek de bir görevdir. Yüce Anglo-Amerikan dinsel özgürlük geleneğinin, ilk protestanların bireylere vicdan özgürlüğü sağlama çabalarıyla değil de, böyle, aslında zaten «varolan» bir mezhep çeşitliliğinin, istenmeye istenmeye kabul edilişi yüzünden ortaya çıktığı, artık yenilene yenilene anlamını yitirmiş tarihsel bir görüştür.

Çoğulculuktan yana olan ikinci sav, çoğulculuğu geleneksel temsilci demokrasi yoluyla erişilmesi olanaksız siyasal amaçlara erişmeye yarıyacak -ahlâk yönünden zararsız- bir araç olarak göstermektedir. Bu görüşe göre, demokrasinin ideali herkesin kanun yaptığı, sonra da o kanunlara uyduğu bir şehir devletidir. Tek tek bireylerin bu siyasal karar verme süreci içinde simgesel olmayan, gerçekten önemli bir rol oynadıkları ölçüde, siyasal düzen adil, halk da özgürdür. Ama burada saydığımız bütün nedenler yüzünden klâsik - demokratik ilkelere göre örgütlenmiş bir büyük endüstri toplumunda hakiki bir kendi kendini yönetim olanaksızdır. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki uçurum o denli derindir ki, vatandaşın yönetimin işlerine etkin bir biçimde karışma olanağı kaybolur. Belli dönemlerde yenilenen seçim bile, seçmenlerin kendi bulmadıkları bir

başkanı, ne oldukları bile bazı nedenler yüzünden tam açıklanamıyan bazı olaylarla uğraşsın diye seçtikleri bir tören, ayin (ritual) haline gelmiştir. Böylece özgür kişileri iten, demokrasi idealiyle bağdaşması olanaksız bir inanç, imge, kişisel üslûp siyaseti ortaya çıkar.

Ama şimdi artık demokratik yollarla olsun olmasın bazı kararlar alınması zorunludur: yönetenleri yönetilenlerin isteklerine uymaya zorlıyacak seçimden başka bir yol bulunmalıdır. Buna cevap olarak çoğulculuk sunulmaktadır. Sosyal düzeni meydana getiren çıkar grupları arasında demokrasiye benzeyen, yaklaşan bazı şeyler olmaktadır mutlaka. Gene bu guruplar üyelerinin isteklerini, seçilmiş mebuslar üzerinde baskı yaparak ve karşı çıkarlara verilecek tavizleri ayarlıyarak geçerli kılabilirler. Klâsik bir demokraside ise bunlar ancak tartışma ve danışma yoluyla olabilirdi. Hükümet birbirinden ayırdedilemiyen, güçsüz ve özel vatandaşlardan meydana gelme bir yığın karşısında değil, örgütlenmiş guruplardan kurulu, eklemli (artiküle) bir sistem karşısındadır. Dolaysızlık, etkinlik, önemlilik ve bunların sonucu olarak demokratik bir biçimde katkıda bulunmayı, birey, ekonomik, dinsel ya da etnik birlik ve derneklerde -bölgesel sendikada, kilisede, Amerikan lejyonunun bir bölümünde gerçekleştirir. Kanun yapımının ve ulusal siyasetin denetimi, seçim sırasında kanun yapımcısına oy sağlıyacakları gerekçesiyle bu birlikler tarafından emniyet altına alınmıştır. Çoğulculuğun bu savunusuna göre politikacı, toplumdaki güçleri uzlaştırma sürecinde bir aracı rolü oynamaktadır. Örgütlenmiş seçmenlerin yaptığı zorlamaları yüklenir, seç-

menlerin göreli (relatif) seçim güçlerine dayanarak bu zorlamaları bir dereceye kadar dengeler ve Kongre binasının parkeleri üzerinde dolaşmak üzere yola çıkar. Burada başka zorlama kümeleriyle yüklü ve bu yüzden başka olanaklar arıyan meslekdaşlarıyla, kanunî tavizlere ulaşmak için, rekabet halinde olan toplumsal çıkarları birbiri peşisıra oya koyar. Eğer her şey iyi giderse memleketteki her önemli çıkara bir yer ayrılacaktır. Aslında bütün çıkarlar büyüklük ve yoğunluklarına aşağı yukarı uygun bir şekilde sevindirilecektir. Burjuva idealinin demokratik ideali böylece korunmuş olur: çünki bir çıkarı olan herkes gönüllü ve özel kurumlara girmekle yönetimin kararlarına belli bir dereceye kadar kendi isteklerini de sokabileceğini bilir. Rousseau'yu biraz yorumlar, genişletirsek: Vatandaş uyduğu kanunların hiç olmazsa bir dereceye kadar yapımcısı da olduğu için özgür bir insandır.

Çoğulculuğun ilk savunusu, çoğulculuğu itici ama vazgeçilmez bir felâket olarak görür. İkincisi, çoğulculuğu, endüstriyel kitle toplumunun koşulları içinde demokrasiyi bazı çevrelerde olsun yaşatabilmek için gerekli bir araç olarak kabul eder. Üçüncü savununun ise çoğulculuğa duyduğu hayranlık ilk ikisininkini fazlasiyle geçer. Bu savunuya göre çoğulcu bir toplum doğal ve iyidir, kendi kendinin ereği olarak görülmelidir.

Bu sav bireyle toplum arasındaki ilişkinin incelenmesinden doğmuştur. Basitleştirerek söylersek, taşıdığı fikir şudur: İnsan gelişmesiyle, yapısıyla ve süregelen etkinliğiyle önemli bir üyesi olduğu sosyal guruba ba-

ğımlıdır. Toplumun birey üstündeki etkisi başından olumlu, yapıcı, destekleyici bir etkidir -ve aslında gereklidir. Sosyal bir gurubun dışında büyüyen çocuk konuşamıyan, bilgisiz, akıllıca düşünme, giderek öbür insanlar gibi sevme ve nefret etme yeteneği bile olmıyan bir hayvan olacaktır. Küçük çocuğun terbiye edilmesi, çocuğun, hemen yakınındaki büyükler çevresinin -ki bu çevreye sosyologlar çocuğun primer gurubu adını verirler- davranma örneklerini ve değerlendirme alışkanlıklarını (atitüd) edinmesi, benimsemesi demektir. Bir oğlan çevresindeki erkekleri taklidederek erkek olur- bu arada kendisini öylesine onlara benzetir ki, bir daha bu biçim değiştirilemez. Konuşması, yürüyüşü, acıya ve sevince gösterdiği tepki, kadınlara, çocuklara ve yaşlı insanlara karşı takındığı tavırlar, ruhundaki umut, korku ve en derin istekler, hepsi herşeyden önce taklide dayanır. Birey bütün yaşamı boyunca değer verdiği yakınlarının kendisini onaylamaları için çabalar. Bunu yaparken de öğrendiği töreleri bozmaktansa ölmeyi tercih eder. Toplumunun değer ölçüleri ve yargıları, bireyin içinde suçluluk bilinci ya da utanç duygusu biçiminde yankılaşırlar. Bu yüzden sosyal mirası silkelenmesi gereken bir yük, kurtulunması gereken bir büyü olarak gören filozoflar büyük bir yanlış yapmaktadırlar. Bu miras olmadan birey aslına bakılırsa bir hiçtir. Bu miras, kültürünü içine sokmadığı hiçbir örgütlü kişilik nüvesi bırakmaz. İçin için radikal olan kişiler bile karşı çıktıkları toplumun yansımasından başka birşey değildirler. Böylece hepimiz doğal bir değişmezliğe sahibiz

ve içinde bulunduğumuz, yaşamımızı sürdürdüğümüz sosyal gurupla sıkı sıkıya bağlıyız.

İnsan doğuştan gurup halinde yaşıyan bir hayvan olduğu için, siyasi ideal olarak, üyelerinin yalnızca devlete karşı yurttaşlık görevi olan bir devlet düşünmek saçmadır. Gurup meşruluğunun ve siyasal bağlılıkların birbiri içinde dağılması, erimesi ancak en önemli gurubun tüm toplumla özdeş olması halinde olanaklıdır. -Yani New-Lanark gibi ütopik bir toplulukta, ya da İsrail kibutzlarında. Büyük bir toplumda devlet önünde meşru olabilmek için toplum içindeki bir sürü gurup karşısında meşru olmak gereklidir, (ki bu grupların içinde insanlar dolaysız ilişkiler kurabilmekte, tek tek kişiler olarak da bu ilişkilerini sürdürebilmekte ve değerlendirme, yargılama alışkanlıklarını güçlendirmektedirler.)

Morton Grodzins bu «birden çok olan bağlılıklar» kuramını «The Loyal and the Disloyal» (1) adlı kitabında toplamıştır: «Ulusal olmıyan büyüklü küçüklü guruplar bireylerin ulusa karşı olan yurttaşlık görevlerini yerine getirmelerinde önemli ve bağımsız bir rol oynarlar. Çünki bunlar bir bakıma yurttaşın resmi işlere ve ulusal törenlere (seremoni) katılmasını sağlıyan aracılardır... İşe kuramsal açıdan bakıldığında zincir sonsuzdur. Çünkü yönetimin -hükümetin- emirleri daha küçük grupların aldığı ceza tedbirleriyle uygulandığı gibi, bu guruplar uyguladıkları yönetim siyasetinin alacağı tedbirleri de saptarlar. Demokrasinin özelli-

(1) Chicago 1956 (Meşru olan ve olmıyan).

ği, belirtisi de buradadır: Halklar uydukları siyasi tedbirleri kendileri yürürlüğe koyarlar. Halk gurupları bu iki yanlı rollerine inandıkları -ve onu anladıkları zaman- «vatan hizmetleri» de artmış olur. Kısacası bireyler, kendilerini özdeşleştirdikleri guruplara yeterince ilgi göstermekle, vatan için çalışmış olurlar. Daha büyük olan gurubun, yani ulusun, yapması gereken tek şey amacı saptamaktır. Vatandaş amacın saptanmasına ister katılsın, ister katılmasın, ister bu amacı kabul etsin, ister etmesin, çok seyrek durumların dışında nasılsa bu amaca erişmek için kullanılan güçlere katkıda bulunacaktır. Daha küçük guruplara bağlı oluşu zorunlu kılar bunu. Ulusun ölüm kalımı söz konusu olduğu zaman, -savaş sırasında olduğu gibi- bu amaç için uğraşmak zorundadırlar. Gözleri yaşlı annelerin isteksiz oğullarını savaşa yollamaları bundandır. Küçük guruplara bağlılık böylece, (söz konusu olan birey aslında ilgisiz bile olsa) ulusal çabaya bir direnme gücü ekler.» (S. 65 - 67).

Her çoğulculuk savunusunu karşılayan bir hoşgörü savunusu vardır. Sözde tek inançlı (Ortodoks) toplumlarda farklı görüşlere gösterilen hoşgörü, hoşgörüsüz bir inanç «ihtirasının» yanına aklın sesi tarafından konmuş gerekli bir sıkıntıdır. Fransız politikacıları Nantes fermanını çıkararak korkunç bir iç savaşı böyle önlemişlerdir. Modern Rusya da artık tam anlamıyla denetliyemediği Doğu ülkelerindeki Titoizm'i bu yönden desteklemektedir. Bu çeşit bir hoşgörü bir erdem -siyasal bütünlüğü sağlayan bir güç- değil, tersine ha-

yati tehlike göstermeye başlayan bir hastalığa karşı ilâçtır.

Çoğulculuğun taraftarları için hoşgörü piyasadaki «yaşama ve yaşatma» ilkesinin temelidir. Ekonomik rekabet insanların kavga biçimlerinden biridir. (orta çağ savaşları da başka bir biçim olduğu gibi) Bu kavgada kavgacıların herbiri aslında karşısındakinin isteklerinde haklı olduğunu kabul eder, ama acımadan döğüşür... Bir yandaki uzlaştırılmaz karşıtlık, öte yandaki karşılıklı anlayış bir gerginlik doğurur. Bu iki karşıt uçtan biri kaybolabilir: Birincisi kaybolursa aradaki ilişki işbirliğine bile dönüşebilir, ikincisi kaybolursa kayıtsız şartsız savaş başlar. Rekabet halindeki iddiaları meşru olarak kabul etmek yeteneği uzlaşma için gerekli önkoşuldur. Düşmanımı ahlâk açısından haksız buluyorsam, taviz bir yatışma olur çıkar, eğer benim isteklerim haksızsa, onları meşru olmayan bazı kişisel çıkarlar elde etmek için istiyorum demektir. İçinde rekabet halinde çıkar guruplarının bulunduğu bir toplumda hoşgörü, karşıt çıkarların varolma ve temsil edilen haklarının rahatlıkla kabul edilmesi demektir. Hoşgörüyü ekonomik açıdan algılıyan bu görüş pek tabii insan davranışlarının ilke ve ayarlamalardan (norm) çok çıkarlar tarafından sebeplendirildiğini benimseyen görüşle birlikte yürür. Nesnel üstünlük gerektiren karşıt ilkelerdense, rekabet halinde olan çıkarlar arasında uzlaşmaya varmak - hele bu çıkarlar para gibi sayılabilir bir birimle ifade edilebiliyorlarsa - çok daha kolaydır. Amerikan siyasetinin sağlamlığı da ilke sorunlarını çıkar anlaşmazlıklarıymış gibi ele alma yeteneğine dayanır.

(Fransız siyasetinin başkalarınınkine benzemeyen sağlamlığının da çıkar anlaşmazlıklarını bile ilke sorunlarıymış gibi ele alma yeteneğine dayandığı söylenmiştir).

Çoğulculuğun toplum ve kişiyi bir gurup kuramına bağlıyan üçüncü savunusunda hoşgörü daha da önemli bir rol oynamaktadır. Yayılmış bir toplumda grupların sayıca çok olması bireyin sıhhatli bir biçimde gelişmesi açısından çok önemlidir, ama insanın primer gurubuna olan zorunlu duygu bağları tehlike yaratırlar. Eğer sosyologların lonca diliyle konuşursak, gurup-dışına duyulan düşmanlık, gurup - için bağlılığa doğal olarak eşlik eden bir olgudur. Bir insan «biz» sözcüğünü ne denli sıcak söylüyorsa, «onlar» ı da o denli soğuk söyler. Kişilere kendi guruplarından akan bireysel güç, bir toplum zaafı olan sınırlılığı, nefreti, yani hoşgörüsüzlüğü doğurur.

Hoşgörüsüzlük sorununun bir çözümü tabii, bireyi etnik, dinsel ve ekonomik guruplara bağlayan bağları koparmaktır. Hümanistler, «ta içimizde hepimiz kardeşiz» derler; yani birbirimize benzeyen özelliklerimiz benzemeyenlerden daha aslî, daha önemlidir. Ama bu sınırlayıcı bağlardan kopmakta yatan tehlike, onlar olmadan yaşayamayacağımızdır. Eğer tek tek kişiler dolaysız cevaplarla güçlendirilmeye gereksinme duyuyorlarsa, umut ve değerlendirmelerinin onaylanmasını (doğrudan doğruya kendileriyle konuşularak) bekliyorlarsa, ve eğer -bu kuramın savunduğu gibi- hiç kimse tüm ulusa primer gurup gözüyle bakamazsa, kardeşlik adı-

na bile olsa primer bağları gevşetmek sakıncalıdır. Bu, «yalnız yığının» bağlarından kopmuş, kişiliği olmayan üyesinin, yığın insanının felâketini arttırmak, körüklemek olur.

Geniş kapsamlı bir «kardeşlik» durumu içinde, farkların törpülenip aynı düzeye getirilmesine karşı çıkarılacak alternatif hoşgörüdür; yani primer guruplaın sayıca çok oluşunu isteyerek kabullenme, giderek bu çeşitliliği teşvik etme. Eğer insanlar, toplumda çeşitli inanç, ırk ve yaşama biçimlerinin bulunmasının gerçekten iyi olduğuna inandırılırlarsa, o zaman önyargı hastalığıyla, burjuva kavgalarına sapılmadan, çoğulculuğun olumlu sonuçları yaşatılabilir. Eflatun'un dediğine dönersek: Çoğulculuk bir endüstri toplumunun salt işliyebilmek için gerektirdiği özelliktir. Hoşgörü ise «iyi» işlemesini sağlıyan bir anlayış, zihinsel tutumdur. Bu yüzden hoşgörü, gurupçu toplam kuramına göre, çoğulcu bir demokrasinin hakiki, doğru erdemidir.

2.

Şimdiye kadar yalnızca hoşgörü kavramını açıkladım ve bu arada hoşgörünün demokratik çoğulculuk kuramı içindeki yerini belirttim. Gördüğümüz gibi çoğulculuğun iki ayrı kuramı var; birincisi geleneksel, liberal-demokratik kuramdan, ikincisi de kişi ve kültürün guruba bağlı temellerinin sosyal-psikoloji tarafından çözümlenmesinden çıkmakta. İkisinin de hoşgörü kavramları ayrı ayrı. Birincisinde hoşgörü kişisel ku-

surların anlaşmazlıkların kabullenilmesiyle bir tutuluyor, ikinci yorumda ise primer gurupların çokluğu olarak övülüyor. Şimdi ortaya cevaplandırılması daha zor olan bir soru atmak istiyorum: Çeşitli görünümleri olan çoğulculuk ve hoşgörüyü, bu görünümlerinden herhangi birinde demokratik toplumun idealleri olarak savunmaya değer mi? Bunlar «günümüz Amerika'sını betimlemeye yarayan kullanışlı» çözümleyici modeller» olmaktan öteye giderler mi?

Çoğulculuğun birinci, ya da *enstrumental* kuramı daha eski liberal felsefeden çıkmıştır ve gerekçesini bu felsefede bulur. Bu kuramın temel ilkelerini yargılamak istiyorsak (yalnızca bu temel ilkeleri gerçekleştirmekteki etkinliğini değil), örneğin John Stuart Mill tarafından anlatılan bireysellik ve özgürlük öğretisine dönmeli ve bu öğretinin siyasal toplumun idealini temsil edip edemiyeceğini düşünmeliyiz. Mill ünlü ve etkin denemesinde (On Liberty-Özgürlük üstüne) toplumun ve devletin, gerekçesiz bulduğu karışmalarına karşı, bireyin kutsallığını savunur. Mill tek tek İngilizleri, geleneksel İngiliz kanunlarının konutları (meskenleri) tanımladığı gibi tanımlar -düşünceleri ve davranışları öbür yurttaşların kutsal saydığı şeylere dokunmadığı sürece insanın istediği gibi düşünebileceği ve içinden geldiği gibi davranabileceği kutsal bir yer. Mill liberal birey anlayışının klâsik tanımını yaparak davranışın özel ve kamusal alanlarını ayırmaya çalışır. Birinci bölümde: Toplum bireyden farklı olarak davranışların bir kısmıyla yalnızca dolaylı bir biçimde (o da ancak ba-

zen) ilgilenir, bu kısım bir kişinin hayatının ve tutumlarının yalnız bir bölümünü içerir, bu bölüm yalnız o kişiyle ilgilidir, eğer başkalarıyla da ilgiliyse, bu ancak onların özgür, gönüllü ve kandırılmamış olarak rıza göstermeleri, katılmalarıyla olur... İnsan özgürlüğünün uygun çerçevesi budur. Bu çerçeve herşeyden önce iç dünyayı kapsar ve en geniş anlamıyla vicdan özgürlüğü düşünce ve duygu özgürlüğü, ister uygulamada, ister düşün alanında, ister bilimsel, ahlâki, dinsel olsun her konu hakkında mutlak fikir ve düşünce özgürlüğü ister... Ayrıca bu ilke herkesin kendi zevkine ve meraklarına göre davranmasını ister, öyle ki herkes hayatını kendi karakterine göre düzenlesin, istediğini yapsın, bu arada bu davranışlarından çıkabilecek sonuçlara da bağımlıdır herkes, kendilerine zarar gelmediği sürece yakınlarımız karışmamalıdır bize, tutumumuzu delice, dolambaçlı ya da yanlış olarak değerlendirseler bile. Üçüncü olarak, bireysel özgürlüğün bu sınırları içinden bireylerin birleşme, herhangi bir amaç için biraraya gelme özgürlükleri de çıkar. Ancak başkalarının bunlardan zarar görmemesi şarttır. Bir de birleşen kişilerin reşit, zorlanmamış ya da aldatılmamış olmaları gerekir.» denmektedir.

Mill daha sonra bu kendisine öncelik tanınan «kutsal iç âleminin» dışına çıkan davranışlar karşısında da toplumun bireysel işlere ancak tüm toplumun yararı söz konusu ise karışabileceğini açıklar. Yani toplumun özel alana karışmaya hiç hakkı yoktur, kamusal alana da karışma «olanağı» vardır yalnızca, bu da yararcı bir gerekçeye bağımlıdır.

Yani hoşgörü Mill ve klâsik-liberal felsefe için bireysel varoluşun özel alanının dokunulmazlığına saygı göstermeye hazır olmak demektir. İsteyen birisi gülünç elbiseler giyip sakal bırakabilir, (ya da herkes sakallıysa sakalını kestirir) alışılmamış dinleri benimsiyebilir, içinde bulunduğu cemiyetin cinsel ayarlamalarından uzaklaşabilir ya da herhangi bir biçimde toplumun eğilim ve alışkanlıklarını yadsıyabilir. Liberal felsefe toplumun bu uygulamalara (ister kanunlar ister sosyal yaptırımlarla) karışmaktan vazgeçmesini ister. Alışılmışın dışındaki özellikleri isteksizce kabullenmek biçiminde başlıyan bu tutum bize çok şeyler vaadederek, bireyciliği cesaretlendirmek ve çeşitliliği gerçekten sevdirmek önünde gelişebilir.

Mill, bireyin kamusal ya da başkalarını kapsıyan davranışlarında tabii ki sorumlu olduğunu söyler, ama bu, birey kendi çıkarlarını toplum çıkarı uğruna tüm feda etsin demek değildir. Tam tersine toplum, kendini meydana getiren bireylerin kesiştiği odak noktası olarak bile, her bireyin (ötekilerin çıkarlarına zarar vermeden) amaçlarına mümkün olduğu kadar çok ulaşmak için çabaladığı bir pazar ya da bir savaş alanıdır. Tek ayırım şudur: Özel alanda toplumun bireyin işlerine karışmaya hakkı yoktur (çünki bireyin bu davranışları başka kişileri etkilemez) Genel ve kamusal alanda toplum üyelerine bir eşitlik egemenliği sağlamıştır. Pazar mekanizması etkin olarak işlediği sürece, adaletin ve özgürlüğün istediği gibi, karşılıklı sınırlama ve kısıtlamaları otomatik olarak yerine getirecektir. Pazar başarısızlığa uğradığında, ya da ekonomiyle ilgisi olmıyan

bir olayda devlet işe karışacak, gereken ayarlamayı kanuni yoldan yapacaktır.

Gözümüzün önüne liberal hoşgörü idealinin uygulamada erişildiği bir toplum getirmeye çalışırsak, hemen aklımıza Londra, New-York, Paris gibi büyük, kozmopolit endüstri şehirleri gelir. Büyüklük, iş bölümü, tempo, sosyal gurupların dağılımı, halkın yoğunluğu, bunlar hepsi görüş farklarına ve uygulamalara karşı takınılacak hoşgörü tutumuna zemin meydana getirirler. Tanınmadığı bir büyük şehirde insanın, kişisel gereksinmelerini tatmin edecek eğilim, alışkanlık ve görüşleri biraraya getirmesinin ve bunları paylaşacak bir arkadaş çevresi edinmesinin daha kolay olduğu söylenmiştir. Küçük şehirlerde, şehir dışı mahallelerde, özel işlerimize, Mill'in yargıladığı biçimde sosyal bir karışmayı önlemek olanaksızdır. Ama salt büyüklük de yetmez, bireyin hakikaten özgürlüğüne kavuşabilmesi için aynı derecede de çeşitlilik gereklidir. Böylece liberalizmin betimlediği biçimiyle hoşgörü felsefesi, pek tabii ancak bir şehir içinde bulunabilecek kültür, din toplum ve siyaset çeşitliliğine götürür.

Bütün siyasal felsefeler gibi liberal devlet kuramı da insan tabiatının bir yorumuna dayanır. İlk haliyle liberalizm -bir felsefe en iyi ilk haline bakıldığında anlaşılır-: «insanın aklıyla düşünerek zevki çoğalttığını ve acıyı azalttığını söyler. «İyi» sözcüğü Bentham'a göre «hoşa giden», «kötü» sözcüğü de «acı veren» anlamına gelir. Bütün davranışlarımızın ereği bu birinciye ulaşmak ve ikinciyi «bertaraf» etmektir. Akıl, böylece, dü-

şünüp taşınan «dikkat» e indirgenmiş olur. Eğer gelecekteki bir acıdan korkup şimdi erişebileceğimiz bir zevkten düşünerek vazgeçersek aklın en yüksek noktasına erişmiş oluruz. Tabii, duygulara karşı takınılan bu «muhasebeci» tavrının burjuva tüccarın kazanç ve kayba karşı takındığı tavrın dolaysız bir yansıması olduğu çok söylenmiştir. Bir de bu kuramın insanlar arası ilişkilerden hangilerini kapsadığı aynı derece önemlidir. Liberal kuramın basit psikolojik benciliği doğru ise, o zaman kendi özel amaçlarını izleyen birey ötekileri yalnızca birer araç olarak görecektir. İsteklerimi açığa vurduğum ve onları tatmin etmek için en akıllıca yollar üzerine düşündüğüm zaman, benzer kişisel çabalar gösteren başka insanların davranışlarının benim giriştiğim işin sonuçlanmasını tehlikeye düşürebileceklerini keşfederim. Bazı durumlar da bunlar beni tehdit eder, bazı durumlarda ise ikimizin de yararına olacak bir ortak çalışma olanağı vardır. Plânlarımı buna göre düzenlerim ve belki de başka bireylerle oldukça ağır ve sürekli antlaşmalar yaparım. Ama erişmek istediğim hep kendi «zevkimdir» (yada mutluluğum -zevkin mutlulukla karıştırılması liberal kurumda büyük önem taşımaz, oysa Mill buna çok önem verir).

Başka bireyler benim için aşılacak engeller ya da sömürülecek yardım kaynaklarıdır, yani hep aracı, hiç bir zaman amaç değil. Somut bir örnekle gözümüzün önüne getirmek için toplumun, içinde genişleyen gazla dolu yuvarlak balonların bulunduğu bir mekan olduğunu, düşünelim. Her balon, yüzeyi öbür balonların yüzeyine değinceye kadar büyür, sonra genişlemesi biter

ve kendini çevresine uydurur. Böyle bir toplumda eşitlik ancak her balonun içinin korunması, (Mill'in özel alan diye tanımladığı yer) ve hepsine aynı ölçüde mekan verilmesi, demek olabilir. Bir bireyin içinde neler olduğu ötekileri hiç ilgilendirmemelidir. Liberal felsefenin daha iddialı değişkenleri, insanı böyle salt zevklerini arttıran bir varlık olarak betimlemez, bu kaba görünümü biraz yumuşatır. Mill, insanların zevkten daha yüce amaçlara yönelebileceklerini, kabul eder. (Hiç olmazsa alçak gönüllü ya da başkalarına dönük hoşlanma ve acıma gibi duyguların olabileceğini kabul eder.) Gene de toplum bir «birbirine bağımlı olmayan bilinç merkezleri sistemi» olarak görülür. Bu merkezlerin herbiri kendi kendini tatmin etmek ister ve burada, kendi «ben» inin karşısında somut şeyler olarak gördüğü, yani «nesneler» olarak gördüğü yaratıklara, yani öteki bilinç merkezlerine çarpar. Bireyin bu koşullar altındaki durumu sosyal psikolojinin başka bir kolunun «yabancılaşma» olarak tanımlıyacağı durumdur.

Liberal felsefeye diyalektik açıdan karşı koyan ve daha eski, endüstri öncesi bir dönemin değerlerinin savunuculuğunu yapan tutucu felsefe, topluluklar felsefesidir. Bir şeyin, bir kişinin ötekilere girift bir biçimde dolanmasını bir tehdit, büyük bir sıkıntı olarak gören Mill'e karşıt, bu durum liberalizmin Burke ve Durkheim gibi eleştiricilerine göre bir güçtür ve avantajlı bir durumdur. Evet, toplumun en büyük erdemidir: Toplum, bireyi içten ve şefkatli bir topluluk içine alır ve destekler, bu topluluk zaman açısından hem geriye hem ileriye doğru uzanır, ve içinde insan tecrübesinin kuşaklar bo-

yu edindiği, topladığı bilgeliği ve değerleri saklamaktadır.

Tutucu felsefenin temel görüşü insanın doğuştan toplumsal bir varlık olduğudur. Bu, insanın yalnızca maymunlar gibi arkadaş canlısı olması, kendi benzerleriyle beraber bulunmaktan hoşlanması demek değildir. İnsan özünün, hakiki varlığını ancak bir insan topluluğuna girift bir biçimde karışmakla gerçekleştirebildiği için ve bu anlamda toplumsaldır. Aristo «Politika» sının ilk safyalarında insanın doğuştan siyasal bir topluluk içinde yaşamak üzere yaratıldığını söyler. Aristo'ya göre, böyle bir topluluğun dışında yaşamayı yeğ tutan insanlar ötekilerden ya daha aşağı ya da daha yücedirler, yani bunlar ya hayvan ya da melektir. Ama insanlar bedensel istekleri açısından hayvanlara, akılları açısından da meleklere benzerler. Liberalizm bir anlamda insanı, yalnızca hayvansal ve melek gibi olanın, tutkularla aklın bir birleşmesi olarak kabul etme yanlışını yapmıştır. Bu varsayımdan pek tabii insanın yabani hayvanlar ve melekler gibi özünde tek başına yaşıyan bir yaratık olduğu sonucu çıkar.

Aristo, «oysa insanın türüne özgü bir varoluş biçimi vardır», der, «bu da yalnız insanlara özgü olan bir bildirişme yeteneğine dayanır. Bu varoluş biçimi toplumdur, yani bir insanlar birliğidir. Bu birlik de akıllıca konuşmalar ve ortak değerlerle çözülmeden ayakta duru. Akıl ve tutku zevkleri hesaplıyan akıllı bir organda birleşirler, ama insanı meydanı getirmezler.»

Yapıtları Mill'in tam karşıtı olan tutucu sosyolog

Emile Durkheim'dır. «Snicide» (intihar) adını taşıyan incelemesinde, bireyin toplumla olan girift ilişkilerini ve bu ilişkilerin dramatik bir biçimde koparılmasına yol açan koşulları anlatır. Durkheim, günümüz batı toplumunda intihara yatkınlığın, hep Mill'in «özgürlük» dediği şeye bağlı olan iki şartlanma türüyle birlikte görüldüğünü keşfetmiştir. Geleneksel ve gurup değerleri baskılarının gevşemesi, bazı kişilerde bir kuralsızlık, istek ve tutkuların alabildiğine boş bırakılması durumu yaratır. Ben'in erişmek için çabalıyacağı tatmin miktarının gerçek hiçbir sınırı olamıyacağı için, Ben kendisini sonsuz ve hayal kırıcı bir zevk avında boğulmuş olarak görür. Somut evrenin sonsuzluğu içinde birey için toplumsal ya da öznel hiç bir sınır olmadığından birey doldurmaya çalıştığı vakum içinde erir gider. İç sınırların böylesine eksik oluşu, bireyin gücünü ve kişisel örgütünü dayanılmaz bir ölçüde aşarsa, intihar durumu kolaylıkla ortaya çıkabilir; Durkheim intiharın bu çeşidine, meydana gelmesine yol açan kuralsızlığı belirtmek için «anomik» adını verir.

Geleneksel ve toplumsal baskılardan kurtulmak, Durkheim'a göre bir sınırsızlığa ve anomi felâketine yol açar. (Anomi deyiminin yalnızlık, özdeşleşme duygusunun kaybedilmesi, ya da kitle içinde anonim bir hale gelmek demek olmadığını dikkat etmeliyiz, Durkheim'ın başta tanımladığı gibi tam anlamıyla Anomi-yani kuralsızlık, kural eksikliği anlamına gelir.) Özel bir toplumsal ilişkinin sınırlayıcı bağlarından kurtulma, Durkheim'ın «bencillik» (egoizm) dediği ve aşırı durumlarda gene intihara kadar götüren ikinci bir ruhi bozukluk bi-

çimi doğurur. Durkheim'a göre insanın durumu acıklıdır. Birey ucu bucağı olmıyan açıklık bir yere konmuştur ve durmadan kaybolan bir güven aramıya, değerlere hiç aldırmayan bir boşluğu anlamla doldurmaya mahkûm edilmiştir. İnsanların tek umudu birbirinin yanına çömelip, hep birlikte kişiliksiz doğanın veremediği, bütünlüğü, bağlantısı olan bir dünya yaratmaktır. Herbirimiz toplumun öbür bireylerinde kendi yansımamızı görürüz ve ancak hep birlikte duvarların dışındaki gerçeği bir süre için unutmayı başarırız. Erik Erikson «Childhood and Sciety» (2) (çocukluk ve toplum) adlı eserinde Rus karakteri üzerine yaptığı bir incelemede kuşatılmış, baskı altında tutulan topluluğun anlamını açıklar. Erikson Maksim Gorkiy'nin gençliğini anlatan bir filmin ilk sahnelerinde görünen rus köy topluluklarını betimler. Erikson şöyle demektedir: «Başlangıçta ruslara özgü bir üçbirlik görülmektedir: Boş bozkırlar, Volga ve balalayka. Orta Rusya'nın ufukları sonsuz boşluklara doğru açılırken Balalayka melodileri hemen merhametli kreşendolara döner gibi olurlar, sanki yalnız değilsiniz, hepimiz buradayız demek istermişçesine. Volga'nın herhangi bir yerinde geniş ırmak salları bir araya yığılmış insan kümelerini ücra köylere ya da fazlasıyla dolu kentlere taşımaktadır. Böylece arazinin boşluğu ve küçük neşeli toplulukların barındığı yerler konunun çıkış noktasını meydana getirirler. Köy anlamına gelen «mir» sözcüğünün aynı zamanda dünya demek olduğu ve «ölüm bile mir'de olmak koşuluyla iyidir» sö-

(2) New-York 1950.

zü hatırlatılıyor. Bin yıl kadar önce Vikingler, ruslara «parmaklıkla çevrili halk», demişlerdi, çünki Vikingler rusları yabani hayvanlara ve saldırılara karşı kendilerini koruyan, kendi kaba saba eğlencelerini sürdürerek kışı geçirdikleri iri taştan kentler içinde tıkışmış bulmuşlardı.» (: 318).

Durkheim, bir toplulukta ortaklaşa yaşamın yoğunluğu azalıp, dolayısıyla tek tek kişilerin Mill'in anladığı anlamda «özgürlükleri» arttıkça, intihar sayısının yükseldiğini göstermek için istatistikler yapmıştır. Buna göre protestan topluluklarda bu sayı katoliklerden daha yüksektir. Katolik topluluklardaki oran ise kendi içine kapalı musevi topluluklarda olduğundan daha yüksektir. Kültür ve intiharla düz orantılıdır, çünki bilmek ve anlamak her ne kadar aslında insana zarar vermiyorsa da, gurup ayarlamalarına bağımlı olmama ve fazla kültürle birlikte ortaya çıkan izolasyon insana kesinlikle zararlıdır. Neredeyse bu intihar sayılarında, toplumun, saflıkla kent duvarlarının dışına çıkmaya, sınırsız ve ıssız çöllere dalmaya cesaret eden üyelerine yaptığı bir uyarıyı görür gibi oluyoruz.

Eğer Durkheim haklıysa, özellikle Mill tarafından bu denli yüceltilen özgürlük ve bireyselliğin kişinin sağlığı ve bütünlüğü için son derece tehlikeli bir tehdit olduğunu görüyoruz. Ben'in serbest gelişmesiyle çatışan sosyal ayarlamalar ve baskılar gerkesiz olmak şöyle dursun, bizi kuralsızlık (anomi) tehlikesinden korumaktadır. Mill'in boğucu bulduğu, herkesin birbirinin özel hayatına karışması olayı da, gerçekte bizi ruhi bozukluk

yaratan izolasyon felâketinden asıl koruyan şeydir. Tabii Durkheim'in ürkütücü sezilerini, liberal toplumun bütün tutucu eleştirmenleri, endüstrileşmenin aman vermeyen gelişmesi karşısında aşırı bir kötümserliğe kapıldıkları halde, paylaşmıyorlardı. Yüzyılın başında, giderek 18. yüzyılın sonunda yazı yazanların içinde bile bir önceki dönemin geleneksel toplumunun yıkılmıyacağı umudu vardı: Örneğin Burk'ün İngiltere'de değerleri ve kurumları koruyarak süregelen toplulukları nasıl övdüğünü ve fransız ayaklanmasını da, nasıl düzeltilmesinin mümkün olacağı umulan anarşist ve yıkıcı bir sapma olarak, lânetlediğini görüyoruz. Eleştirmenler liberalizmin gelişmesini ister engel olunamaz, ister durdurulabilir olarak tanımlasınlar, içlerinde daha ileri görüşlü olanlar geleneksel toplum, ortak değerler ve topluluk içinde dayanışma için en büyük tehlikeyi liberalizmin hoşgörüyü savunmasında görüyorlardı. Sosyal baskının özü nesnel, dışardan gelme, ve ister istemez duyulan bir şey olmasındadır, bu yüzden insanın isteklerinde bile aşamıyacağı hakiki bir sınırdır. Ama iç yaşantılarımızın özgürlüğü öğretisi yayılır yayılmaz, bu baskılar birer dürtü - ya da zorbalıkla destekleniyorlarsa tehdit- olmaktan öteye gidemezler. Oysa birey Mill'in özgürlük öğretisinin varsaydığı, kendi kendini ayarlama yeteneğine sahip değildir. Birey cesurca oyun alanını keşfetmeye girişen, ama annesinin orda olduğuna emin olmak için de ikide bir arkasına bakan çocuk gibidir. Geleneksel toplum görünümlerini hatırlarsak, büyümüş insanın da aynı biçimde yaşamı araştırmaya çıktığını görürüz; bunu yaparken o da ana kilisenin, ya da babası durumun-

da olan bir monarkın kendisini destekliyeceğini bilir. Toplumsal kurumların betimlenmesinde tekrarlanan ve aslında aile hayatından alınmış olan deyimlerin çokluğu insanların kendi topluluklarına olan bağlılıklarını gösterir. Mill pek çok yerde sözettiği özgürlük ilkelerinin çocuklar için geçerli olmadıklarını, çocukların pek tabii bu özgürlük yükünü taşıyacak kadar olgun olmadıklarını söyler. Mill'in kavrıyamadığı ve tutucu hasımlarının söylemek istedikleri şudur: İnsanlar ömürleri boyunca kendi toplumlarının çocuklarıdır. Bu yüzden büyümüş kişiye mutlak hoşgörü göstermenin büyümekte olan çocuğa gösterilen aşırı yumuşaklık gibi yıkıcı, mahvedici etkileri, sonuçları olur. Çocuk eğitimi üzerine kurulmuş ilerici kurumlar, bu açıdan bakıldığında, liberal felsefenin aslına sadık yansımalarıdır. Liberalizm ve tutuculuk arasındaki anlaşmazlıkta iki taraf da geçerli savlar ya da meşru görüşler toplamış birer tekel olduklarını iddia edemezler. Liberal savunucular geleneksel baskıları insandaki yeteneklerin tam anlamıyla gelişmesini önliyen, insanı zararlı hüküm sürme örneklerine bağlıyan zincirler olarak görmekte mutlaka haklıdırlar. Dahasına gelince, liberaller hiç olmazsa insanların günümüzde suçsuzluğun yitirilmesiyle yüklendikleri yükü üzerlerine almaya hazırdırlar. Artık otoritelerini, önemlerini kaybetmiş olan gelenekleri benimsemek, eskiden kalma, bugün için anlamı olmıyan şeylere sığınmak demektir. Bazı akıllıca nedenlerden dolayı hiç de akıllıca olmıyan bir otoriteyi kabullenmek saçma olur. Ne kadar istersek isteyelim modern toplumun getirdiği «özgürlük» ten geriye dönemeyiz.

Aynı zamanda çağdaş yaşamın getirdiği olgular liberalistlerin özgürlük yükünün kolayca taşınabileceği hakkındaki kanılarını çürütürler; tutucu sosyologlar bunu gayet iyi anlamışlardır. 18. yüzyıl «philosophe» larının güvendiği, batıl inançların ortadan kaldırılması ve Mill'in bütün umutlarının dayandığı sosyal baskılardan kurtulma olayları en iyi koşullar altında bile iki yanlı yeniliklerdir. Liberalist temel ilkelerin kendini hayallere kaptırmayan savunucusu için çözülmeye uğraşılan sorun; bireysel özgürlük ve adalet idealleriyle, kişinin özünün ve kökünün toplumla olanla somut ilişkileri arasında belli bir uzlaşmaya varacak sosyal bir felsefe kurabilmektir. Durkheim kendisi geçmiş bir zamandaki toplulukların mükemmeliyetine duyulacak her türlü ucuz ve kolay özlemi yadsımıştır. Durkheim kültür ve intihar arasındaki karşılıklı ilişkiyi belirttikten sonra şöyle bir uyarmada bulunur: «Bilgi felâketin nedeni olmaktan çok uzaktır, hem de felâkete karşı elimizde olan tek çaredir. Yerleşmiş inançlar bir kere süpürülüp gittiler mi, bunları yeniden yapay olarak yaratmak olanaksızdır, böyle durumlarda yaşamda bize yol gösterecek şey artık düşüncedir. Sosyal içgüdüler bir kere körleştiler mi, ipucu olarak bir tek zekâ kalır, zekânın olanaklarıyla yeni bir vicdan yaratmak zorundayız. Bu girişim ne denli tehlikeli olursa olsun, duraksamamalıyız, çünki seçmek durumunda değiliz. Korku ve acıyla eski inançların yıkıntılarına bakanlar, bu kritik zamanların bütün zorluğunu duyanlar, bilime, bilimin yol açmadığı, tersine gidermeye çalıştığı bir felâketi yüklemeye kalkmasınlar!

... Bilimi susturmakla artık geçerliliğini yitirmiş geleneklerin otoritesi hiçbir zaman geri gelmez, yerine yenilerini koymamız güçleşir yalnızca... Zihinlerin özgürlüğe olan özlemleri yapay boyun eğdirmelerle giderilemediği gibi, salt özgürlükle dengelerini yeniden bulmaları da olanaksızdır. Bu özgürlüğü uygun bir biçimde kullanmak gerekir.» (S: 169) (3).

Demokratik çoğulculuk, amerikan hayatı -19. yüz yıl sonları ve 20. yüzyıl başındaki amerikan siyaseti ile ilişkili olarak geliştiği biçimiyle- bu «liberal» temel ilkelerle «tutucu» sosyolojinin gerekli uzlaşmasını yapmayı kendine ödev edinmiştir. Bu denemenin ilk bölümüne gördüğümüz gibi çoğulculuk özel işlerde klâsik-liberal öğretiye tamamen uygun bir hoşgörü ve başkasının işine karışmama durumu sağlar, ama aralarında hoşgörü ve «bırakın yapsın» ilkesini uygulayacak olan toplum birimleri birbirlerinden ayrılmış bireyler değil, tersine belli dinleri, ırkları, milletleri olan insan guruplarıdır. Mill bireyin çevresindeki toplumdan sıyrılabilme hakkına sahip olduğunu söyler ve bu hakların savunusunu yapar. Çoğulcu demokrasi ise bu hakları sosyal grupların başka sosyal guruplar karşısındaki hakları olarak görür, bireyin aynı zamanda şu ya da bu guruba ait olduğunu kabul eder, bu bireyin kendisini o grupla özdeşleştirdiğini ve mevcut ulusal bir topluluğun değerlerini benimsediğini varsaymak demektir. Burada aslında çoğulcu demokrasinin bütünüyle kendine özgü olan

(3) Suicide, İngilizce çevirisinden alınmıştır. Glencoe 1951.

bir özelliğinin gizli temel yapısını görüyoruz: çok çeşitli sosyal guruplara gösterilen hoşgörüyle, guruba girmeyen, karşı koyan tek kişiye gösterilen hoşgörüsüzlüğün ilişkisi. Örneğin yurttaşlarını« istediği kiliseye, ya da sinagoğa gitmekte» serbest bırakan bir toplumun, hiç bir şekilde tanrıya ibadet etmiyen bir kişi karşısında dehşete düşmemesi beklenirdi. Aynı şekilde -hiç olmazsa bireysel özgürlüğün süregelen ilkelerine dayanarak -amerikalıların menonitlere ya da ortodoks yahudilere ya da giyiniş ve davranışları alışılmışın dışında olan herhangi başka bir guruba gösterdikleri sonsuz hoşgörüyü, sandal giyen sakallı bitniklere de göstermelerini bekliyebilirdik. Oysa yerleşmiş diyebileceğimiz guruplara karşı büyük ölçüde hoşgörü gösterildiğini ve alışılmışın dışına çıkan bireye aynı ölçüde hoşgörüsüzlük gösterildiğini görüyoruz. Geleneksel-liberal açıdan baklıdığında çelişmeli görünen bu tutumun gerekçesini çoğulcu demokrasi öğretisi açıklar. Eğer bireyler için bir guruba bağlı olmak iyiyse ve toplum içinde çeşitli sosyal gurupları birer bütün olarak kabullenmekde aynı şekilde iyiyse, o zaman guruplara karşı hoşgörü ve bireylere karşı hoşgörüsüzlük göstermeye devam edilebilir.

«Tutucu liberalizm» bu çözümlemeye göre günümüz amerikan siyasetinde «orta yol» un tercih edilmesi anlamına gelir ve bu tercih yalnızca görünürde kalmamaktadır. «Tutucu liberalizm» giderek klâsik liberalizmin idealleriyle modern çoğulcu toplumun psikolojik ve siyasal gerçeklerini birleştiren bağlantılı bir sosyal felsefe olmuştur. Parçaların eklenmesiyle kurulan bu

öğreti Amerika'da çeşitli toplumsal amaçlara hizmet etmektedir. Nitekim yukarda çoğulculuğun kaynaklarını anlatırken bunu belirtmeye çalışmıştım. Bu öğreti karşıt göçmen grupları arasında anlaşmazlıkları hafifletmekte, çeşitli büyük dinler arasında etkin bir uyum yaratmaya çalışmakta, yerel karşıtlıkların yoğunluğunu hafifletmekte, ve «founding fathers» den (kurucu babalar) beri olduğu gibi bütünü hiyerarşik siyasal bir devlet yapısına sokmaya uğraşmaktadır. Bu arada da, geleneksel liberalizmin zayıflatmaya uğraştığı toplumsal bütünlenmeye götürecek olumlu güçleri cesaretlendirmektedir.

3.

Demokratik çoğulculuğu ve onunla birlikte yürüyen hoşgörü ilkesini savunmak, bunlara kaynaklık eden geleneklerden herhangi birini savunmaktan muhakkak ki daha kolaydır; gene de, çoğulculuğun ideal bir toplum siyaseti olarak ele alınmasını yeren bazı ciddi eleştirmeler yapılmıştır. Çoğulculuğun zayıf yanı kuramsal biçimlendirilmesinden çok, günümüz amerikan gerçeklerine uygulanmasının kapsadığı bazı gizli ideolojik sonuçlardadır. «İdeolojik» derken kastettiğim anlam Karl Mannheim'in «İdeoloji ve Ütopya» adlı klâsik incelemesinde kabulettiği anlamdır. Mannheim «ideoloji»» yi şöyle tanımlar: «ideoloji kavramı siyasal anlaşmazlıklar sayesinde keşfedilen bir gerçeği yansıtır: Egemen gruplar tüm düşüncelerini belli bir duruma o denli yoğun

bir biçimde yöneltmiş olabilirler ki, sonunda bazı olguları görme yeteneğini kaybederler (oysa egemenliklerinin bilincinde olsalar bu olguları bozabilir, değiştirebilirlerdi) «İdeoloji» sözcüğünde aynı zamanda şu görüş de saklıdır: Belli bazı durumlarda belli grupların ortak bilinçaltları, bu grupların olduğu gibi, başkalarının da toplumun durumunu açık seçik görmelerine engel olur ve böylece dördüncü bir etki yapar.» (4).

İdeoloji böylece sistematik bir biçimde kendi kendine iki anlamda hizmet eden bir düşünce tarzı olur. Birinci anlamda ve en yalın biçimiyle, belli bir siyasetin ya da kurumun daha az beğenilmesine yol açacak ya da egemenlik üstündeki iddialarını çürütebilecek bazı tatsız olguları kabullenmekten kaçınmaktır. Örneğin güneydeki köle tüccarları savaştan önce kölelerin kendilerinin de mutsuz olduklarını kabullenmekten kaçınıyorlardı. Çünki kölelerin mutsuz olmaları olasılığı köleliği savunmayı güçleştirirdi. İkinci anlamda ise ,ideolojik düşünce, toplumdaki güven vermiyen ve devrimci etkenlerin, kendi kendini doğrulayan bir kehanete dayanılarak yadsınmalarıdır. Bu kehanet de, herkes durumun istikrarlı olduğuna ne kadar çok inanırsa, durumun gerçekte de o kadar çok istikrarlı olacağıdır.

Çoğulculuk kuramının, bütün eksikliklerine rağmen, hiç değilse ideolojik sapmalar tehlikesinden uzak olduğu sanılabilir. Nitekim çoğulculuk toplumdaki bü-

(4) Almanca baskısından alınmıştır. Frankfurt am Main 1953. S: 36.

tün guruplara meşru bir yer sağlamaktadır! O halde nasıl olur da bir gurubun ötekilere egemen oluşunun savunusunu yapmak ya da bu durumu sürdürmek için kullanılabilir? Çoğulcu kuramın amerikan toplumuna uygulanmasının üç açıdan ideolojik sapmaya yol açtığını göstermeye çalışacağım. Birinci sapma çoğunluğun «kuvvet doğrularının toplamı» ya da «siyasal denge» biçiminde yorumlanmasına tekabül etmektedir. İkincisi kuramın «hakemlik» olarak anlaşılmasından çıkar, üçüncüsü de zaten soyut kuramın içindedir.

Çoğulculuğun «kuvvet doğrularının toplamı» olmaya dönük kuramına göre, toplumun esas gurupları yönetimin eylemlerini denetlemek için seçim yoluyla birbirleriyle rekabet ederler. Siyasetçiler zıt bir sürü çıkara kendilerini uydurmaya zorlanırlar, böylelikle kaba, dengeleyici bir adalet sağlanır. Çoğulculuk yoluyla bugünün amerikan toplumunu meydana getiren esas guruplar kimlerdir? Bunlar *öncelikle* eskiden beri süregelen guruplardır, hoşgörünün parolası altında, «ırk, inanç, renk, ya da ulusal ayırımlar» gözetilmeden bir araya toplanırlar. Bunlara aralarında -kuram böyle istemektedir- sıhhatli bir dengenin sürdürüldüğü esas ekonomik çıkar gurupları da katılmaktadır: İşçiler, tarım sektörü ve -bu gurupların dışında kalan- tüketiciler. Nihayet, bir takım da gönüllü dernekler vardır ki, bunlar da büyüklük, etki ve kapsamları oranında Amerikadaki guruplar üzerine yapılan çözümlemelerde boy göstermeye hak kazanırlar; eski muharipler örgütü, ya da «Amerikan Medical Association» (Amerikan tıp birliği) gibi.

Bu amerikan toplumunun kesin bir betimlenmesi olabilir, ama bu biçim bir kere saptanınca donar, sosyal ve ekonomik gruplaşmaların modelleri değişse bile bu değişiklikleri yukardaki tabloya uymadıkları için kabullenmeme eğilimi belirir. Böylece çoğulculuk kuramı, uygulamada, yeni ortaya çıkan guruplar karşısında eskiden beri süregelenleri kayırır, korur. Örneğin dinsel, ırksal ve etnik esas guruplara herzaman devamlı ve yeterli kategoriler olarak bakılır. Bunların yardımıyla bütün amerikalıları sınıflara sokmak mümkündür. Hiç bir büyükçe guruba girmeyen bireyler ise, -örneğin dinsizler- istisnalar olarak muamele görürler ve gerçekte ikinci dereceden bir statüye sokulurlar: Örneğin savaş aleyhtarı bilinemezci (agnostik) (5) kişiler orduda hizmet etmeye zorlanırken, savaştan kaçınmalarına dini fikirleri sebep gösterenlere gösterişçi bir hoşgörüyle davranılır ve bunlar mahkemelerde beraat ederler. Aynı şekilde Amerika'daki yetim evlerinde de üç esas dini inanç egemendir, öyle ki dindar olmıyan, ya da ikisi ayrı ayrı dinlerden olan bir çift pek çok eyalette hiç bir şekilde çocuk evlât edinemez. Bu, amerikan toplumunda üç büyük din görünümünün kamusal olarak devam ettirildiği anlamına gelir, oysa bu görünüm sosyal gerçeği aslında hiç de karşılamamaktadır, sonuç olarak da, pek çok kişinin dinle olan ilişkilerini kamusal bir biçimde koparmaları önlenmektedir. Hoşgörü mekanizmasını gösteren ve pek çok yoruma yol açabilecek bir örnek

(5) Agnostizism: mutlak varlığın bilinemiyeceğini savunan felsefe.

de sık sık anlatılan «protestan papazı, katolik papazı, ve haham» hakkındaki fıkradır. George Jessel, ya da «inançlar arası uzlaşmanın» başka bir azizi bu fıkrayı anlattığında dinleyicilerin gösterdiği çeşitli tepkileri izlemek bize hoşgörü psikolojisi hakkında etraflı bilgi verebilir. Sıkılma, sinirlilik hali göze çarpar, sonunda zor bir anı açık vermeden geçiştirebilmiş olmaktan doğan korkunç bir kendi kendini kutlama kahkahası. Fıkra, dini kıyafetlerine bürünmüş üç din adamıyla rahatça ve açık açık dışavurabilme ve sonunda alkışa katılarak hoşgörü ilkesini yeniden kanıtlama olanağı sağlamaktadır. İnsana ancak inancı sahte olan kişiler gülümsemeyi yadsıyabilirler gibi geliyor.

Ekonomik esas grupların yerleşmiş şemasının amerikan toplumunun toplumsal gerçeğini tutucu bir biçimde değiştirmesi çok daha ciddidir. Örgütlenmiş işçilerle büyük endüstri arasında kaba hatlarıyla bir dengelenmenin ortaya çıkması ikisi arasında karşılıklı saygı ve anlayışa dayanarak kurulacak bir ortak çalışma felsefesinin ortaya çıkışıyla aynı zamana rastlar, bu felsefe tamamen inançlar arası barış kurma ve ulusal farklara hoşgörü gösterme emellerini karşılar. Unutulan ya da kapatılan bir şey varsa, o da milyonlarca amerikalı'nın -iş adamları olduğu gibi işçilerinde- çıkarının bu dahiyane dengelenme sırasında gözönüne alınmamış olduğudur. Sendikaya girmeyen, örgütlenmemiş işçinin durumu her fiyat ve ücret artışından sonra kötüleşir, tıpkı bütün ulus çapındaki büyük firmalarla rekabete dayanamayan çözülen binlerce küçük işadamı gibi. Çoğulculuk kuramı sendikayla örgütlenmiş olana karşı ör-

gütlenmemiş olanı, ya da büyük firmalara karşı küçük firmaların çıkarlarını korumaz. Ama amerikan ekonomisinin, zararda olan öğelerin görünmediği bir görünümünü çizerek, eşitsizliği, bu öğeleri savunacağına onları yok farzederek, aslında ebedileştirir.

Pek çok ideolojik savın durumu da böyledir. Eğer çoğulcular iş ve kapital arasındaki dengelendirmede çıkarları göz önünde bulundurulmayan grupların varlığını kabullenecek olurlarsa, o zaman kendi çoğulcu kuramları bu grupların bir düzen değişikliği istemelerini gerektirir. Eğer göçebe işçiler ya da memurlar, ya da küçük çapta iş adamları sahici guruplarsa, o zaman guruplar arası dengenlemede haklı bir yerleri vardır. Yani çoğulculuk bir haksızlık ve kayırma felsefesi değildir -çoğulculuk bir eşitlik ve adalet felsefesidir. Ama somut uygulaması, belli bazı sosyal grupların varlığını görmezlikten geldiği için, eşitsizliği desteklemiş olur.

Çoğulculuğun bu ideolojik işleyişi amerikan siyasetinin bir garipliğini açıklamaya yarar. Kamu oyunda meşru olan çıkarlarla kesinlikle kanunsuz olanlar arasında çok kesin bir ayırım yapılmaktadır. Eğer bir gurup (ya da çıkar) kabuledilebilirlik çerçevesi içine giriyorsa, bu gurup (ya da çıkar) emeline belli bir ölçüde erişebileceğine emin olabilir; çünki ulusal siyasetin tutumu dengeleyicidir ve uzlaşmaya dönüktür. Eğer tersine bir çıkar kabuledilebilirlik çerçevesinin dışında kalıyorsa, bu çıkar hiç önemsenmez ve savunucularına deli, aşırıcı, ya da yabancı ülke ajanı gözüyle bakılır. Ama bir çıkar sırasında inanılmaz bir hızla çerçevenin «dışından» «içine» girebilir, ve bu çıkarın devletteki yer-

leşmiş ve güvenilir kişiler tarafından hakir görülen savunucuları başkanın ve başyazarların danışmanları olabilirler.

Son zamanlardaki siyaset tarihinden alınmış açık seçik bir örnek Amerika'daki yoksulluğun birdenbire kanun çerçevesi içine sokulmasıdır. Savaş sonrası yıllarında milyonlarca yoksul amerikalı sürekli ekonomik gelişmenin dışında kalmıştır. Bütün bu olgular biliniyordu ve yıllardır bazı eleştirmenler tarafından açıklanıyordu. Ama bu eleştirmenler kenarda kalıyordu ve dikkati unutulmuş olan bu amerikalıların üzerine çekmek için giriştikleri denemeler ya cevapsız bırakılıyor, ya da küçümseniyordu. Yoksulluk birdenbire başkan Kennedy ve Johnson tarafından «keşfedildi». Look ve Times dergilerinde yazılar çıkmaya başladı. (Öyleki bu yazılar bir yıl önce ancak amerikan siyasetinin ciddiye almadığı, hırpaladığı radikal gazetelerde çıkıyordu.) Salt varlığı bile uzun süre yadsınmış olan sosyal bir gurup böylece ulusal bir haçlı seferine konu oluyordu.

Barış çabaları aynı şekilde karanlıktan nispeten aydınlığa çıkarıldı, bu «gurup» yukardakinden oldukça farklıydı. Silahlanmaya karşı çıkanlar yıllarca nükleer bir savaşın ulusal siyaset için akıllıca bir öğe olamıyacağı görüşünü duyurmak için didindiler. Düşünceli siyasetçiler ve ciddi makale yazarları bu gibi fikirleri sakallı «peace-nik» (peace-barış) lerin, komünizm sempatizanlarının, iyi niyetli olmakla birlikte bir daha düzelmiyecek şekilde şaşırmış olanların çocuksu saçmalıkları olarak ele aldılar. Sonunda Sovyetler Birliği çoktanberi

beklenen nukleer eşitliği sağladı. Silâhlanmaya karşı olanlar bunun ötedenberi bekliyorlardı ve bu yüzden nükleer bir savaşın delilik olacağını biliyorlardı. Walter Lippmann makalelerinde ciddi bir biçimde yeni değerlendirmelere gitmeye başladı-bu yeni değerlendirmelerin bazılarına başkan Kennedy'nin konuşmalarında bile rastlamak mümkündür- Altı hafta önce olacak şey değil, mantığa aykırı, çocuksu, tehlikeli, giderek yıkıcı olarak nitelendirilen şeyler şimdi birdenbire aydınlatıcı, sağlam, üstünde durulması gereken şeyler olmuşlardı - altı ay içinde Amerika'nın resmî siyaseti haline geldiler.

Siyasi iklimdeki bu hızlı değişmenin açıklaması herhalde çoğulculuk mantığındadır. Çoğulcu kurama göre her toplumsal gurubun oy ve kazançtan pay alma hakkı vardır. Sistemdeki grupların izlediği bütün politikalara, ne kadar tuhaf olurlarsa olsunlar, saygı göstermek, kulak kabartmak gerekir. Buna göre, uygun temsilcileri(gurubu) olmıyan bir politika ya da ilkenin, istediği kadar akıllıca ya da doğru olursa olsun, toplumda yeri yoktur. Bunun sonucu olarak kabul edilecek ve edilmeyecek alternatifler arasında çok kesin bir çizgi çizilmiş olur, öyleki amerikan siyasetinin üzerinde yer aldığı arazi, bir piramidden çok, dört tarafı dik uçurumlarla çevrili bir düzlüğe benzer. Düzlüğün üstünde meşru gözüyle bakılan çıkar grupları, etraftaki derin vadide ise «toplum-dışı olanlar» (outsider), aşırıcı olarak nitelenip küçümsenen düzen dışı guruplar yer almakta. Amerikan siyasetinde bir gurubun girişebileceği en önemli savaş, düzlüğe tırmanma savaşıdır, ancak düzlüğe çıktıktan sonra istediğine bir dereceye kadar eri-

şebilme olanağı vardır. Hiç bir gurup hiç bir zaman bütün istediklerini elde edemez, ama hiç bir meşru gurubun çabaları «tüm» başarısızlıkla sona eremez.

Çoğulcu kuramın «kuvvet doğrularının toplamı» değişkeni böylelikle ideolojik bir biçimde işlemiş olur; çünki bu değişken yeni gurupların ve çıkarların düzlüğe çıkmalarını engelleme eğilimi göstermektedir. Bunu da uygulamada bu gurupların varlığını görmezlikten gelmekle yapar, yoksa kuramsal alanda iddialarını çürütmekle değil. Sonuç olarak çoğulculuk toplumsal değişiklikler üzerinde engelleyici etki yapmaktadır; guruplar arası dengelenme değişikliklerini yavaşlatır, ama değişikliği kesin olarak engellemez. Bu nedenle olduğu kadar, birbirinin karşıtı iki sosyal felsefeyi birleştirdiği için de «tutucu liberalizm» adına hak kazanır.

Çoğulculuğun ikinci değişkeni olan «hakemlik» kuramına göre, yönetimin görevi toplumun çıkar gurupları arasındaki rekabeti denetlemek ve ayarlamaktır. Bu kuramın uygulanmasından yalnız anti-tröst kanun tasarılarına benzer kanunlar, yiyeceklerin ve ecza malzemelerinin temizliği üzerine kararlar ve Taft-Harley kanunu çıkmakla kalmamış aynı zamanda yönetimin yürütme dalında hemen de hukukî, düzenleyici bir çalışma sistemi de meydana gelmiştir. Henry Kariel «The Decline of American Pluralism» (amerikan çoğulculuğunun çöküşü) adlı önemli ve inandırıcı kitabında, yönetimin bu hakemlik görevinin uygulamada nasıl işlediğini gösteriyor: Çıkar anlaşmazlıklarında sistematik olarak, daha güçlü olan partinin çıkarları daha zayıf olana karşı ko-

runur, ve aynı zamanda da zaten güçlü olanların güçlerini pekiştirme eğilimi güdülür, bu yüzden yönetim toplumda tarafsız bir tutum yerine tutucu bir tutum takınmış olur.

Kariel, tarafsızlığı bozan bu etkinin nasıl yapıldığını bütün ayrıntıları ile anlatmaktadır. Örneğin sendikaların idaresi ve düzenlenmesi sırasında devlet daireleri sendikaların yerleşmiş yönetimi ile karşı karşıya kalırlar. Sendika içi seçimlerin denetlenmesi, mahkemeye akseden anlaşmazlıkların halli ya da ara bulucu komisyonların kurulması gibi durumlarda birbirleriyle rekabet eden tek tek üyelerden çok yöneticilerin çıkarları gözetilir. Tarım alanında yapılacak düzenlemelerde denetimin ana hatları bölgenin en nüfuslu çiftçileri ya da çiftçi örgütlerinin yöneticileri çizer, devletin memurları da sonradan bunları kabul eder. (Her durumda) Hükümetin kendi kural ve ölçülerini kabul ettirmek için gösterdiği yetersiz çaba, rekabet eden guruplar arasında serbest bir çekişmeye yol açmaz, tersine sanki alay edermişçesine, sürekli ve egemen çıkarlama öncelik tanınması olayını güçlendirir.

Yürütme (icra) organının yol açtığı bu çeşit ters sonuçlar bir bakıma «çıkarlar arası anlaşmazlıklar» hakkındaki bir kuramın bir «güçler arası anlaşmazlıklar» kuramıyla karıştırılmasına dayanmaktadır. Yönetim (hükümet) «güç» ler arası anlaşmazlıkları hallederken çok daha başarılı olmaktadır - önemli bir miktar «güç» elde etmeyi başarmış olan her gurup isteklerinin devlet daireleri tarafından yerine getirildiğini görecek-

tir. Ama görmezlikten gelinen, bastırılan, baltalanan, ya da etkin bir eylemde bulunabilecek şekilde örgütlenmeyi başaramamış «meşru» çıkarlar hiç de iç açıcı olmıyan bu durumlarının yönetimin aldığı kararlarla ebedileştirildiğini göreceklerdir. Bu bir hakemin küçük çocuklarla büyük çocuklar arasında oynanan bir beyzbol maçına rastlaması gibidir: Büyük çocuklar dalavereler çevirmekte, kuralları çiğnemekte, hatalı vuruşları geçerli diye nitelemekte ve zorbalıkla küçük çocukları haksızlıkları kabul etmeye mecbur tutmaktadırlar. Eğer hakem oyunu o sırada zaten uygulanan «kurallara» göre idare etmeye kalkarsa oyunu namuslu namuslu bir oyun haline sokmuş olmaz. Tersine, gerçekte işleri büsbütün bozmuş olur, çünki küçük çocuklar toplanıp, anlaşmazlığa karşı savaşmaya karar verdikleri anda hakem onları kuralları bozmakla suçlar ve karşılarına ağırlığını da koymuş olur. Çoğulcu siyasette de aynı şey olmaktadır. Örneğin American Medical Association hükümetin verdiği izinler üzerinde etki sahibi olduğundan, ülkedeki doktorları avucunun içine almış gibidir. A.M.A.'nın siyasal görüşlerine yada sağlık politikasına karşı çıkar doktorlar hem örgüt yöneticilerinin kesin otoritesiyle savaşmak zorundadırlar, hem hastanelerde çalışma izinlerini kaybetmek, ihtisaslarını uygulayamamak gibi başka tehlikelerle karşı karşıya gelirler. Çünki bütün bunlara karışmak yetkisi devletin ve hükümetin çıkardığı kanunlarla bu tıp birliğine verilmiştir. Bu kanunlar hükümetin A.M.A. yöneticileriyle ortak çalışması sonucu yapılmıştır. Farklı görüşleri olan doktorların çıkarlarına yeter derecede önem verilmemesi bizi şaşırt-

mamalı. Böylelikle yönetimin işe karışması uygulamada, karşıt çıkarların toplumdaki çekişmelerinin güçlendirilmesinden çok zayıflatılmasına yol açmaktadır. Çoğulcu kuram burada yönetime baltalıyıcı bir etki yapmaktadır; çünki adaletin, eşitliğin, tarafsızlığın bağımsız ilkeleri adına, hükümetin olumlu karışmalarına karşı uyarmada bulunmaktadır. Kuram adaletin karşıt grupların serbestçe çekişebilmesi demek olduğunu söyler, oysa uygulamada bu karşılıklı çekişmeyi bir kenara itme eğilimi görülmektedir.

Sonuç olarak çoğulcu kuramın amerikan düşünce ve siyasetine şöyle bir etki yaptığını görüyoruz: Yalnız belli bazı toplumsal çıkar ve grupların ihmal edilmesiyle kalınmamakta, sosyal sorunların çözümü için yapılan belli bazı türdeki teklifler de gözönüne alınmamaktadır. Çoğulcu kurama göre siyaset toplumsal grupların yönetimin gücünü ve kararlarını denetlemek için giriştikleri bir savaştır. Her gurubu dürten bir çıkar ya da çıkar yığını vardır, her grup da yönetimin kendi istediği gibi davranmasına çalışır. Bu yüzden dağılımın adaletsiz olması tipik bir sosyal sorun olur. Bir grup daha çok, başka bir grup daha az şey elde edebilir. Çoğulculuğun amacı (kaynağı olan geleneksel liberalizmle arasındaki aykırılığa uygun olarak) rekabet eden bireylerden çok, rekabet eden guruplar arasında bir eşitlik sağlamaktır. Yeni tekliflerin her zaman, meşru çıkarlarının azaltıldığına inanan bir grupla birlikte ortaya çıkması karakteristik bir olaydır ve buna karşı alınan kanuni tedbir, teklifi yapan gurubun büyüklüğüne ve siyasal gücüne uygun olarak dengesizliği gider-

mek biçiminde olur. Ama Amerika'da öyle bazı sosyal felâketler vardır ki, bunların nedeni zenginliğin kötü dağılmış olmasında değildir, bu yüzden de bunlar çoğulcu siyaset usulleriyle de giderilememektedir. Örneğin yurttaşları zenginleştikçe Amerika çirkin, tehlikeli, düşmansı bir yer olmaktadır. Bunun nedeni doğal güzelliklerin, genel düzenin ve sanatların belirli bir gurubun çıkarı olmamasındadır. Bu nedenle bu alanlardaki yetersizlik ve bozukluklar toplumsal guruplara dağılmış olan zenginlik ve güç oranının değiştirilmesiyle giderilemez. Mutlaka yolsuzlukların ve büyük kentlerdeki yoksul mahallelerin sıkıntısını yoksullar zenginlerden, zenciler beyazlardan daha çok çekmektedir - ama aslında burada söz konusu olan bazı özel grupların sorunları değil, tüm toplumu kapsıyan sorunlardır. Yani bunlar bir özel çıkarlar kümesiyle değil, tüm toplumun yararıyla ilgili sorunlardır.

Bu tür sorunları çözebilmek için mutlaka şöyle bir yol olmalıdır: tüm toplumun içinden toplum yararı kavramını algılamış ve bunu kendine amaç edinmiş bir gurubun çıkması. Bu da çoğulculuğun kuramsal açıdan kabullenmediği birşeydir: çünki çoğulculuk, toplumu, insan topluluklarından meydana gelmiş bir yapıdan (onstrüksüyon) çok, rastgele yanyana yığılmış bir insan toplulukları kümesi olarak betimler, buna uygun olarak da «tüm» ün yararıyla ilgilenilmesini engeller. Çünki çıkar guruplarını baskı altında tutan bir siyaseti teşvik etmektedir, bu siyasette de toplum yararını keşfetmeye ya da açıklamaya götürecek hiç bir mekanizma yoktur.

Çoğulcu kuram ve uygulama amerikan siyasetinde ilk kez «kriz» sırasında, Demokrat Parti'nin azınlık guruplarından meydana gelmiş bir oy çoğunluğu elde etmesiyle işbaşına geldi. Etkin olabilecek sosyalist hareketlerin bu dönemde son bulmasına şaşmamak gerekir. Çünki sosyalizm gerek endüstriel kapitalizmin bozukluğunu teşhis ederken, gerek toplumu ve ekonomik yapıyı düzeltmek için bulduğu çareleri ortaya koyarken, işi «bütünsellik açısından ele alır ve programını toplum yararı adına yapar. Çoğulculuk hem kuram olarak hem uygulamada toplumu geniş çapta yeni baştan örgütleme olanağını kabul etmez. Çoğulculuk toplumun guruplardan meydana geldiği düşüncesi üzerinde direnmekle, hem tüm topluma özgü çıkarların varlığını -yalnızca işleri yürütme açısından gurup baskıları sistemini sürdürmek hariç- hem de toplum yararına girişilecek bir toplu eylem olanağını yadsımaktadır.

Bu suçlamanın bir kanıtını «ulusal çıkarlarla» ilgilenmek üzere zaman zaman kurulan komisyon ve kurumlar, ya da düzenlenen kampanyalar meydana getirir. Bu toplantıların üyeleri arasında aydınlanmış bir «ekonomi kaptanı» bir işçi lideri, bir pedagog, çeşitli inançlara bağlı din görevlileri, bir kadın, kültürlü bir general ya da amiral ve görüşleri önceden bilinen, ciddililikleri ve su götürmeyen, kamuoyunun da tanıdığı birkaç kişi mutlaka bulunur. Bu bütün, çoğulculuğa göre amerikan toplumunu meydana getiren ötedenberi yerleşmiş guruplarla, çıkar guruplarının birleşmesiyle ortaya çıkmış bir mikro-kosmostur. Böyle bir gurubun ulusal bir çıkara bakış açısı mutlaka uyumlu, dayanış-

mayla çalışan, dağılımın adil olarak yapıldığı, hoşgörüsü olan bir Amerika'nın standardize ve çoğulcu açısı olacaktır. Zaten gurup temsilcilerinden meydana gelmiş bir komiteden çoğulcu toplumsal gurup sisteminin toplum yararına aykırı olduğu kanısına varması beklenemez.

4.

Hoşgörüye sahip olmak gibi bir tercih nedeni olan çoğulcu demokrasi, endüstriel-kapitalizmin siyasi gelişmesinin en yüksek aşamasını meydana getirir. Eski bireysel liberalizm'in elle tutulur «sınırlarını» aşan çoğulculuk, hem toplumsal yaşamın komüniter eğilimlerine, hem de sınıf çatışmasının daha ılımlı bir değişkeni olan çıkar gurupları siyasetine yolu açmaktadır. Çoğulculuk insanlara karşı iyi niyetli ve dostçadır, toplumsal eşitsizlik açmazına, kaynağı olan bencil liberalimden, ya da geleneksel tutuculuktan çok daha fazla anlayış gösterir. Ama çoğulculuğun tüm toplumu ilgilendiren açmazlara karşı kayıtsız davranması, olumsuz olmaktadır. Bir toplum kuramı olarak da, bu açmazları ortadan kaldırmak için belki gerekli olan, herşeyi gözden geçirerek toplumsal bir denetime girişme cesaretini kırar. Bütün büyük sosyal kurumlar gibi çoğulculuk da, önemli bir tarihsel dönemde gerçek bir toplumsal gereksinmeyi karşılamıştı. Oysa bugün Amerika yeni sorunlarla karşı karşıyadır, bu sorunlar artık eşitlik sağlanması hakkında değil, tüm toplumun yararıyla ilgili sorunlar-

dır. Toplumu rekabet eden gurupların savaş alanı olarak görmeyi bir yana bırakmalı ve yalnızca karşı çıkarlarla geleneklerin birbirlerine bırakın-yapsın ilkesini uygulamakla kalmadığı, daha üstün bir toplum ideali yaratmalıyız. Çoğulculuğun ve hoşgörünün ötesinde yeni bir kamu felsefesine gereksinme vardır.

Çeviren: FATMA AKERSON

BASKICI HOŞGÖRÜ

Herbert Marcuse

Bu deneme (1) gelişmiş endüstri toplumunda «hoşgörü» fikrini araştırır. Denemenin vardığı sonuç şudur: Hoşgörünün gerçekleştirilmesi, süregelen politik uygulamalara, düşüncelere ve görüşlere karşı hoşgörürsüzlüğü gerektirecektir - tıpkı hoşgörünün değer verilen ya da baskı yapılan politik uygulamaları düşünceleri ve görüşleri kapsayacak ölçüde genişlemesi gibi. Hoşgörü fikri, başka bir deyişle, bugün gene Yeni çağın başlarındaki ilk ortaya çıkış durumuna dönmüş görünmektedir - yani ayrım yapan bir hedef, düzen yıkıcı, kurtarıcı bir kavram ve bu paralelde bir uygulama olarak. Bugün hoşgörü olarak ilân edilen ve uygulanan şey ise tam tersine en etkin gösterilerinin (manifestation) çoğunda baskının çıkarlarına hizmet etmektedir.

Bu satırların yazarı günümüzde kurtarıcı bir hoş-

(1) Brandei Üniversitesinde öğrencilerim için hazırladığım bir deneme!

görüyü uygulama alanına aktaracak hiçbir iktidar, otorite ya da rejimin bulunmadığının bilincindedir. Gene de ütopik olmuş gibi görünen tarihsel olanakları anımsamanın (hatırlamanın) ve bunları korumanın aydınlar için bir görev ve zorunluluk olduğu görüşünü önesürer-toplumu ne olduğu ve ne yaptığı konusunda tanıyabilmek için baskının dolaysız somutluğunu kırıpgeçmek de aydının görevidir.

Hoşgörü araç değil amaçdır. Zorbalığın ortadan kaldırılması ve insanı hayvanı kötülükten, saldırıdan korumak için baskının gereği kadar azaltılması bir insan toplumunun önkoşullarıdır. Böyle bir toplum henüz yoktur; Bu topluma doğru ilerleme, zorbalık ve baskı yoluyla bugün herzamankinden daha fazla durdurulmaktadır. Nükleer bir savaşa karşı korkutma aracı olarak, düzen değişikliğine karşı polis hareketi olarak, emperyalizm ve komünizme karşı savaşta teknik yardım olarak, yeni sömürgeci katliamlarda barışı sağlama yöntemleri (metodları) olarak zorbalık ve baskı, demokratik ve otoriter rejimlerde aynı ölçüde ilân edilmekte, uygulanmakta ve savunulmaktadır. Bu rejimler altında yaşayan insanlar ise bu türden uygulamalara, statükonun devamı için gerekli bir işlem olarak katlanma durumuna getirilmektedir. Hoşgörü, korkunun ve yoksulluğun olmadığı bir hayatı sağlama olanaklarını yıkmadan önledikleri için hoşgörülmemesi gereken politik tedbirleri, koşulları, davranış tarzlarını kapsayacak ölçüde genişlemektedir.

Hoşgörünün bu türü gerçek liberallerin karşı çık-

tığı çoğunluk diktasını güçlendirmektedir. Hoşgörünün politik yeri değişmiştir: Hoşgörü muhalefetden sessizsedasız kanuna uydurularak esirgenirken kurulu, yerleşmiş politika açısından bir baskı aracı haline gelmektedir. Hoşgörü aktif durumdan pasif duruma, uygulamadan uygulama olmama durumuna (non praxis) getirilmektedir: yani kanuna uygun resmi kurumların «bırakınız yapsınlar (laissez-faire)» çizgisine sokulmaktadır. Rejime doğrudan halk tarafından katlanılmakta, rejim de kanuna uygun resmi kuruluşlar çerçevesi içinde muhalefete katlanmaktadır. Kökten (radikal) kötüye karşı gösterilen hoşgörüye şimdi iyi gözüyle bakılmaktadır, çünkü bu hoşgörü bolluğa ya da daha büyük bir bolluğa giden yolda bütünün birarada tutulmasına, bozulmamasına hizmet etmektedir. Çocukların yetişkinler tarafından reklâm ve propaganda yoluyla sistematik biçimde aptallaştırılmasına gözyumma, Vietnam'daki insanlıkdışı yıkıcı zorbalığın başıboş bırakılması, özel birliklerin askere alınması ve eğitimden geçirilmesi, mal satımındaki apaçık düzenbazlığa, malların plânlı bir şekilde eskitilmesine ve israfına karşı gösterilen güçsüz, iyiniyetli hoşgörü bir aksaklık ya da düzensizlik değil bir sistemin kendi öz yapısıdır. Bu sistem hoşgörüyü, varolma savaşını soysuzlaştırma ve alternatiflerini ezmekte kullanılan bir araç olarak kanadı altına alır. Eğitim, ahlâk ve ruhbilim adına gençlik suçlarının artmasına karşı yükseltilen sesler, gittikçe güçlenen ateşli silâhların, roketlerin, bombaların cinayetleri, tüm uygarlığın gelişmiş kaatilliği sözkonusu olduğunda alçalıverir.

Dialektik bir önermenin sonucu olarak «Bütün» gerçeği belirler - bu olay, bütünün parçalarının önünde ya da üstünde olması anlamında değil, tamtersine yapısının ve işlevinin her önemli koşul ve ilişkiyi belirlemesi biçiminde olur. Böylece baskı yapan bir toplumda «bizzat» ilerici hareketler oyunun kurallarını kabullendikleri ölçüde kendileriyle çelişen bir duruma düşmek tehlikesiyle karşıkarşıyadırlar. Tartışma açacak bir durum yaratmak için örnek veriyorum: Yönetimin bütünsel (total) olduğu bir toplumda politik hakların (seçim, basına, senatörlere v.b. mektup yazma, karşı zorbalıktan kaçınan protesto gösterileri gibi) kullanılması, gerçekte uzun süredir özünü değiştirmiş ve etkinliğini yitirmiş demokratik özgürlüklerin varlığını doğrulamakla bu yönetimi güçlendirmeye yarar. Böyle bir durumda özgürlük (söz ve toplantı özgürlüğü) köleliğin serbest bırakılmasına «âlet» olur. Gene de (yalnızca burada dialektik önerme bütün içlemini (*) gösterir) bu özgürlüklerin varlığı ve kullanılması, kökenindeki (orjinindeki) muhalefet yapma işlevinin yeniden kazanılmasının önkoşuludur. Bunun da ilkkoşulu, zorlayıcı çabanın, çokluk kendisinin koyduğu) sınırlamaları aşmak için şiddetlendirilmesidir. Genellikle hoşgörünün işlevi ve değeri toplumda süregelen (hoşgörünün uygulanmasındaki) eşitliğe bağlıdır. Hoşgörünün kendisi geniş çapta ölçütlere (kıstaslara) bağımlıdır: Etki alanı ve sınırları süregelen toplum ölçülerince tanımlanamaz. Başka

(*) Bir kavramın hatırlattığı ya da taşıdığı işaretlerin bütünü. Ç.N.

bir deyişle, hoşgörü ancak gerçekten çok yanlı olduğu, yönetilenler kadar yönetenler, köleler kadar efendiler, kurbanlar kadar cellâtları tarafından da gösterildiği takdirde bir araç değil amaç olur. Böylesine çokyanlı hoşgörü ise ancak halkın eğitim ve öğrenimini saldırganlık ve hunharlık için gerekli kılacak gerçek ya da sözde hiç bir düşman kalmazsa gerçekleşebilir. Bu koşullar belirmediği sürece hoşgörünün koşulları önceden hazırlanır: Kurumsallaştırılmış eşitsizlik, yani toplumun sınıfsal yapısı tarafından belirlenir ve kalıplanır. Bu tür bir toplumda hoşgörü de facto (aslında) kanunlaştırılmış zorbalık ya da baskı (polis, ordu, hertürden gözcü), kilit noktaları süregelen çıkar ve «çıkarbağları» tarafından işgal edilmiş iktidar ortamında sınırlanır.

Hoşgörünün bu arka plânda etkisini gösteren sınırlanmalar, normal olarak mahkemeler, teamüller, hükümetler tarafından konulan açıkseçik ve hukuki sınırlamalar şeklinde ortaya çıkar. (Örneğin «özel yetki kanunu», millî güvenliği tehlikeyi düşmesi, dine ihanet) böyle bir sosyal yapının çerçevesi içinde hoşgörü ilân edilir ve kullanılır. Bu da şöyle olur: 1) Donup kalmış, yerleşmiş, fikirler ve tutumlara (bunların insan ve doğa üstüne zararlı etkisi açıkça bilinse bile) karşı pasif direnme olarak, 2) Sağcıların solcular gibi korunduğu, saldırganlıkların tıpkı pasifist (barışçı) hareketler, kinciliğin de insancılık gibi «muamele gördüğü» aktif, resmi hoşgörü olarak! Ben ayrım yapmayan bu hoşgörüyü, bir «tarafa» inanmaktan kaçındığı için «soyut» ve «salt» olarak adlandırıyorum. Çünkü bu hoşgörü bir ta-

rafa inanmaktan kaçınmakla gerçekte besbelli ayrım gözetmenin yerleşmiş mekanizmasını korumaktadır.

Özgürlüğün içeriğini (muhtevasını) ve alanını genişleten hoşgörü, baskı yapan statükonun sözcülerine karşı kısmen tanınmaktadır hep. Sözkonusu olan yalnızca hoşgörünün derecesi ve büyüklüğü idi. İngiltere'nin ve Amerika'nın yerleşmiş liberal toplumunda söz ve toplantı özgürlüğü eyleme, sözden uygulamaya geçmedikleri sürece toplumun kökten (radikal) karşıçıkıcılarına da tanınmıştı.

Toplum kendisini arka plânda duran etkili sınırlamalara bırakmakla genel hoşgörüyü uygular gibi görünüyordu. Oysa liberalist teori (kuram) hoşgörüyü önemli bir koşula bağlamıştı: Hoşgörü yalnızca durumların farkında, olgun insanlar için geçerli olmalıydı. John Stuart Mill yalnızca çocukları ve küçük yaştakileri sözkonusu etmiyor, daha dar bir sınır koyuyordu: «İlke (prensip) olarak özgürlük, insanlığın kendini özgür ve eşit tartışma yoluyla geliştirebilme yeteneğine erişmeden önceki dönemde ortaya çıkan bir durumda kullanılamaz. «Bu dönemden önce insanlar henüz barbardırlar ve despotizm barbarlarla ilişkili «kanuni» bir yönetim biçimidir, bunun da ilk koşulu bu yönetim biçimini daha da geliştirmeyi hedef edinmektir. Ve güttüğü yol ancak gerçekte bu hedefe yönelmişse haklı görülebilir. «Mills'in sık sık aktarılan sözleri -anlamının bağlı bulunduğu- pekaz bilinen bir imleme (*) (İmplikation) taşımaktadır: Özgürlük ve doğru. Doğru öz-

(*) Dolayısıyla anlatma, imâ. Ç.N.

gürlüğün amacı olduğu ve özgürlük doğru tarafından belirlenip sınırlandığı sırada ortaya bir anlam çıkar. Özgürlük hangi anlamda doğru yüzünden ortaya çıkar. Özgürlük «kendi kaderini kendi tayin etme» dir, özerkliktir, aşağıyukarı bir totolojidir (*) bu, ama bir dizi sentetik yargıların sonucu ortaya çıkan bir totoloji. Kendi kaderini kendi çizebilme yeteneğine sahip olma varsayımına dayanır: İnsan neyi yapıp neyi yapamayacağını, neye katlanıp neye katlanamayacağını seçebilecek durumda olmalıdır. Ancak bu tür özerkliğin öznesi hiçbir zaman içinde bulunduğu ana göre değişen rastlantısal, özel bir birey değildir; daha çok insalsal bir yaratık olarak başkalarıyla özgür olma olanak ve yeteneğine sahip bir bireydir. Ve bireysel özgürlük ile öbürü arasında böyle bir uyumu gerçekleştirmede sorun, rakipler arasında ya da özgürlük ve yasa, kurulu bir toplum düzeninde genel ve bireysel, kamusal ve özel çıkarlar arasında bir uzlaşım bulmak değildir; tamtersine sorun, toplumun insanı «kendi kaderini kendi tayin etme» yi önceden baltalayan kurumlara köle olmadığı bir ortama götürmektir. Başka bir deyişle, özgürlüğün kendisi süregelen toplumların en özgür olanı için yeniden «imâl edilmek» zorundadır. Ve içinde özgürlüğün araştırılması gereken doğrultu, bu hedefe ulaşmasına yardımcı olacak kurumsal ve kültürel değişiklikler -en azından gelişmiş bir uygarlıkta- «gözönüne getirilebilir-

(*) Geneleme (bir fikrin başka başka sözlerle tekrar anlatılması. Ç.N.

ler.» Yani bunlar deneyin ışığı altında akıl yoluyla tasarlanabilir ve özdeşleşebilirler.

Kuram-uygulama (teori ve pratik) alışverişinde yanlış ve doğru çözümler birbirinden ayırdedilir hale gelir- hiçbir zaman ispatlanmış gereklilik anlamında, hiçbirzaman olumlu olarak değil, yalnızca düşünülmüş, akıllıca bir fırsatın bilinci ve olumsuzun «ikna edici» gücü ile gerçekleşir bu ayrım. Çünkü «doğru olan olumlu» geleceğin toplumudur ve buyüzden «süregelen olumlu» kendisinden yolaçıkılması gereken bir olay iken bu tanımlamanın ve belirlemenin ötesinde kalır. Gene de süregelen toplumun öğrenilmesi ve anlaşılması bizi akıllı ve özgür bir topluma götürmeyen şeyi, bu yoldaki olanakları engelleyen ya da yıkan şeyi bütünüyle özdeşleştirebilir. Özgürlük kurtuluştur, kuram ve uygulamada özgül (spezifik) bir tarihsel süreçtir. Ve böyle olmakla haklı ve haksız, doğru ve yanlış durumları vardır.

Kurtuluş fırsatının bu ayrımdaki belirsizliği tarihsel nesnelliği gücünden düşürmez, gene de özgürlüğe giden yolu bulmak için önkoşullar olarak düşünce ve söz özgürlüğü gerektirir-hoşgörüyü gerektirir. Bu hoşgörü, sözde ve eylemde dışavurumun içeriği açısından elbette ayırım gözetmiyen ve eşit kullanılan bir hoşgörü olamaz; açığa vurucu biçimde kurtuluşun olanaklarıyla çelişen ve karşı etki yapan yanlış sözleri ve haksız eylemleri koruyamaz. Böyle ayırım yapmıyan bir hoşgörü safdilli görüşmelerde, karşılıklı konuşmada, akademik tartışmada mazur görülebilir: bilim kurumlarında, özel dinsel inançlarda gereklidir. Ama hayatın barışa kavuş-

turulmasında, özgürlük ve mutluluğun tehlikeye düştüğü yerde toplum ayırım yapmaksızın hoşgörüyü uygulayamaz; hoşgörü köleliğin devamını sağlamak için bir araç haline getirilmeden belirli şeyler söylenemez, belirli düşünceler açıklanamaz, belirli politik tedbirler öne sürülemez, belirli bir tutuma izin verilemez.

«Yıkıcı hoşgörü» (Baudlaire) tehlikesi, sanata karşı «iyiniyetli tarafsızlık» bilinmektedir artık: Sanatı anti-sanatı, sanat olmıyanı (non-art), birbirleriyle çatışan üslûpları, ekolleri ve biçimleri aynı ölçüde yutan-benimsiyen (sık sık çok ani iniş çıkışlarla olsa bile) piyasa adeta «huzur dolu bir kavanoz, bir güleryüzlü dipsiz kuyu» ortaya çıkarmaktadır. (Edgar Wind, Art and Anarchie, New York, Knopf, 1964, S. 101) Bu arada sanatın kökten dürtüsü, kurulu yerleşmiş gerçeğe karşı protestosu yok olmaktadır. Aynı şekilde sanatın ve edebiyatın sansürü de her türlü durumda gericidir. Otantik sanat yapıtı baskıya destek olmamalıdır, olamaz da. Böyle bir destek olabilen sahte sanat (pseudo-art) ise sanat değildir. Sanat tarihe karşıdır, baskının tarihi olmuş bir tarihe karşı direnmelidir; çünkü sanat gerçeği kurulu düzenin yerleşmiş kanunlarından çok başka olan kanunlara bağlıdır: Başka bir gerçeği ortaya çıkaran biçim kanunlarına bağlıdır. Yerleşmiş kanunların yadsınması (inkârı), sanatın kurulu yerleşmiş gerçeği betimlediği (tasvirettiği) yerde görülür. Elbette sanat tarihle olan kavgasında tarihe bağımlıdır: tarih sanatın ve sahte sanatın ayrımı ile ilgili olduğu gibi sanatın tanımı ile de ilgilidir. Bir zamanlar sanat olanın sonradan sahte sanat olması bu şekilde gerçekleşir. Eski biçimler,

üslûplar ve kaliteler, protestonun ve karşıçıkışın eski tarzları, bir başka toplumda ya da bu toplumda yeni baştan ele alınamazlar. Otantik bir eserin gerici bir politik demece sahip olduğu durumlar vardır - Dostoyevski için geçerlidir bu. Ama sonra bu demeç eser yoluyla geri alınır: gerici politik içerik, sanatsal biçim içinde (bir edebi eser olarak) yutulmuş, ortadan kalkmıştır.

Söz özgürlüğün hoşgörülmesi kurtuluşun hazırlanmasına ve ilerlemesine giden yoldur. Nesnel gerçek olmadığı ve kurtuluş görüş farkları arasında zoraki bir uzlaşım olması gerektiği için «değil», tamtersine ortada nesnel bir gerçek «olduğu» ve bu gerçek ancak ne olduğu, ne olabileceği ve insanlığın kaybının düzeltilmesi için ne yapılması gerektiği öğrenildiği ve kavrandığı zaman «keşfedilebileceği», ortaya çıkarılabileceği için! Bu kamusal ve tarihsel «zorunluluk» doğrudan görülmez, hemen ele avuca gelmez: ortadaki malzemenin «kesilip biçilmesi», «parçalanması», «kırılması» (dis cutio) yoluyla bu zorunluluk açığa çıkarılmalıdır. Böylece hak ve haksızlık, iyi ve kötü, yanlış ve doğru birbirinden ayrılır. Bütünlenmesi ilerici bir tarihsel uygulamaya bağlı olan özne, insan olarak her insandır, ve bu evrensellik önsel (a priori) hiç bir topluluğu, hiç bir bireyi dışında bırakmayan bir tartışmada yansır. Ancak liberalist hoşgörünün herşeyi içine alan karakteri, hiç olmazsa kuramda bütün insanların bizzat dinlemek, görmek ve duymayı, kendi düşüncelerini geliştirmeği, kendi hakiki çıkarlarını, haklarını ve yeteneklerini karamayı (yöneltilen otorite ve görüşlere karşı çıkarak) öğrenebilen «bireyler» olduğu ilkesine dayanır. Bu söz

ve toplantı özgürlüğünün akılcı temelidir. Çokyanlı katlanma, akılcı temeli artık oluşmaz, hoşgörü çekipçevrilen ve eğitilen bireylerce - ki bunlar efendilerinin görüşlerini kendi görüşleriymiş gibi tekrarlar, bunlar için özerk olmayan özerklik (autonomie-hereronomie) olmuştur - düzenlenirse şüphe uyandırır.

Hoşgörünün toprağı doğrulardır. Hoşgörünün otantik sözcülerinin, ifade mantığının ve akademik teori sözcülerinin araştırdıklarından daha çok ve başka bir doğruyu araştırdıkları tarihsel yönden açık bir gerçektir. John Stuart Mill tarihte ezilmek üzere arkası bırakılmayan ve bu takib'e karşı kazandığı zaferi kendi gücü sayesinde elde edemeyen, «işkence ve kazığa oturtmaya» karşı kendi gücü olmayan doğrudan sözeder. Ve işkence ile kazığa oturtma yoluyla korkunç, başarılı bir biçimde sulandırılan «doğrular» ı şöyle sayıpdöker, Arnold von Brescia, Fra Dolcino, Savanarola, Albigenser, Waldenser, Lollarde ve Hussiten. Hoşgörüye öncelikle kiliseye karşı çıkanlar için gereksinme duyulur. İnsanlığa giden tarihsel yol kiliseye karşı çıkmak olarak görülür: Süregelen güçlerin yürüttüğü rakibin hedefi ise kiliseye karşıçıkanlardır. Bu arada kiliseye karşı çıkmak o haliyle henüz doğru için bir belirti sayılamaz. Özgürlük yolunda ilerlemenin ölçütü, Mill'in bu hareketleri yargılamasına göre reformasyondur. Yapılan değerlendirme sonradan yapılmıştır. (Ex post'dur). Ve Mill'in listesi çelişkilerle doludur (Fra Dolcino'yu Savonarola da yakardı). Bu sonradan (ex post) değerlendirme kendi doğrusu içinde bile tartışma götürür durumdadır. Tarih yargıyı düzeltir-ama çok geç! Düzelt-

menin kurbanlarına bir yararı dokunmaz. Dokunmadığı gibi cellâtları da «beraat ettirmez». Bundan çıkan öğreti açıktır aslında: Hoşgörürsüzlük ilerlemeyi durdurmuş, suçsuzların kesilipbiçilmesini ve bunlara işkence edilmesinin yüzyıllarboyu sürüp gitmesini sağlamıştır: Bu mudur ayrım yapmayan, «salt» hoşgörü? Böyle bir hoşgörünün kurtuluşu engellediği ve statükonun kurbanlarını çoğalttığı tarihsel koşullar var mıdır? Politik hakların ve özgürlüklerin ayrım yapmadan korunması gericilik olabilir mi? Böyle bir hoşgörü niteliksel (kalitatif) bir toplumsal değişikliği önlemeye yarayabilir mi?

Bu soruyu yalnızca en geniş anlamda «politik» olan politik hareketler, durumlar, fikir akımları ve felsefeler açısından tartışacağım... Ayrıca tartışmanın odak noktasının yerini değiştireceğim: Tartışma yalnızca ve önplânda kökten uçlara (extremlere), azınlıklara, düzen değiştiricilere karşı hoşgörüyü ele almayacak, tam tersine daha çok çoğunluklara, resmi ve kamusal görüşe, özgürlüğün yerleşmiş bekçilerine karşı gösterilen hoşgörüyü konu edinecektir.

Böylelikle tartışma yalnızca, halkın birey ve politik ya da başka örgütlerin üyeleri olarak politikanın yürütülmesine, ayakta tutulmasına, değiştirilmesine katıldığı bir demokratik toplum üzerine kurulmaktadır. Otoriter bir sistemde halkın yerleşmiş politikaya hoşgörüsü yoktur - yalnızca katlanır ona.

Yurttaşlık hak ve özgürlüklerinin kanunlarla korunduğu ve genellikle (istisnaların çok ve gözebatıcı ol-

madığı) uygulandığı bir sistem altında muhalefet ve karşı görüşlere zor kullanmağa yönelmedikçe, zora dayanan bir düzen değişikliğine gitmedikçe ve bu yolda örgütlenmedikçe katlanılır. Temelde kabuledilen görüş, kurulu toplum düzeninin özgür ve her yeni düzeltmenin kendi başına bir toplumsal yapı ve değerler değişikliği olduğu, bunun olayların olağan akışı içinde oluştuğu, fikirlerin ve malların açık pazarındaki özgür ve eşit tartışmalarla araştırılıp hazırlandığıdır (2). John Stuart Mill'den alınan parçayı hatırlatmakla, kabul edilen bu görüşte saklı öncüllere (*) dikkati çekmiş oldum: Özgür ve eşit tartışma kendisine yüklenen işlevi ancak akılcı olduğu zaman yerine getirebilir - bağımsız düşüncenin dışavurumu ve geliştirilmesi; zihinsel yönetim, çekipçevrilme, dış otoriteden kurtulmuş olması demektir bu. Plüralizm ve güçler arası denge kavramı bu zorunluluğun yerini tutamaz. Çeşitli baskıların, çıkarların ve otoritelerin birbirini dengelediği ve hakiki bir genel-akılcı çıkara yönelen bir plüralist devlet kuramsal (teorik) olarak kurulabilir. Böyle bir kuruluş

(2) Bununla ilgili olarak bir kez daha belirtmek isterim ki, demokratik toplumda gerçekte «salt», ayrım yapılmadan uygulanan bir hoşgörü yoktur. S. 97 de belirtilen, «arka plânda etki yapan sınırlamalar» hoşgörüyü daha etkili olmağa başlamadan sınırlamaktadır. Toplumun antagonist (karşıtlaşan) yapısı oyunun kurallarını yıpratır. Kurulu düzene karşı çıkanlar önsel (a priori) avantajsız durumdadırlar, bu durum fikirlerine, sözlerine ve gazetelerine katlanmakla ortadan kalkmaz.

(*) Bir kıyaslamada yargıya ulaştıran iki önermeye denir. Ç.N.

güçlerin eşit olmadığı, sürüpgittiği ve kendi başına bırakıldığında bu eşitsizliğin durmadan arttığı bir topluma uymaz. Çeşitli baskıların ezici bir bütünde birleştiği, sağlamlaştığı ve birbirini dengeleyen tek tek güçlerin gittikçe yükselen bir hayat standartına ve iktidar birikimine dayanarak bütünlendiği (entegre olduğu) bir ortamda, hele hiç uymaz. Gerçek çıkarı işyeri yönetiminin çıkarı ile çelişen işçi, gerçek çıkarı üreticinin çıkarı ile zıtlaşan sıradan tüketici, mesleği işverenin çıkarıyla çatışan aydın karşısında güçsüz ve akılsızca bir tutum içinde göründükleri bir düzene bağımlı olduklarını anlarlar böylece. Kullanılabilir alternatifler fikri, kendisinin de aynı yerden çıkmış olduğu çok ütopik bir boyut içinde kaybolur gider. Çünkü özgür bir toplum aslında gerçekçi değildir ve bütün süregelen toplumlardan farklıdır. Bu toplum da düzeltmeyi «olayların olağan akışı içinde» ve düzen değişikliği olmadan gerçekleştirmeyi ister. Bu durumda ortaya çıkacak düzeltme, bütünü denetleyen partiküler (özel) çıkarların belirlediği yönde gelişen bir düzeltme olacaktır.

Aynı nedenden dolayı bütünü değiştirmeye çabalayan azınlıklara optimal koşullar (bunlar nadiren vardır) altında fikir yürütme, tartışma, konuşma ve toplantı yapmalarına izin verilir - ve bunlar niteliksel bir toplumsal değişikliğe karşı duran ezici çoğunluk karşısında kayıtsızca yardımsız bırakılırlar. Bu çoğunluk iyi işleyen bir toplum düzeninde kökten (radikal) toplulukların genel çaresizliğini ispatlayan teknolojik ve zihinsel «herkesi aynı şekilde ayarlama» olayının yanısıra

ihtiyaçların gittikçe daha çok yerine getirilmesi yüzünden sağlam bir kuruluşa sahiptir.

Tüketim toplumunda tartışma da bol bol tüketilmektedir ve kurulu çerçeveler içinde alabildiğince hoşgörü ile karşılanır. Bütün görüş tarzları biryerde birleşir: komünist ve faşist, sağcı ve solcu, beyaz ve zenci, silahlanma ve silâhsızlanma taraftarı! Kitle seviyesindeki tartışmalarda aptalca görüşler, akıllıca görüşler kadar saygı görür, bilgisiz kişi bilgili kişi kadar uzun konuşma hakkına sahiptir ve propaganda eğitimle, doğru yanlışla atbaşı gider. Anlamlıya ve anlamsıza gösterilen bu salt hoşgörü, topluluk ya da birey olsun hiç kimsenin doğruya sahip olarak neyin haklı neyin haksız, neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyecek durumda olmadığı şeklindeki demokrasi gerekçesiyle haklı çıkarılır. Buyüzden birbiriyle yarışan bütün fikirler tartışma ve seçim olanağı sağlamak için «halkın» önüne serilmelidir. Az önce belirttiğim gibi, demokrasi gerekçesinin geçerli olabilmesi için gerekli bir koşul vardır, şöyleki: halk bilgi açısından birtakım şeyleri enikonu incelemek ve aralarında seçim yapabilme yeteneğine sahip olmalı, kendisine haberlerin doğrusu ulaşmalı, ve haberleri değerlendiren düşünceden özerk olmalıdır.

İçinde bulunduğumuz dönemde demokrasi gerekçesi, demokratik sürecin kendisinin güçsüzleşmesi yüzünden gücünü yitirmektedir. Demokrasinin kurtarıcı gücü, bireysel ya da toplumsal düzeyde kendisine karşıçıkan görüşleri koruma şansında, rejim, kültür ve işin genel olarak insan hayatının niteliksel yönden başka

biçimlerine karşı içtenliğinde (samimiyetinde) yatmaktadır. Serbestçe tartışmaya katlanma ve birbirine karşıt tutumlara eşit hak verme olayı uyuşmayan görüşlerin çeşitli biçimlerini belirlemek ve yönünü, içeriğini, çıkış yollarını göstermek zorundadır. Ancak ekonomik ve politik gücün toplanması (konzentrasyon), teknikten egemenlik aracı olarak yararlanan bir toplumda zıtlaşan görüş açılarının bütünlenmesi (entegrasyon) ile etkin karşıçıkış, serbestçe ortaya çıkabildiği yerde engellenmektedir (fikir oluşumunda, haberleşme ve bildirişme alanında, söz ve toplantı özgürlüğünde). Tekelci çevrelerin egemenliği altında - ki bu çevreler kendibaşlarına ekonomik ve politik gücün âletleridir - öyle bir zihniyet «imâl edilir» ki, bu zihniyete göre hak ve haksızlık, doğru ve yanlış her zaman toplumun hayati çıkarlarına dokunduğu yerlerde önceden saptanmıştır.

Bu, ifade ve bildirişme olayından önce anlambilimsel (semantik) bir olaydır: etkin karşı çıkış, kurulu düzen dışında kalanın tanınması bloke edilir, bloke etme olayı yayımlanan ve yönetilen dilde başlar. Sözcüklerin anlamı sert bir biçimde dondurulur. Akılcı tartışma, karşıt düşüncenin inandırılması olasılığı (ihtimali) hemen hemen ortadan kalkar. Egemen güçlerin reklâmları ile yerleşen ve uygulamalarıyla gerçekleşen sözcükler ve fikirlerden ayrı anlama sahip sözcükler ve fikirlerin dile girişine izin verilmez. Her ne kadar başka sözcükler konuşulur ve duyulur, dışa vurulursa da bunlar hemen kurulu düzenin dili açısından tutucu çoğunluğun (aydınlar gibi kapalı çevrelerin dışındaki) yoğun «değer ölçülerine» vurulur (yani otomatik olarak anla-

şılır) - kurulu düzenin dili, düşünce sürecinin devindiği yönü önsel (a priori) saptayan dildir. Böylece düşünce süreci başladığı yerde bitmiş olur. Yani süregelen koşulların ve durumların dışına çıkamaz. Tartışma konusu kendi kendisini haklı çıkararak çelişkiyi uzaklaştırır, çünkü antitez tez açısından yeni baştan saptanmıştır. Sözgelimi tez: Biz barış için çalışıyoruz olsun. Antitez de: Savaşa hazırlanıyoruz (ya da savaşıyoruz); karşıtları birleştirelim: Savaş hazırlığı barışı sağlamak için yapılan bir iştir. Barış bu duruma göre savaş hazırlığını (ya da doğrudan savaşı) gerekli saymakla yenibaştan belirlenmiş olur. Barış sözcüğünün anlamı Orwellci (*) biçim içinde dondurulmuştur. Orwellci dilin temel sözlüğü, anlamanın önsel (a priorik) kategorileri açısından şu şekilde işlemektedir: Herşeyin içeriği önceden biçimlenir. Bu koşullar anlamın akılcı gelişimini içine alan ve biryerde kapanıp kalmasını yasaklayan hoşgörünün mantığını sayıflatır. Bunun sonucu (gerçekten eşit haklara sahip olan) karşıt görüşlerin eşit haklar içinde ortaya konma ve tartışma yoluyla inandırma olayı, anlamanın ve tecrübenin etkenleri olarak kurtarıcı gücünü kolayca yitirir: Yerleşmiş tezi güçlendirmeleri ve alternatifleri savuşturmaları gene de daha büyük bir olasılıktır (ihtimaldir).

Yarışan ve çatışan görüşlere eşit muamele, ayrım gözetmeme aslında demokratik süreç içinde kararlara varılabilmesinin temel koşulu olduğu gibi hoşgörü-

(*) Anglosakson roman yazarı George Orwell. 1984 adlı romanı dilimize de çevrildi.

nün sınırlarının saptanmasının da temel koşuludur. Ancak totaliter (bütünsel) biçimde örgütlenmiş bir demokrasi de tarafsızlığın bambaşka bir işlevi olabilir, şöyle ki; doğru ve yanlış, haber ve propaganda, hak ve haksızlık arasındaki farkı silmeğe yönelen zihinsel bir tutumu gerekli kılabilir. Edimli olarak (fiilen) karşıt görüşler arasında bir karara varma olayı ortaya konup tartışma yapılacak bir duruma gelmeksizin gerçekleştirilmiştir ve bir hükümet darbesi, bir önder ya da propagandacı, herhangi bir diktatör aracılığı ile değil, daha çok «olayların doğal akışı içinde» (yani kendi içinde biçimlediği zihniyet gibi yönetilen olayların akışı) gerçekleştirilmiştir. Burada da bütün doğruyu belirler. Çünkü tarafsızlık açıkça zedelenmeksizin karar verme olayı bir gazetenin açılıp bakılması gibi (gazetede çok önemli bir haber ufaltılır, ve ilgisi olmayan malzeme, gereksiz ayrıntılarla doldurulur, buna karşılık birkaç kökten (radikal) olumsuz haber gözden kaçacak yerlere konur) şeylerle gerçekleştirilir. Bu yapılırken parlak duyurular, hafifletilmemiş dehşet dolu haberler yanyana sıralanır; olayları aktaran radyo yayınları bir reklâm saldırısı altında kesip biçilir, reklâmlara göre ayarlanır. Sonuç çelişkilerin «nötralize» edilmesidir. Bu «nötralizasyon» tabii hoşgörünün yapısal sınırlarının dayandığı sağlam zeminde ve önceden biçimlenmiş bir zihniyet çerçevesi içinde meydana gelir. Bir gazete FBI hakkında bir olumsuz ve bir olumlu haberi yanyana basarsa, tarafsızlığın gereklerini namusluca yerine getirmiş olur. Gene de olumlu haberin ağırbasması olasılığının (ihtimalinin) daha çok olduğunu kabullenmek

gerekir. Çünkü kurum simgesi halkın bilincinde gayet derin işlemiştir. Ya da bir spiker medeni haklar için savaşırken öldürülen, işkence edilen insanların haberini hava raporu ya da hisse senetleri ya da reklâm spotları okunurkenki ses tonu ile verirse, gerçek bir tarafsızlıktan sözedilemez. Kaldı ki kendisi kızgın konuşacağı yerde sakin konuşmakla, olaylar kendibaşına yakınılacak bir durumda olduğu halde yakınmaktan kaçınmakla insanlığa ve hakikatlere aykırı davranmaktadır. Ayrım gözetmeden gösterilen bu tür hoşgörü, süregelen hoşgörürsüzlüğü ve baskıyı yeterince küçük göstermeye ya da tamamen serbest bırakmaya yarar. Tarafsızlığın gene de doğru ile bir ilgisi varsa ve doğru mantıktan, bilimden daha büyük birşey ise, tarafsızlığın bu çeşidi yanlıştır, hoşgörünün bu çeşidi insanlığa aykırıdır. Ve eğer insanı neyin doğru neyin yanlış olduğunu çıkaracak duruma getirmek için anlamın kurulu evrenini (ve bu evren içindeki uygulamayı) kırıpgeçmek gerekli ise, önce bu aldatıcı «ayrım gözetmemezlik» ortadan kaldırılmalıdır. Bu ayrım gözetmemezlik olayına «maruz bırakılmış» insanlar tabulae rasae (*) değillerdir, içinde yaşadıkları düşündükleri, çıkıp bir yere varamadıkları durumlar tarafından eğitilirler. Onları özerk olabilecekleri, süregelen toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğunu çıkarabilecek bir duruma getirebilmek için önce süregelen eğitimden (ki buna artık eğitim denemez) kurtarmak gerekir. Bu da genel eğili-

(*) Sözcük anlamı: Boş tahta'dır. İnsanın biryerde o zamana dek edindiği bilgileri kafasından silip atması Ç.N.

min ters çevrilmesi gerektiği anlamına gelir: karşıt yönde önceden biçimlenmiş haberler almalıdırlar. Çünkü olutlar (vakıalar) hiçbirzaman dolaysız ulaştırılmadığı gibi dolaysız öğrenilmez de; olutlar kendisini ortaya çıkaranlar tarafından yerleştirilir ve «aktarılır»; «tüm doğrular» olutların (vakıaların) üstündedir ve bu yüzden doğrularla olutların görünüşleri arasında zorunlu olarak bir kopuş meydana gelir. Bu kopuş -her türlü düşünce ve söz özgürlüğünün önkoşulu ve belirtisidir- soyut hoşgörünün ve sahte tarafsızlığın kurulu çerçevesi içinde gerçekleşmez, çünkü bunlar zaten zihni kopuşa karşı önceden biçimleyen etkenlerdir.

Totaliter demokrasinin nitelik yönünden karşıçıkan görüşlerin etkinliğine karşı yönelttiği edimli (fiili) sınırlamalar, halkı doğrulara dayanarak eğitme iddiasındaki bir diktatörün uygulamaları ile kıyaslanırsa zayıf ve yeterince uyuşuktur. Bütün sınırlarına ve bozukluklarına rağmen demokratik hoşgörü, yaşayan kuşkuların haklarını ve özgürlüklerini geleceğin kuşaklarına olan sevgisine kurban eden kurumsallaştırılmış bir hoşgörürsüzlükten daha insancıldır. Bunun tek alternatif olup olmadığı sorulmaktadır. Ne yönden bir cevap araştırılabileceğini belirtmeğe çalışacağım şimdi. «Her hal ü kârda» sözkonusu olan, soyut demokrasi ile soyut diktatörlük karşıtlığı değildir.

Demokrasi kendisini çok çeşitli toplum biçimlerine uydurabilen (bu tanımlama genel oy hakkı ve kanunlar ölçüsünde eşitlik tanıyan bir demokrasi için de geçerlidir) bir rejimdir. Bir demokrasinin insanlara «ma-

liyeti» ise herzaman ve heryerde rejimi demokrasi olan toplumlar tarafından belirlenir. Bu «maliyetin» alanı ise olağan sömürüden, yoksulluktan ve güvensizlikten başlayıp savaş kurbanlarına, polis hareketlerine, askerî yardımlara v.b. kadar uzanır. Toplum bunlara dayanarak ayakta durur ve dururken de yalnızca kendi ülkesinin sınırları içindeki kurbanlara dayanmaz. İnsanların ve bazı şeylerin gelecekte daha iyi bir toplum adına feda edilmesinin başka bir olay olduğu şeklindeki görüşler hiçbir zaman «mazur görülemez». Ancak bu görüşler süregelen toplum düzeninin ayakta tutulmasının yüklediği «maliyet» i, «feda etme» olayının risikosu karşısında tartıp biçme, barışa ve kurtuluşa akıllıca bir şans tanıyan alternatifler peşinde koşma olanağı yaratır. Hiç bir rejimden kendi kendisini kuvvet zoruyla ortadan kalkmasını kolaylaştıracağı beklenemez, ama demokraside böyle bir hak halkta yerleşmiştir. (yani halkın çoğunluğunda) Düzen değiştirici bir çoğunluğun gelişmesini sağlayan yolların kapatılmaması demektir bu. Eğer bu yollar örgütlenmiş baskı ve öğretiden arınma (indoktrination) yoluyla kapatılırsa, tekrar açılması için açıkça demokratik olmayan araçlara başvurmak demektir. Bu arada ırkçı ve dinci nedenlerden saldırgan bir politika, silâhlanma, şovenizm ve bölücülüğü savunan ya da kamu hizmetlerinin, sosyal güvenliğin, sağlık bakımı v.b. yayılmasına karşı çıkan topluluk ve hareketlere söz ve toplantı özgürlüğü tanınmaz. Bunun sonucu, düşünce özgürlüğünün yeniden «inşaası», pedagoji enstitülerindeki pratik çalışmalara, öğretime yeni, katı sınırlamalar konmasını gerektirir. (Bu öğretim

ve pratik çalışmalar bütün yöntem ve kavramlarını aklı söz ve tutumun kurulu evrenine hapsetme yolunda kullanırlar - böylelikle alternatifler üzerine a priori akılcı bir tahmin yürütmeyi önlerler). Düşünce özgürlüğü insanlıkdışı duruma karşı savaşma olayını da beraberinde getirdiği ölçüde böyle bir özgürlüğün inşaası da (öldürücü «korkutma araçlarına», insanlıkdışı anormal koşullara v.b. katlanmaya hizmet eden) bilimsel araştırmaya karşı hoşgörürsüzlük getirir. Şimdi kurtarıcı ve baskıcı, insancıl ve insancıl olmayan öğretim ve pratik çalışmalar arasında kimin ayrım yapması gerektiği sorununu tartışacağım. Bu ayrımın değerler önünde salt öznel bir tercih yapma olayı değil, tamtersine akılcı bir ölçüt (kıstas) olduğunu belirtmiş bulunuyorum.

Gelişme yönünün ters çevrilmesi olayının hiç değilse eğitim alanında öğrenciler ve öğretmenler tarafından gerçekleştirilmesi düşünülürken, gerici ve baskıcı görüşlere ve hareketlere karşı sistematik biçimde hoşgörü gösterilmemesi yalnızca bir düzen değişikliğine yolaçan yoğun bir baskının sonucu olarak görülmektedir. Bu hoşgörürsüzlük, başka bir deyişle, yapılması gereken şeyi şartkoşmaktadır: Gelişme yönünün ters çevrilmesi. Gene de direniş özel durumlarda belki bunun için bir zemin hazırlayabilir. Özgürlüğün yeniden kazanılmasının düzende değiştirici karakteri en açık, yanlış hoşgörünün belki de en çok zarar yaptığı toplum boyutunda, işde ve kamu oyunda görülür. Malların plânlı olarak modasının geçirilmesi, sendikalar ve kurulu düzenin politikacıları arasında anlaşma gibi uygulamaları aldatıcı bir kamu oyunun uyutulmuş yığın-

lara yukardan zorla kabulettirmediğini, tam tersine yığınların-tüketicilerin- buna katlandığını belirtmek isterim.

Bu uygulamalar ve bunların ideolojileri açısından bir hoşgörürsüzlüğün söz konusu edilmesi gülünç olur gene de. Çünkü bunlar baskı yapan toplumun dayandığı temele aittirler. Baskı yapan toplum bu temele dayanarak kendisini ve hayati savunma noktalarını yeniler - Bunların ortadan kaldırılması ise bu toplumun etkin bir şekilde boğmağa çalıştığı devrimden başka birşey değildir.

Böyle bir toplumda hoşgörüyü tartışmak demek; zorbalık olayını, zorbalığa dayanan - dayanmayan eylem şeklindeki geleneksel ayrımı yeniden araştırmak demektir. Bu tartışma daha baştan zorbalığın sonsuza dek sürüp gitmesine hizmet eden ideolojiler tarafından sulandırılmamalıdır. Uygarlığın ileri merkezlerinde bile edimli olarak (fiilen) zorbalık hüküm sürer: Zorbalık polis tarafından, ceza evleri - akıl hastahanelerinde, ırkçı azınlıklara karşı savaşta uygulanır; «Hür Dünya» nın savunucuları tarafından geri kalmış bölgelere aktarılır. Elbette bu zorbalık yeni zorbalıkları doğurur. Ancak daha güçlü bir zorbalık karşısında bu zorbalıktan çekinmek başka şey, a priori (önsel) etik ve ruhbilimsel nedenlerle (sempatizanları korkutabilir diye) zorbalığa karşı zorbalıktan vazgeçmek başka şeydir. Zorbalığa başvurmamak normal olarak zayıflara yalnızca «vaaz edilmez» buna zorlanır da - zorbalığa başvurmak bir erdemden çok bir gerekliliktir. Ve normal olarak güçlü-

lerin çıkarlarını ciddi şekilde tehlikeye düşürmez. (Hindistan olayı bir istisna mıdır? Orada ülkenin ekonomik hayatını durduran ya da durdurmakla tehdit eden pasif direnme geniş bir alanı kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Nicelik, niteliğe dönüşmüştür; Bu ölçüde bir pasif direnme pasif olmaktan çıkar - zorbalığa başvurmamayı biryana bırakır. Aynı şey genel grev için de söz konusudur.) Robespierre'in özgürlüğün terörü ile despotluğun terörü arasında yaptığı ayrım ve birincisini ahlâk açısından göklere çıkarması, tarihin sayılı lânetlenmiş yanılgılarından biridir. (Beyaz terör kızıl terörden daha kanlı olsa bile.) Birbirinden farklı toplumsal düzenleri kurbanlarının sayısına göre kıyaslayıp yargılamak, insanlar tarafından «imâl edilen» korkuyu açığa vuran niceliksel bir işlem olur, (bu korku zorbalığı bir gereklilik haline getirmektedir). Tarihsel işlev açısından devrimci ve gerici zorbalık, ezenler ve ezilenler tarafından güdülen zorbalık arasında bir fark vardır. Ahlâk açısından zorbalığın her iki şekli de insanlık dışı ve berbattır - ama ne zamandan beri tarih ahlâk ölçülerine uyarak yapılmaktadır? Ezilenlerin ezenlere, yoksulların zenginlere karşı ayaklandığı dönemde ahlâk ölçülerinin uygulanmağa başlaması ortadaki zorbalığın çıkarlarına, karşı protestoyu zayıflatmakla hizmet etmek demektir.

«Sonunda anlaşılır bu: Eğer zorbalık bugünün akşamından başlamış, sömürü ve baskı dünya üzerinde hiç olmamış olsaydı, belki o zaman göklere çıkarılan zorbalıktan kaçınma olayı kavgayı durdururdu. Ama bütün rejim zorbalıktan kaçınan düşüncelere kadar bin-

lerce yıllık baskı yoluyla şartlanmışsa, o zaman pasifliğimiz yalnızca bizim de gidip baskı cephesine katılmamıza yarar.» (*)

Yanlış hoşgörü kavramı ve hoşgörünün haklı görünenle haklı görülmeyen sınırları, ilerici ve gerici eğitim, devrimci ve karşı devrimci zorbalık arasındaki fark, ölçütlerin (kıstasların) geçerli olmalarını gerektirir. Bu ölçütler süregelen toplumda ortaya konan, kullanılan bütün anayasaya ve kanunlara uygun ölçütlerden «Olağanüstü hal» ya da yurttaşlık hak ve özgürlüklerinin öbür yerleşmiş tanımlamaları gibi) önce varolmak zorundadırlar; çünkü bu tür tanımlamalar özgürlük ve baskı ölçütlerini bile süregelen toplumda kullanılır ya da kullanılamaz şeklinde varsayar; bunlar genel kavramların spezifikasyonudur - doğru ve yanlış, ilerici ve gerici (çünkü bu alanda her iki kavram da eşit anlamlıdır) arasındaki politik ayrım kim tarafından, hangi ölçülere göre ortaya atılacak ve geçerliliği haklı gösterilecektir? Ben iddia ediyorum ki, sorunun cevabı demokrasi ve diktatörlük alternatifinde yatmaz. (Bu alternatif diktatörlükte bir bireyin ve gurubun etkin bir denetim altında olmaksızın kararları aşağıdan zorla alması şeklinde belirir.) Toplumu bir bütün olarak ilgilendiren hayati kararlar demokratik demokrasilerde bile halkın etkin bir denetimi olmaksızın bir ya da birden çok guruplar tarafından kanun yoluyla ya da edimli olarak (fiilen) alınır. Eğitimcileri (yani politikacıları) kim

(*) Franz Fanon'un «Dünyanın lânetlenmişleri» adlı kitabına J.P. Santre'un yazdığı önsözden bir parça.

eğitir? şeklindeki alaycı soru demokrasi için de geçerlidir. Diktatörlüğün tek doğru alternatifi ve inkârı, (bu soru açısından) «halkın» hayat kavgasını baskıcı gerekliliklerden kurtulmuş insanlar olarak kendi rejimlerini seçen ve kendi hayatlarını kendi başlarına belirleyen bireyler haline geldiği bir toplumdur. Böyle bir toplum hiçbir yerde yoktur. Bu arada sorunu soyutlamak gerekir - tarihsel olanaklardan değil de, süregelen toplumlardaki realitelerden soyutlamak.

Doğru ve yanlış hoşgörü, ilerleme ve gerileme arasındaki ayrımın akılcı yönden ampirik zemine oturduğunu kabul ederim. İnsan özgürlüğünün reel olanakları erişilen uygarlık düzeyine göre değişir. Bu olanaklar erişilen düzeydeki maddi ve manevi kaynaklara bağlıdır ve büyük ölçüde çoğaldıkları gibi hesablanabilirler de. İleri endüstri toplum düzeyinde bu kaynaklardan yararlanma ve sosyal ürünü hayati ihtiyaçları önplâna alarak, ağır iş ve haksızlığı asgari ölçüye indirerek dağıtmada kullanılan en akılcı yollar için gereklidir bu. Başka bir deyişle: Barış şansını çoğaltmak için süregelen kurumları, politik uygulamaları ve görüşleri hangi yönde değiştirilecekse o yönde belirlemek elimizdedir. Sözü edilen barış soğuk savaşla özdeş değildir. Tıpkı yoksulluk, baskı ve sömürüyle beslenen ihtiyaçların yerine getirilmesi gibi. Buna bağlı olarak bu şansı çabuklaştıracak ya da tam karşıtını yapacak politik uygulamalar, görüşleri ve hareketleri de belirlemek elimizdedir; gericilerin baskısı ilericilerin güçlenmesinin önkoşuludur. Bütün bu ayrımları, tanımlamamaları ve toplum ile ilgili araştırmaları ele alma konusunda kimin

yeterli olduğu sorusunun mantıksal bir cevabı vardır artık: Yeteneklerini geliştiren her insan, akılcı ve özerk düşünmeyi öğrenmiş her kişi. Plâtonun eğitici diktatörlüğüne karşı verilecek cevab özgür insanın demokratik eğitici diktatörlüğüdür. John Stuart Mill'in cumhuriyet anlayışı Plato'nunkinin karşıtı değildir: liberal de aklın otoritesinin yalnızca zihinsel değil politik bir güç olmasını ister. Plâton'da akılcılık bir avuç felsefe kralının tekelinde kalmıştır; Mill'de her insanın tartışmaya ve karar vermeye hakkı vardır - ama yalnızca akıllı yaratık olarak. Toplumun total yönetim ve öğretiden arınma dönemine girdiği yerde akıllı yaratıkların sayısı çok azalır ve seçilen halk temsilcileri için gereksiz hale gelirler. Eğitici bir diktatörlük sorunu üzerinde duruyoruz. Sözünü ettiğimiz şey kamu oyunun tiranlığını, sınıflı toplumda bu kamu oyunu yaratanları kırıp geçmektir.

İlerleme ve gerileme arasındaki ayrımın ampirik yönden akılcı olarak ispatlandığı, bu ayrımın hoşgörüye uygulanabileceğini ve politik nedenlerden katı bir ayrım gözetici uygulamanın haklı görülebileceğini (özgür ve eşit tartışma konusundaki liberal inancın ortadan kaldırılması) kabul edelim, ortaya çıkan sonuç olanaksızdır. İçsel mantık sayesinde gerici hareketlere karşı hoşgörünün kaldırılmasının ilerici akımlara fark gözetici hoşgörü gösterilmesinin «resmen» düzen değişikliği istemekle aynı anlama geleceğini söyledim. Tarihsel ilerleme konusunda yapılan hesaplar (günümüzde yapılan hesap kötülüğün, baskının ve yoksulluğun azaltılmasıdır) politik gücün iki şekli arasındaki iyi dü-

şünülmüş seçime gelip dayanmaktadır: Kanun çerçevesi içindeki güçlerden yana olmak (bu güçlerin kamusal eylemleri, sessiz sedasız uzlaşmaları, yetersizlikleri ile zorbalığı önlemek) ya da düzen değiştirici potansiyele sahip hareketlerden yana olmak. Ayrıca sonuncusunun açısından solun köktenciliğine (radikalizmine) sağınkinden ayrı bir «muamele tarzı» yürütülecektir. Tarihsel hesap zorbalığın bir biçimini öbürüne karşı «mazur görmeğe» akıllıca bir davranışla varacak kadar genişletilebilir mi? Ya da daha iyisi, («mazur görmenin» ahlâksal bir yanı olduğu için) toplumsal kökenin ve zorbalık içtepisinin (yönetilen ya da yöneten sınıflardan, zenginlerden ya da yoksullardan, sağcılardan ya da solculardan çıkan) ilerleme karşısındaki (yukarda tanımlandığı biçimde) tutumunu ispata kadar giden bir tarihsel delil var mıdır?

Parçalanmış bir tarihsel geçmişe dayanan bir varsayımın ihtiyaç duyduğu bütün kısıtlamalarda ezilen sınıfların ayaklanmasından doğan zorbalık haksızlığı, kötülüğü ve şaşkınlığın sürüp gittiği tarihsel sürekliliği kısa bir an için kesermiş gibi görünür. Kısa bir an olmakla beraber özgürlük ve adaletin oyun alanını geliştirebilmek, yoksulluğun ve baskının daha iyi, daha eşit ölçüde dağıtıldığı bir toplum düzenine (bir kelimeyle: uygarlıkta bir adım atabilmek) erişebilmek için yeteri kadar patlayıcıdır. İngiliz iç savaşları, Fransız ihtilâli, Çin ve Küba devrimleri bu varsayımı gözle görülebilir, elle tutulabilir hale getirebilirler. Buna karşılık, uygarlığın yeni bir döneminin başlangıcını işaretleyen, bir toplum düzenininden öbürüne geçişteki tarihsel de-

ğişim «aşağıdan» gelen etkin bir hareket tarafından geliştirilmez, nitekim Batı'da Roma İmparatorluğunun dağılmasının yolaçtığı yıkılış dönemi, 13. yüzyıldaki tarikat ayaklanmalarının zorlaması ve 14. yüzyılda köylü-işçi isyanlarıyla uygarlığın yeni, daha yüksek bir dönemine erişiline kadar asırlarca sürmüştür. (3).

Egemen sınıfların doğurduğu tarihsel zorbalık açısından bakıldığında ilerlemeyi ispatlayacak bu tür bir tutum yokmuş gibi görünür. Bir dizi hanedanlar arası ve emperyalist savaşlar, 1919 da Almanya'da Spartaküslerin yokedilmesi, faşizm ve nasyonal sosyalizm baskının sürekliliğini kesmemiş, tamtersine sağlamlaştırmışlar, daha çok modernize etmişlerdir. «Egemen sınıfları gözönüne alarak şunu söylerim: Yığınların desteğini harekete geçirmeyen örgütlenmiş bir zorbalık yoktur denemez; Önemli olan soru, hangi guruplar ve kurumlar adına, çıkarına bu tür bir zorbalık serbest bırakılmıştır sorusudur. Sorunun cevabının ise sonradan verilmesi şartdeğildir: Yukarda belirtilen tarihsel örneklerle hareketin eski düzeni güçlendirmeğe mi yoksa yerine yenisini mi koymağa yaradığı konusundaki cevap önceden verilebilir ve verilmiştir de.

Kurtarıcı hoşgörü, sağın hareketlerine karşı hoşgörürsüzlük, solunkilere karşı ise katlanma anlamına gelecektir. Bu hoşgörünün ve hoşgörürsüzlüğün alanının nereye kadar varacağı sorusuna gelince, tartışma ve propaganda kadar hareketi de, söz kadar eylemi de içine almak zorundadır. Biranda açıkseçik karşı karşıya

(3) Yakın tarihimizdeki faşizm olayı sanayi toplumuna devrim olmaksızın geçişin bir sonucudur.

kalınan «tehlikenin» geleneksel ölçütü, bütün toplumu biri «yangın» diye bağırdığında tiyatro seyircisinin içinde bulunduğu durum içinde görmektir. Oysa artık geleneksel ölçüt bu duruma uygun düşmemektedir. Sözü edilen durum heran toptan bir yıkıma (katastroph) yol açabilir. Bu yıkım yalnızca bir teknik bozukluktan değil, risikonun yanlış tahmininden ya da bir önderin düşüncesizce konuşmasından da doğabilir. Geçmişteki olaylar gözönüne alındığında faşist ve nasyonal sosyalist önderlerin konuşmaları doğrudan doğruya katliamın uvertürü idi. Propaganda ve eylem, örgüt ve örgütün insanlardan kopuşu arasındaki uzaklık azalmıştı. Ancak sözün yayılması çok geç olmadan önlenebilirdi; önderler adaylık kampanyalarını açtıklarında, demokratik hoşgörü kaldırılmış olsaydı, insanlığın Ausschwitz ve bir dünya savaşından kurtulma şansı olacaktı.

Bütün faşizm sonrası dönem, «biranda açıkseçik karşıkarşıya kalınan tehlike» dönemidir. Hakiki huzuru sağlamak için eylem, söz, yayın ve resimle yapılan bildirişme düzeyinde hoşgörü gösterilmemesi gerekir. Elbette söz ve toplantı özgürlüğüne konan bu tür aşırı bir yasaklama ancak toplumun bütünü aşırı tehlike içinde bulunuyorsa haklı görülebilir. Benim iddiam, toplumumuzun bu tür bir olağanüstü durum içinde bulunduğu ve bunun olağan bir durum haline gelmiş olduğudur. Çeşitli görüşler ve «felsefeler» artık barış içinde taraftar toplama ve akılcı nedenler göstererek inandırma yarışını sürdürememektedir: «Fikir forumu» ulusal ve bireysel çıkarların egemenliği altındaki kişiler tarafından düzenlenmekte ve sınırlanmaktadır. İdeologların «ideoloji-

nin sonu» diye ilân ettikleri bu toplumda yanlış bilinç genel bilinç halini almıştır. Rejimden başlayıp en aşağılara, rejimin en ufak nesnelerine kadar. Bu yanlış bilince karşı savaşan küçük ve yetersiz guruplara yardım edilmelidir. Varlıklarını sürdürmeleri, kötüye kullanılan özgürlüklerin ve hakların korunmasından daha önemlidir. Bu özgürlük ve haklar, azınlıktaki gurupları ezenlere kanuna uygun zorbalık yapmalarını sağlamaktadır. Bu arada şunun bilinmesi gerekir; yurttaşlık haklarının bu haklara sahip olmayanlar tarafından kullanılmasının önkoşulu, yurttaşlık haklarının bu hakların kullanılmasını engelleyenlere tanınmamasıdır. Bu dünyanın lânetlenmişlerinin kurtulmasının önkoşulu ise yalnız eski değil yeni efendilerinin de ezilmesidir.

Gerici hareketlere, daha aktif olmadan «hoşgörü tanınmaması, düşünce, söz ve görüşe karşı da hoşgörürsüzlük gösterilmesi demektir. (öncelikle muhafazakârlara ve politik haklara karşı) - bu antidemokratik tasarımlar, çok yönlü hoşgörünün temelini yıkan demokratik toplumun gerçek gelişime karşılık verir. Önce hoşgörünün yeniden kurtarıcı ve insancıllaştırıcı bir güç haline gelebileceği koşulları kazanmak gerekir. Eğer hoşgörü birinci plânda baskı yapan bir toplumun devamına ve korunmasına hizmet ediyorsa, muhalefetin nötralize edilmesine ve insanları başka daha iyi hayat biçimlerine karşı bağışık (muaf) kılmaya yolaçıyorsa, o zaman cinsiyet değiştirmiş demektir. Ve bu cinsiyet değişikliği bireyin zihninde, bilincinde, ihtiyaçlarında başlarsa, köleliği öğrenemeden özerk olmayan çıkarlar kendisine sahip çıkarlarsa, o zaman insancıllıktan çıka-

rılmasına karşı girişilen çabalar yanlış bilincin şekil aldığı (ya da daha çok: sistematik olarak biçimlendiği) yerde başlamaktadır - ilk iş bu bilinci besleyen değerlere ve simgelere bir son vermek olmalıdır. Bu elbette sansürdür, hattâ ön sansür, ama kendini az çok gizleyen (yığınlara «nüfuz eden») sansürü açıkça kendisine hedef alan soydan! Yalnış bilincin ulusal ve yığınsal tutuma egemen olduğu yerde iş hemen hemen biranda uygulamaya dökülür: ideoloji ile gerçek, baskıcı düşünce ile baskıcı davranış, yıkıcı söz ile yıkıcı eylem arasındaki yatıştırıcı uzaklık tehlikeli bir şekilde kısalır. Yanlış bilincin bozulması böylece dünya çapında bir kurtuluş için Arşimed'in dayanak noktasını ulaştırabilir. Elbette çok küçük noktadır bu, ama değişiklik şansı böyle küçük noktaların çoğalmasına bağlıdır.

Kurtuluş sağlayan güçler, maddesel durumundan dolayı yanlış bilinçten uzak kalan bir sosyal sınıfla aynı sepete konulamaz. Bugün bunlar umutsuzca topluma dağılmışlardır. Savaşan azınlıklar ve «tecrit edilmiş» guruplar çoğu zaman kendi yönetimlerine muhalefet halindedirler. Bütün toplumda inkâr ve düşünce için gerekli zihinsel alan yeniden kazanılmak zorundadır. Kurtuluş çabası, yöneten toplum tarafından geriye itilmesiyle «soyutlaşır»; dili orwellci dilbilgisi ve mantığın boyunduruğundan kurtarma olayını kolaylaştırmaktan, gerçeği algılayan kavramları geliştirmekten öteye geçmez. Özgürlükte ilerlemenin özgürlüğün bilincinde ilerlemeyi gerektirdiği önermesi her zamankinden daha geçerli olur. Zihnin politika ve politik uygulamanın özne-nesnesi olduğu yerde zihinsel özerklik, salt düşünce çabası

bir politik eğitim sorunu (ya da daha çok: karşı eğitim) haline gelir.

Eskiden nötral, değer dışı, biçimsel olan öğrenim ve öğretim çalışmalarının şimdi kendi yerinde öz hakkını kullanarak politik olması demektir bu: bütün doğruları bilmek ve kavramak için olgutları (vakıaları) öğrenmek her türlü ilişkiden kökten (radikal) eleştiri, entellektüel düzen değişikliği demektir. İnsan yeteneklerinin ve ihtiyaçlarının engellendiği ya da saptırıldığı bir dünyada özerk bir «ters döndürülmüş dünya» ya yönelir: Baskının yerleşmiş olduğu dünyanın karşıtı ve çelişkisidir bu. Ve bu çelişki kafadan atılmamıştır, bir karışık düşünce ya da fantazi ürünü değildir, tamtersine süregelen, oluşan dünyanın mantıksal gelişimidir. Kurtuluşun baskıcı toplumun ağırlığı ile önlenmesi, bu toplum içinde bir çıkış yolu bulmanın engellenmesi ölçüsünde baskı akademik kuruma kendiliğinden girer, hem de akademik özgürlüklerin kısıtlanmasından önce! Fikire önceden ambargo konulması, ayrım gözetmemeyi öğrenmezse olutları (vakıaları) süregelen değer kalıpları içinde düzenlemeğe yatkınlaşır. Bilgilerin kazanılması ve aktarılması demek olan bilginlik olutları doğruyu bütünden temizlemeyi, ayırmayı yasaklar. Doğru esas olarak tarihin galipler tarafından yapıldığı ve onlar için yazıldığı şeklindeki dehşet verici ölçüsüzlüğün tanınmasından meydana gelir: yani tarihin sürekli baskı oluşunun ölçüsüzlüğü; bu baskı ise kendisi tarafından ortaya konan olutların içinde «bizzat» bulunur: böylelikle bu olutlar gerçekliklerinin kesiti ve

parçası olarak bizzat olumsuz bir şekilde değerlendirilirler. İnsanlığa karşı olan (Albigenserlere olduğu gibi) büyük haçlı seferlerini insanlık için yapılan umutsuz savaşlarla aynı sepete koymak; umutsuz savaşların karşıt tarihsel işlevini nötralize etmek, cellâtları kurbanları ile barıştırmak ve bilgi aktarımını bozmak demektir.

Böylesine aldatıcı bir tarafsızlık, galibin egemenliğinin kabulünün insanın bilincine aktarılmasına yarar. Burada da, henüz tamamen bütünlenmemiş (entegre edilmemiş) kişilerin eğitiminde, genç insanların bilincinde kurtarıcı hoşgörü için bir zemin hazırlama olanağı vardır. Eğitim, somutluk ve doğruluk kılığına bürünmüş aldatıcı, soyut hoşgörü için bir başka örnek daha verir: Bu hoşgörü kendi kendini gerçekleştirme kararı ile birleşir. Çocuk için serbestliğin her çeşidine yüzverme eğiliminden öğrencinin kişisel sorunlarıyla psikolojik yönden sürekli olarak ilgilenmeğe kadar psişik baskının kötülüğüne karşı, insanın kendini bulması ihtiyacını öngören büyük ölçüde bir hareket görülmektedir. İnsanın kendini bulmasından önce neyin ezilmesi gerektiği sorusu çokluk atlanmaktadır. Bireyin potansiyeli başlangıçta olumsuz bir potansiyeldir, bağlı olduğu toplum potansiyelinin bir parçasıdır: Saldırganlığın, suçluluk duygusunun, bilgisizliğin, duygusal önyargının, kötülüğün (ki bunlar yaşama içgüdüsünü yıpratırlar) bir parçası! İnsanın kendisiyle özdeşleşmesi bu potansiyelin (birey için zararlı) dolaysız gerçekleşmesinden daha ağır basıyorsa, bu zorbalık, yüceltme, bilinçli değiştirim gerektirir. Bu süreç her basamağında (inandırıcı somutluğunu burada açığa vuran gülünçleştiril-

miş kavramları kullanmak için) inkârın inkârını, dolaysızın aracılığını içine alır. Özdeşliğin ise bu süreçten aşağı kalır yeri yoktur. «Yabancılaşma», özdeşliğin temel ve sürekli ögesi (unsuru), öznenin nesnel yüzüdür - bugün tanıtıldığı gibi bir hastalık, bir ruhbilimsel durum değildir. Freud ilerici ve gerici, kurtarıcı ve yıkıcı baskı arasındaki farkı bütünüyle biliyordu. Kendi kendine gerçekleştirme reklâmı her ikisinin de ortadan kaldırılmasını ister, yaşamı baskı yapan bir toplumda (gene bir Hegelci termin kullanmak için) kötü olan dolaysızlık içinde ister. Bireyi içinde «kendi kendisini bulabileceği» bir boyutdan (bütün yaşamın çekirdeğini meydana getiren politik yaşamdan) ayırır. Bunun yerine toplumun gerçek baskı makinalarını tümüyle eldeğmemiş bırakan yönlerde nonkonformizmi, zincirleri kopartma olayını cesaretlendirir. Oysa bu yönler, özel ve kişisel olmayı aştığı için gerçek olan muhalefetin yerine yatıştırmalarla özel ve kişisel bir isyan koyarak bu makinaları güçlendirirler. Kendi kendini gerçekleştirmenin bu çeşidiyle ilerleyen alçaltma, zihnin gücünü ve gerekliliğini, mutsuz bilincin katalatik (*) gücünü zayıflatma açısından «bizzat» baskıcıdır - bu mutsuz bilinç, burumdan (frustration) bir arketipik, kişisel kurtuluş - ergeç yöneten düzenin «her yerde hazır ve nazır» akılcılığına boyun eğecek alt ben'in umutsuzca dirilişi ile «mest olmaz», tam tersine bütünün korkusunu

(*) Bazı cisimlerin kendileri hiçbir değişmeye uğramadan başka cisimlerin bileşmeleri üzerine yaptığı etki niteliğinde. Ç.N.

en özel bozuklukta bilip tanır ve kendisini bu bilgi içinde gerçekleştirir.

Ekonomik ve politik liberalizmin temelini gömen ileri demokratik toplumlardaki değişikliklerin nasıl hoşgörünün liberal işlemini de değiştirdiğini göstermeğe çalıştım. Liberal çağın büyük kazanılmış hakkı olan hoşgörü, hâlâ temsil edilmekte, (güçlü sınırlamalarla) uygulanmaktadır. Aynı anda ekonomik ve politik süreç egemen çıkarlarla bağdaşmış çokyanlı ve etkin bir yönetime bağımlı kılınmaktadır. Bunun sonucu biryanda ekonomik ve politik yapı bir yanda silâh bırakışmanın teori ve pratiği arasında nesnel bir çelişki doğmaktadır. Değiştirilen sosyal yapıda hoşgörünün etkinliğine karşı çıkan muhalif hareketlere karşı zayıflatma, tutucu ve gerici güçlere karşı ise güçlendirme eğilimi görülmektedir. Hoşgörünün eşitliği soyut, sahte bir hale gelmektedir. Karşı çıkan güçlerin toplumda edimli olarak (fiilen) yıkılışları ile muhalefet küçük ve sık sık birbirleriyle çatışan gruplar halinde parçalanmaktadır. Bu muhalefet gurupları toplumun hiyerarşik yapısının kendilerini yerleştirdiği dar sınırlar içinde hoşgörülürler. Ve güçsüzdürler, çünkü bu sınırlar içinde yerleşip kalırlar. Ancak bu sınırlar içindeki hoşgörü aldatıcıdır, herkesi aynı şekilde ayarlama olayını harekete geçirir. Niteliksel bir değişmeye nerdeyse kapılarını kapatmış, herkesin aynı şekilde ayarlandığı bir toplumun sağlam temelleri üzerinde hoşgörü böyle bir değişikliği hızlandırmak şöyle dursun önlemeye yarar.

Öncelikle bu koşullar bu tür hoşgörünün eleştiri-

sini soyut ve akademik yapar, hoşgörünün kurtarıcı işlevini yenilemek için sağcılara gösterilen hoşgörü ile solculara gösterilen arasındaki dengenin yeniden kurulması hakkındaki önerme gerçekçi olmayan bir düşünce işlevi olarak görülür. Elbette bu tür bir değişiklik, düzen değişikliğine kadar varan «bir direnme hakkının» yerleşmesi ile eşanlamlıdır. Halkın çoğunluğu tarafından seçilmiş kanuna uygun bir yönetime karşı herhangi bir gurubun ya da bireyin bu tür bir hakkı yoktur ve zaten böyle bir hak da olamaz. Ancak ben ezilen, yenigiye uğratılmış azınlıkların kanun çerçevesindekiler yetersiz görüldüklerinde kanun dışı yollara başvurmaları için «doğal bir direnme hakkına» sahip olduklarına inanıyorum. Kanun ve düzen her zaman ve heryerde kurulu hiyerarşinin koruyucularının kanun ve düzenidir; Kanun ve düzenin mutlak otoritesine bu kanun ve düzen altında acı çekenlere, (kişisel çıkar, kişisel intikam için, değil insan olmak istedikleri için) savaşanlara karşı harekete geçmesi için çağrıda bulunmak saçmadır. Onlar için resmi kuruluşların, polisin ve kendi vicdanlarının dışında başka bir yargıç yoktur. Zorbalığa başvurduklarında zorbalık zincirine yeni bir halka eklemezler, tam tersine yerleşmiş zorbalığı kırarlar. Saldırıya uğrayacaklardır, bunun risikosunu bilirler. Eğer bu risikoyu göze almada kararlı iseler, bir «üçüncü şahsın», hele hele eğitimcilerin ve aydınların kendilerine bu işten vazgeçmeleri konusunda «vaaz vermeğe» hiç hakları yoktur.

Çeviren: Tanju AKERSON

ÜNİVERSİTENİN DEVRİMCİLİĞİ

Uwe Bergmann

29 Ocak 1946 da Berlin Üniversitesi şehrin Sovyet bölgesindeki eski Friedrich - Wilhelm - Üniversite binasında, Sovyet askerî yönetimi ve Alman Halk eğitimi yönetim merkezi tarafından yeniden açıldı. Batılı üç müttefik böyle bir proje karşısında nispeten ilgisiz kalmışlardı.

O zamanlar için bir üniversite özerkliği söz konusu edilemezse de, profesörlere ve öğrencilere Berlin Üniversitesi kısa bir geçiş döneminden sonra kamu hukuku tüzel kişiliği statüsüne kavuşabilecekmiş gibi geliyordu. «Berlinli Öğrenciler Merkez Birliği'nin kurulmasıyla, 1945 de bir öğrenci özerkliğinin başlangıç belirtileri görüldü. Bu birlik kısa bir süre sonra SBZ'in kültür yönetimi tarafından dağıtıldı. Doğrudan seçimle işbaşına gelen öğrenci örgütlerinin öncüsü olarak hemen o sıralarda kurulan «Studentische Arbeistsgemeinschaft» örnek gösterilebilir. Bu örgüt Berlin Üniversitesinde kurulmasına izin verilen tek öğrenci birliğidir. 1946

dan beri bu üniversitede bir öğrenci konseyi seçilmekte, ve seçime katılma oranı yüzde 75 gibi yüksek olmaktadır. Seçime katılma oranın daha sonraki semestrelerde de yüksek olması, dıştan hemen farkedilir bir birlik kuran nispeten küçük bir öğrenci topluluğunun varlığı ile açıklanabilirdi. Öğrenci konseyinin nüfuz alanının dar olması ve hiçbir şekilde yönetmelikle saptanmamış olmasına rağmen özellikle burs dağıtımı ve sınav hakkı üzerinde yoğun bir çalışma gösterdi ve kısmen başarı sağladı.

Öğrenci topluluğunun çoğunluğunun bugüne dek olduğu gibi burjuva ailelerin çocuklarından meydana gelmesini önlemek için Berlin Üniversitesi birçok durumlarda işçi, köylü ailelerinden ve antifaşist geçmişi olan ailelerden gelenleri tercih etti. Böyle bir tutum, eğitim yerlerinin sınırlı olması yüzünden öğrencilerin eleştirilerine yol açan güçlükler doğurdu. Daha sonra, SBZ'in bütün üniversitelerinde olduğu gibi, Berlin'de de başta öğrenciler tarafından olumlu karşılanan, sosyal politika ile ilgili ders verme zorunluluğu kondu. Olumlu karşılanmasının nedeni, Alman Üniversitesi için nitelik yönünden yeni bir unsur olarak belirmesiydi. Ancak SED (Doğu Almanya Komünist Partisi) öğretim üyelerinin bilimsel değerlerinden çok partiye bağlılıklarına önem vermeğe başlayınca, öğrenciler bu derslerden hoşlanmadılar ve ilgisiz kaldılar. Öğrenciler tarafından yürütülen eleştirinin sözcüsü, 1947 de Amerikan lisansı ile kurulan öğrenci gazetesi Colloquim idi. Bu gazete 1946/48 yılları arasında SBZ'in üniversitelerdeki durum üstüne sürekli eleştiri yazıları yayımladı.

Bu biçimde ortaya çıkan çatışma sonunda şöyle bir olay patlak verdi:

Halk eğitim merkezi başkanı Paul Wandel 18 Nisan 1948 de «Colloquim'u çıkaran Otto Hess (SPD), Joachim Schwarz (CDU) ve yardımcıları Otto Stolz'un, yaptıkları yayımla üniversitenin vakar ve haysiyetini rencide ettikleri», gerekçesiyle öğrenci kayıtlarından silindiklerini bildirdi. Öğrenci konseyi disiplin kurulundan geçmeden verilen kovulma kararını protesto etti; ancak öğretim üyelerinden bir destek görmedi. Birçok profesör öğrencilere karşı alınan tedbiri önemsemediler bile. Zira kovulma kararı gerekçesinde - bir tören sırasında ilgililerin davranışları ve giysileri üstüne Colloquim'de çıkan bir yazı - büyük bir disiplinsizlik görmüşlerdi.

23 Nisan 1948 de bu yüzden 1000 den fazla öğrenci şehrin batısındaki Hotel Espanade'de toplandı ve yeni, özgür bir üniversite istediler. Bu toplantı üstüne komün hukuk danışmanı Prof. Landsberg öğrencilere isteklerini görüşmek üzere İl Meclisini toplantıya çağıracağı konusunda teminat verdi. SPD'de çoktandır SED ve SMA'nin nüfuz alanının dışında bir üniversite kurulması için çalışılmaktaydı. 1947 den beri SPD - bölümünün Kültür politikası komitesi Teknik Üniversite inşaatının bitirilmesi için İngiliz işgal gücüyle görüşmeler yapıyordu. Bir toplantı gündeminde şöyle bir protokol kaleme alınmıştı: «Üç öğrencinin kovulmasından doğan şu andaki durumdan Berlin'de bağımsız bir üniversite kurulması için akla gelebilecek her şekilde yararlanmak zorundayız.»

11 Mayıs'ta İl Meclisi 83 evet, 17 hayır ve 5 çekimser oyla Batı - Berlin'de bir Üniversitenin kurulmasına karar verdi. SMA'nın kararı veto etmesine rağmen, özellikle SPD yeni bir üniversite kurulması için Amerikalılar ve İngilizlerle görüşmelerine devam etti. Amerikan makamları 1946 dan beri benzer plânlar üstüne çalışmalar yaptıklarından öbür görüşmecilere eski Kaiser - Wilhelm - Gesellschaft'ın Dahlem'deki binasını ve Amerikan lisanslı gazetelerden 1,9 marklık malî yardım teklif ettiler.

Belediye Başkanı Reuter'in ve daha sonra FU-rektörü Redslob'un başkanlığında yapılan toplantıda bir hazırlık komitesi seçildi. Bu komitenin görevi üniversite inşaatı ile ilgili kılgın (pratik) sorunlarla ilgilenmekti. Bu komite bir ay sonra kamu oyunu üniversite projesini desteklemeğe çağırdı.

Amerikan makamları Sovyet Komutanlığı ile barışçı bir çözüme varmada açık kapı bırakma amacıyla o zamana kadar biraz çekingen davranmışlardı. Oysa Sovyetlerin bloklama politikası yüzünden sonunda kendi plânlarını, Batıcı kurumlarını gerçekleştirme durumuna geldiler. General Lucius D. Clay Freie Üniversitat'in kurulması için açıkça çaba gösterdi.

1948 de bölünmeden sonra SPD, CDU ve FDP tarafından temsil edilen yeni Batı Berlin Belediyesi 4 Kasım 1948 de Greie Üniversitat'in yönetmeliğini görüştü ve kabul etti. 15 Eylülde ilk sınavlara giriş müracaatları yapılmış, bir hafta da sonra ilk öğrenciler sınavlara girmişlerdi. Açılış töreni 4. Aralıkta Titania

Palast'ta yapıldı; Fu 1948/49 kış semestresi ders programını 2140 kayıtlı öğrenciyle açtı.

Batı - Berlin'li öğrenciler halk gibi politik daha doğrusu antitotaliter bir anlayışa sahiptiler, politik görüşleri antikomünistti. Bloklaşmanın tehdit edici durumunda antikomünist ve antitotalitarizm özdeştiler, aralarında bir ayırım yapmak gerekli görülmüyordu. Berlin üniversitesinin geriçevirdiği öğrenci adaylarının tercihli kabulü ya da komünist sanlısı öğrenci adaylarının geri çevrilmesi gibi durumlarda FU'nin öğrenci topluluğu nasıl her türlü parti-politik angajmanın ötesinde bir dayanışmaya gidiyorsa, aynı şekilde politik ve kamusal kurumlar da (sendikalar) ortak «tehlike» ye karşı birleşiyorlardı: Bununla ilgili olarak SPD'nin 5. genel kongre tutanaklarında şöyle denilmekteydi: «Kurt Mattick'in raporunda Berlin'de uygulanacak taktiğin yönü ve ilkelerine değinilmiştir. Batı Almanya'da sınıfsal politik çatışma önplânda görülürken, Berlin'de özgürlük için ortak bir savaş verme gerekliliği yüzünden örtbas edilmiştir.»

FU'nin antikomünist düşünceye karşı eleştirici tavrı yalnızca Doğu - Berlin'den gelmemiştir. Göttinger Üniversitesi gazetesinde Horst Ehmke 1949 da şöyle yazıyordu: «Freie Üniversitat'in akademik savaş flâması olma görevini yüklendiği Batı'nın antikomünist haçlı seferi, büyük ölçüde Batı'nın güvensizliğini ve şaşkınlığını ortaya çıkarmıştır. Bu konuda kendimizi aldatmamalıyız.» Berlin CDU (Doğu) İl Meclisi üyesi ve Berlin Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Pe-

ters FU'i şherin öbür bölümündeki Üniversiteyi tahriple görevli bir «savaş üniversitesi» olarak adlandırıyordu. Telegraph gazetesinde de Ernst Tillich şu uyarmayı yapıyordu: «Bir üniversitenin yeniden kurulması yalnızca politik savunma isteğinden doğmuş olamaz. Komünizmin karşıtı bir zamanların antifaşizmi gibi zayıftır.»

BERLIN MODELI

Faşist yönetim sırasında Alman Üniversitesinin oynadığı rol, FU-kurucularının Stalinizmle geçirdikleri kişisel deneyleri, geciken üniversite ve eğitim reformunun acele ele alınması zorunluğunu doğurdu. Berlin Üniversitesinden göç ve FU deneyi öğrencilerin büyük çoğunluğu için demokratik bir Üniversitenin gerçekleşmesi demekti.

Demokratik Üniversite, öğrencilerin serbest bir bilimsel ve politik eylem içinde, okuduğu, üniversitenin toplum içindeki yerinin saptantığı, bilimsel çalışmanın politik koşullar konusunda düşünce özgürlüğü olmadan gerçekleşmiyeceği görüşünün egemen olduğu bir üniversite demekti. Bununla ilgili olarak kurucu öğrencilerden Klaus Heinrich radyoda şöyle konuşmuştu: «Yeni üniversite baskıya karşı kurulmuştur. Bu yüzden ona özgür üniversite diyoruz. Bu gerçeği durmadan ama hiç durmadan söyleyeceğiz. Üniversiteyi kuran ya da kurulması sırasında orada bulunan herkes bunu söylemekten yorulmamalıdır. Baskı bizim için o zamanlar

Nazizim döneminin özü demekti: dolaysız, kemikleri kıran ve dolaylı olarak dil kesen, ses çıkarmadan işgören bir baskı. Baskı şimdi eski-yeni üniversitenin merkezinde, yıkılan şehrin merkezinde bize karşı çıkıyor. Burada, biz öyle düşünüyoruz, bu şehrin, Berlin'in Freie Üniversitat'in de genel büyük Üniversite reformunun ilkadımlarını atıyoruz. Başkalarının bize karşı gösterdiği güvensizlik bizim için gurur vericidir. Almanyanın hiçbir yerinde olmayan birşeyin olduğunu görüyoruz: Eski bir toplumu yenileştirmeye çabalayan bölgelerin üniversitelerinde yok böyle birşey! Restore edilmiş korporasyonlar toplumundan söz ediyorum. Bu toplum korporasyonlarında öğrencilere eyleme katılma hakkı tanınmaz; öbür bölgenin üniversitelerinde de yok, onların usulleriyle baskının bir restorasyonuna girişemeyiz artık... Biz kendimizi Alman üniversitelerinin öncüsü olarak görüyoruz.» (Erinnerungen an das Problem einer freien Universitat. İn: Das Argument, Jahr. 9, Nr. 2/3)

Yeni bir düşüncenin ilk belirtileri FU'nın kendi kendisini tanıtımında görülüyordu. «Öğretenler ve öğrenenler birliği» şu demekti: Bütün üniversite mensupları, doçentler, asistanlar, öğrenciler, akademik bilim üretiminin eşit haklara sahip ortakları ve işçileriydiler. Henüz küçük olan bu üniversitenin bütün bölümlerinde öğrencilere yer ve oy hakkı tanındı. İkilik çıkaran görüşler başta biçimsel oylamalarla hasıraltı edilmedi, tam karşıtı ortak tartışmalarla açığa vuruldu. Üniversite öğrencilerin insiyatif ve tasarımlarını kendininmiş gibi ele almağa hazırdı. Batı bölgesinde, onarıcı bir unsur olarak yeniden kurulan öğrenci korporasyonlarına yö-

netmeliğe göre izin verilmedi ve bunlar üniversitede etkili olamadılar. «Savaş Üniversitesi» deyimi ve birçok profesörün bir türlü anlayamadığı, öğrencilere kurumsal söz hakkı tanıma denemesi yanında, «geleneksel» öğrenci birliklerinin reddi Batı Alman üniversiteleri tarafından Berlin denemesine karşı sürülen baş itirazlardan biriydi. FU Batı Almanya'dan gelen profesörlerin katılmasıyla hızla geliştiğinden, ayrıca «tecrit edilme» korkusuyla herşeyi bir yana bırakıp kendisini Batı Alman üniversitelerine kabul ettirme çabasına düştüğünden toplantılarda ve alınan kararlarda FU'nin başta benimsediği reform tasarılarına hiç el sürülmedi, daha çok onarılmış Batı Alman üniversitelerine uyma olayı üstünde duruldu. Şehrin Batı Almanya ile politik ve sosyal politik yönden gittikçe güçlenen bütünlenmesine (entegrasyon) göre kendini ayarlayan bu uyma süreci sırasında, tam tersine, FU'da henüz elde edilmiş reformlar tedirgin edici gelmeye başladı. Özellikle hukuk fakültesi büyük çapta profesör sıkıntısı çekmekteydi. Zira Berlin üniversitesinden tek bir profesör gelmemiş ve Batı Alman hukukçuları uzun süre bu yeni üniversitede ders vermeğe eğilim göstermemişlerdi. Hukuk fakültesi bu arada öğrencilere toplantılarda söz hakkı tanınmasını ilk ortadan kaldıran fakülte oldu. 1952 de Hukuk ve Anayasa Komitesi yalnızca üç Profesörden kurulmuştu, oysa 1950 de iki profesör ve bir öğrenciden olan bu komitenin üniversite reformunun tamamlanmasında önemli bir rol oynayacağı düşünülmüştü. Bu komite daha sonra FU'nin geleneksel üniversite kanununa bağlanmasında önemli bir rol oynadı. Bu kanun bilim

özgürlüğünü ordinasyüslerin üniversite içi karar verme yetkisi olarak anlıyordu. Ulf Kadritzke 1967 deki üniversite gününde bir konuşma yaparak şunları söyledi: «Bu Üniversite kanununun kabulü ile Freie Üniversitat bütün Alman Üniversitleri gibi yaratıcılıktan yoksun bir oluşum dönemine girmiştir. Bu durum uzun süreli eğitim yatırımlarına ilgi duymayan bir devlet yönetiminin malî yönden «keyfi» tutumuyla lise mezunlarının gittikçe artan sayısı arasında zorunlu bir uzlaşma olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu gittikçe yayılan gelişmenin olumsuz sonuçlarından biri, geleneksel olarak öğrencilerin ilgilendiği işleri kendi yönetimleri altına alan ve bu şekilde dıştan denetimi olanaksız kılan bir üniversite bürokrasisinin türemesidir. FU'deki öğrencilerin söz hakları, yarıda kalan üniversite reformunun sonucu olarak, işin başından üniversite yönetiminin yüksek kademelerinde sınırlandığından, öğrencilerin sözlerini geçirme «şansları» büyük ölçüde azaldı.

Çözümleri yada sürüklenip gitmeleri öğrencileri eğitimleri sırasında içten içe bağlayan sorunlar yalnızca üniversite senatosunda değil, fakültelerde ve özellikle tek tek ders alanlarında ve enstitülerde görülmektedir. Bu durumda üniversite kanu oyunu her türlü denetimi ortadan kaldırılmıştır. Öğretim üyelerinin üzerinde bir türlü bir görüş birliğine varamadığı sorunlar karara bağlanmadan sürüp gidiyor ya da özelliğin çiğnenmesi yoluyla çözümleniyordu.» (Nitsch et al: Hochschule in der Demokratie, Neuwied 1965, S. 53). Becker ve Kluge tarafından, kaçırılmış bir üniversite

reformu olarak tanımlanan «bilimin kendi kendini denetimindeki boşluk ilk ağızda öğrencilerin eğitim çıkarlarını zedelemiştir. Zira öğrenciler ordinaryüslerin her bölümde üniversitenin «imtiyazsız» üyelerinin çıkarlarını gözönüne almadan eskisi gibi yalnız başlarına verdikleri kararlar karşısında daha çok bağımlı bir duruma girmekteydiler. Bunun nedeni üniversitenin genişlemesiyle öğrenci öğretim üyesi arasındaki uzaklığın bildirişmeyi (kommunikation) daha çok güçleştirmesiydi.»

Öz olarak yeni bir üniversite kurmak girişimi başarıya ulaşmadı. FU'nin bilimsel çalışmada ve örgütlenmede eşit sorumluluk altında eylem gösteren, özgür, politik sorumluluğun bilincine varmış bir üniversite topluluğu kurma iddiası sonradan kurucularının istediği anlamda işlemese de herşeye rağmen «Berlin Modeli» denen kurumda gerçekleşti. Demokratik bir üniversitenin kurumsallaşma yoluna girmesi daha sonraları, öğrenciler onarılmış üniversiteyi eleştirmeye başladığında görüldü. Öğrenciler, bu konuda ilk şart olarak, üniversite içi çatışmalara, burjuva üniversitesinin faşizmden bu yana herkesçe bilinen çelişkilerinin su yüzüne çıktığı boyutu geri getirebilmeyi öne sürdü.

1958/64 arasında politik eylemin doğurduğu çatışmalar

Birçok kurucu öğrencinin, daha sonra öğrenci temsilcilerinin açık amacı, öğrencileri politik uyuşukluklardan kurtarmaktı. Bu 1958 yılında ilk çatışmala-

ra yol açtı. O sırada, soğuk savaşın kesilmesiyle öğrenci temsilciliğinin görüşleri devletin resmi politikasıyla uyuşmaz olmuştur.

FU'nin ilk yıllarında, öğrenci temsilciliğinin politik açıklamaları aslında FU'nin antikomünizm davasında «akademik savaş sancağı» olma niteliğini üzerine aldığını onaylıyordu. O zamanki açıklamalar, ve alınan kararlar Batı Almanya'nın resmi politikasıyla uyuşma halindeydi. Buna bağlı olarak hükümetten hiç de farklı olmayan bir biçimde Doğu Almanya'ya karşı bir tutum takılınıyordu. 1950 deki ilk toplantıda şöyle bir karar alınmıştı: «FU'nun öğrenci temsilciliği bugünedek hükümetin çizdiği yolu dikkatle izlemiştir ve bundan böyle de hükümetin tutumunu benimsiyeceği kanısındadır.» 1951 de Meclis üyesi Lorenz şöyle bir istekte bulundu: «Öğrenci temsilciliği bir takım biçimsel sorunlar içinde kaybolmamalıdır, gündelik hayatın küçük sorunları yanında bugün bütün kamuoyunu ilgilendiren büyük sorunlar üstüne de eğilmek zorundadır. Öğrenci topluluğu çerçevesi içinde de bu türden sorunlar olarak şunları gösterebiliriz: Batı Avrupa'nın savunmasında Almanya'nın payı ve başka bir takım sorunlar,» 17 Haziran 1953 de öğrenciler politikacıların kararsız tutumlarını kendi görüşlerine göre eleştirdiler: «Basın mensupları önünde Batı'nın tepkisi karşısında duyduğumuz hayal kırıklığını açığa vurduk. Batı Berlin gençlik örgütleri bunun dışında ortak protesto bildirilerini yüksek komiserliğe göndermişlerdir.» Öğrenciler Batılı müttefiklerin üzücü olaylara yol açar gerekçesiyle 17 Haziranda yapılacak bir öğrenci gösterisini

önlemek için gösteri yasağı koymalarına üzüldüler. Bununla ilgili olarak bir meclis üyesi şunları söyledi: «17 Haziran'daki konsey toplantısının bu kadar kalabalık olması üzücü... Böyle bir günde bir öğrencinin dershane ya da seminerde ne işi var!»

Soğuk savaşın sonunda, genç intellijensiyanın eleştirici gücünün bütüniyle Stalinizm eleştirisine «hasredilmekten» artık kurtulduğu günlerde, FU'nin öğrencileri kendi toplumlarının içinde bulunduğu duruma karşı eleştirici bir tavır takınmaya başladılar. Bu yüzden patlak veren çatışmalar yalnızca Berlin kamuoyunun bu konformist olmıyan tutum karşısında irkilmesi ve tahrik olması sonucu gösterdiği bir tepki olarak açıklanamaz. Berlin komuoyu için FU o zamana kadar antikomünist tutumu yüzünden üzerine titrenen «bir iftihar vesilesiydi.» Şehir halkının toplu eleştirisine uğramaktan haklı olarak korkan üniversite yönetimi öğrenci topluluğunun konformist olmayan politik angajmanını baltalamaya çalıştı.

25 Haziran 1958 de konsey sert bir tartışmadan sonra bir fazla oyla öğrencilerin Almanya'nın atom silâhlarıyla donatılması üzerinde soruşturma yapması kararını aldı. Bu karara karşı en yaşlılar vetolarını kullandılar ve kendi aralarında konseyin dağıtılması için bir oylamaya gitme kararını aldılar. Üniversitede huzuru koruma gerekçesiyle rektör temsilcileri olaya el koydu. Bunun sonucu konsey «akademik huzurun korunmasını» ve «karara varan çoğunluğun yetersizliğini» gözönüne alarak soruşturmadan vazgeçti.

Rektörlük ve öğrenci birliği arasında dolaysız bir çatışma kısa bir süre sonra FU'nun 10 uncu kuruluş yıldönümünde meydana geldi. Rektör önceden kendisine verilen birlik başkanının konuşmasını polemik olarak niteledi ve bu şekilde okunmasını yasakladı. Öğrenci temsilciliği ya konuşmasını biriki klişeleşmiş sözle geçiştirecek ya da toplantıya katılmıyacaktı. Öğrenci birliği bu istekleri kabul etmediğinden rektörlük kararından caydı ve birlik başkanı Doğu ilişkileri, öğrenci istekleri, ilk seçimler, korporasyonlar ve Macar ayaklanması üzerine konuştu.

1959 şubatının başında öğrenci temsilciliği, Mecliste Nazi devri yargıçlarının, savcılarının ve doktorlarının devlet hizmetine alınmalarıyla ilgili iki dilekçe verilmesi olayı üstüne öğrenci arasında imza toplamayı tasarladı. Rektör bu sorunun konseyde tartışılmasına karşı çıktı ve bu olayı bahane ederek meseleyi «Üniversiteyi özerk olarak yöneten kurulların politik kararlar alıp alamıyacakları, alırlarsa ne dereceye kadar alabilecekleri sorusu haline getirdi. Akademik kurulların politik görüşünü açıklaması sorunu ile ilgili olarak senatoda bir komite kuruldu. Bu komite akademik kurulların görüşlerini açıklamaları için olduğu gibi, politik eğitimi için de sürekli senato komitelerinin kurulmasını teklif etti. Şiddetli direnmelere rağmen konsey çok az bir çoğunlukla bu komiteleri kabul etti. Bunun sonucu yalnızca politik eğitimle ilgili bir komite kuruldu ve öbür komitelerin yerine, rektör, üniversite senatosunun içinde tek öğrenci bulunmıyan hukuk komitesini «FU ve organlarının politik görüş açıklamalarının hu-

kuki sınırlarının tayini» ile ilgili bir rapor hazırlamakla görevlendirdi.

Hukuk komitesi raporunda, öğrenci kurullarına politik görüş açıklamalarını «kendi kendine karar vermeyi öğrenmeye» bir hazırlık olarak yalnızca akademik (senato ve fakülte) kurullarına teslim etme hakkı tanıyordu. Bu, konseyin yalnızca üniversite, daha doğrusu fakülte senatolarında görüşülen sorunlar üzerine karar alabilmesi demekti. Yani konsey profesörlerin görüşüne göre yalnızca üniversitenin nesnel görevleri çerçevesi içinde kalan araştırma, öğretim ve mesleki eğitim ile ilgili sorunları karara bağlıyabilecekti.

Politik görüş açıklamasının sınırlarının uygulamada nereyedek uzandığını öğrenciler 1962 Şubatında gördüler. Üniversite senatosunun 1958 de Cezayirli mülteciler için bir dayanışma toplantısı yapılmasını uygun bulmasına rağmen rektör, konseyin 9 Aralık 1960 tarihli Cezayirli Mülteciler için dayanışma toplantısı yapma kararını yukarda belirtilen rapora dayanarak reddetti: «Toplantı öğrencilerin yetkisi dışında kalan politik bir eylemdi. Berlinin o günkü durumunda böyle bir davranıştan özellikle kaçınmak gerekiyordu. Cezayirli mültecilerin desteklenmesi Cezayir hükümetine karşı bir politik tavır takınma idi. Fransızlar Berlin'deki dört koruyucu güçten biriydi ve güttükleri iyi niyet politikası kötüye kullanılmamalıydı.» Öğrenci Birliği Başkanı yazdığı bir mektupta, «öğrenci temsilciliğinin görevleri arasında, öğrenci topluluklarının uluslararası dayanışma çerçevesi içinde, bütün öğrencilerin eğitim

özgürlüğünü savunmak ve bu özgürlüğün tehlikeye dütüğü, engellendiği yerlerde eyleme geçmek bulunduğunu» belirtiyordu. Ancak rektör cevabında yeniden hukuk komitesinin raporuna dikkati çekti. Senatodaki öğrenci sözcüsünün vetosunda dile getirilen öğrenci protestoları bir işe yaramadı.

Bir kaç ay sonra politik yönden işine geldiği zaman rektörlüğün ne kadar çabuk konseyin politik görüş açıklamalarına karşı tutumunu değiştirebildiği görüldü. Konsey 6 Haziran 1962 de Doğu Almanya'daki üniversiteliler için dayanışma toplantısı yapmaya karar verdi. Rektör toplantıyı kabul etti. Ancak bu kararının şubattaki kararıyla çelişme halinde olduğu yollu yapılan uyarıya karşı çıktı. Kabul kararına gerekçe olarak desteğe muhtaç çevrelerle FU'nun sıkı kişisel ve mesleki ilişkiler kurmasını gösterdi. Bu durumda rektörlüğün öğrencilerin politik bir tutumları olmasına genel olarak karşı çıkmadığı, yalnızca belirli bir politik tutuma izin vermek istediği açıkça anlaşılıyordu. Cezayirliler için yapılacak toplantının reddinde «tarafsızlık ilkesini» öne süren rektörlük sıra Doğu Alman öğrencilerine gelince hemen oportünist bir davranışa yöneliyor, sonra 1963 yazında Hong-Kong'daki Çinli mültecilere yapılan muamele için imza toplamak kararını reddederek tekrar politik «tarafsızlığına» dönüyordu.

1966/67 ders yılı döneminde çatışmanın bütün kent'e dağılması

1966/67 kış sömestrine kadar öğrencilerin protes-

toları biçimsel demokrasinin haklarının savunmasından öteye geçmiyordu; tektük olaylarda iş alevlenecek gibi olmuşsa da, protestocu öğrenciler sonra tekrar derslerine dönmüşlerdi. Bütün politik toplantıların genel olarak yasaklanmasıyla - ki bu yasağın birkaç öğrenci birliğinin Vietnam toplantılarını tekyanlı hedef aldığını öğrencilerin çoğu kavramıştı - birçok öğrenci bu toplantıların konularıyla ilgilenmeğe başladı, bunun sonucu üniversite yönetiminin «vesayeti» ne karşı bir tutum takındı. Ayrıca politik sorunlar, özellikle Vietnam sorunu üzerine kendi başlarına bir angajmana girdiler. Derken önemli üniversite olayı olarak öğrencilerin meslek hayatını tehlikeye sokan zorunlu kayıt sildirme işlemi ortaya çıktı; öğrenciler üniversite içinde üniversitenin tedbirlerine karşı kendilerini savunmak zorunda kaldılar. 22 Hazirandaki oturma grevinde bu tehlikeye karşı - nispi bir başarı sağlasa da - ellerindeki tek olanağın ne olduğunu öğrendiler: Kendi çıkarlarını kendilerinin gözetmesi gerekiyordu. Sorunlarıyla ilgilenmeyi üstüne alan öğrenci temsilciliğini yalnız başına üniversite bürokrasisiyle savaşa terketmenin başarısızlıkla sonuçlandığını bütün bir yıl boyunca görmüşlerdi.

Öğrencilerin bu yeni kendi başlarına eyleme geçmeleri olayı 26 Kasım'da yeni bir «skandal» a yol açtı. Oturma grevlerinin birinde rektör görüşmeye çok geç rıza göstererek öğrencilerle üniversite sorunlarını tartıştı. Rektör iki saati aşkın bir süre içersinde sorulan somut sorulara ve tartışmanın aydınlığa kavuşmasına yol açan konulara kaçamak cevaplar verdi, kendisini bir uzman olarak görmemelerini, burada üniversite rektö-

rü değil de bir yurttaş olarak tartıştığını söyledi. Bunun üzerine öğrenciler «Bu konuşmadan hiç bir şey umut etmiyoruz.» başlığı altında bir broşür dağıttılar. Böyle bir broşür dağıtmanın tam vaktiydi. Broşür dağıtan öğrenciler ellerindeki yazıyı okumak için mikrofon başına geldiklerinde rektör öğrenci birliği başkanı ile birlikte salonu **terketti.**

«Bu konuşmadan hiçbirşey umut **etmiyoruz.**

Üniversitenin sefaleti içinde okumak zorunda kalanların sefaletidir. Freie Üniversitat'in koşulları biz öğrenciler için dayanılmaz bir haldedir. Kötü çalışma koşulları, dökümtü dersler, klişeleşmiş seminerler ve saçma «imtihan şekilleri» ile savaşmak zorundayız. Kendimizin yalnız mesleğini bilen budala profesörler tarafından yetiştirilmesine karşı çıkmamızın hesabını öğrenimimizi diploma almadan terketmekle ödüyoruz. Üniversite yönetimi ve senato üniversitenin sefaletini tek tek öğrencilerin zayıflığı olarak ele alıyor. Üniversitenin sefaletini çözümlemek yerine bu öğrencileri okul dışı bırakma yoluna gidiyor. Toplumun kendisiyle uyuşmağa hazır uzman sayısının çoğaltılması isteğine göre öğrenim yönetmeliği ayarlanıyor, zorunlu kayıt silme işlemiyle bu ayarlama daha da sertleşiyor. Kim bu durumda üniversite özerkliğinden söz ediyorsa, bunu işi örtbas etmek için yapıyordur. Öğrenci topluluğunun sıkı düzene alınması liberal öğrenim kalıntılarını da, kendi kendini gerçekleştirme hayalini de yokediyor. Üniversite denen fabrikada öğrenci, sınavlarını vermek ve tatil gecesi öğrenilmiş, kalıplı bir insancılığı özel hayatına uy-

gulayan bir kişi olarak ortaya çıkmak zorundadır. Bu durumu kabul etmek istemeyen öğrenci mutlaka üniversiteden atılır, zira öğrencinin biçime sokulması süreci saldırgandır, sıkı düzen geleneksel «bazı unsurlara» başvurmayı ihmal etmez.

Beş ay önce üniversite yönetiminin ve senatonun güçlüklerimiz karşısında takındığı yüksekten bakan, küçümser tavrı, sorunu derine inmeden geçiştirmek istemeleri canımıza taketti. Beş ay önce öğrencilerin kendi sorunlarına ancak kendilerinin çare bulabilecekleri de anlaşıldı. Ama eylem olarak temel isteklerimizin arkasında kaldık, protesto eylemi bayram gününe döndü, biz ciddi ciddi, klâsik yeni toplanmış öğrenci temsilcilerinin isteklerimizi etkin bir biçimde temsil edeceğini, sorunlarımızı kılgın (pratik) olarak çözümleyebileceğini sandık. Öğrenci temsilciliği sınırlı, hareket alanı önceden belirlenmiş bir çerçeve içinde eyleme geçebilir. Otoritelerle biraraya geldiğinde isteklerimizi karşı tarafın izniyle verilecek haklar haline sokar. Beş aylık bir ortak çalışmadan sonra öğrenci birliği bizi rektörle yapılacak görüşmeye çağırdı. Açık oturumda rektör Lieber insan olarak topluluğu son derece anlayışla dinlerken, aynı Lieber bir üniversite görevlisi olarak kendinden utanmış, bir köşede sinmişti.

Bu konuşmadan hiç bir şey umut etmiyoruz.

Bugünkü durumumuzda hiçbir değişiklik olmayacaktır. Ta ki bu durumun gerçekten bağladığı kişiler, ayrılanlar ya da kovulanlar, bu Freie Üniversitat'e da-

yanamayanlar, bu üniversite ile alışverişe girmek istemeyen, bilinçli karşı çıkan öğrenciler kendi kendilerini örgütlesinler.»

Kendi kendine örgütlenen bir öğrenci kuruluşunun hazırlanması için geçici komite 26 Kasım.

Öğrenci birliği bu türden bir protesto hareketine katılmadı, uzak kaldı. Gerekçe olarak bu protestonun Üniversitenin şimdiki yapısı içinde kendi kendine bir reform hareketine girişmek için ne denli yetersiz olduğunu kamuoyunun gözüne sokan bir tartışmayı engellediğini öne sürdü. Ancak hareketin, öğrencilerin «üniversitenin kendi eğitim reformu sorununu çözmedeki yetersizliği» karşısında duydukları haklı hayalkırıklığından doğduğunu açıkladı.

Gazeteciler broşür dağıtanlar arasında, kazaklarına Mao'nun kızıl muhafızlar rozeteni takmış SDS üyeleri olduğunu bildirince, bütün Berlin basını olayı şöyle yorumladı: «Mao'nun çömezleri Üniversitedeki tartışmayı bastı», «serbest aşk ve parti eğitimi hüküm süren bir komün içinde ihtilâlin hareket kaynağını bulması» (Der Abend). Rektör bunun üzerine SDS den olaya adı karışanların adlarını istedi. Disiplin cezasına temelden karşı olan SDS böyle bir duruma yol açacak bir ihbardan kaçındığı için rektörün istediğini reddetti.

Doğu Almanya tarafından yönetilen Komünist yeraltı faaliyeti teorisi yerini bir başkasına bırakmak zorunda kalmıştı. Bu yeni teori, «solcu» FU öğrencileri-

için Doğu Berlin'deki Çin Konsolosluğu mensupları tarafından yönetildiğini ileri sürüyordu. (Bu teori Amerikan Bakan yardımcısı Humphrey'e karşı geçilen eylem sırasında saçmalığın en yüksek zirvesine ulaşmıştı).

Güney Vietnam Elçisi ile yapılan bir açık oturum sırasında da, FU'nin «kızıl muhafızları», elçinin ve RCDS'nin demokratik olmayan konuşmacılarının yeteneksizliğini örtmek için umacı olarak tanıtılmışlardı: 6 Aralık 1966 da FU'da aynı anda Vietnam üzerine iki toplantı yapıldı; Auditorium Maximum'da SDS 600 seyirciye, Vietnam savaşı ile ilgili, Amerika ve Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesinden sağlanan filmler gösterirken, yandaki salonda Güney Vietnam Elçisi RCDS'in davetlisi olarak yüzden az öğrenci önünde tartışıyordu. SDS'in toplantıları birlikte yapma teklifi RCDS tarafından reddedildi; Buna karşılık elçi film seyircilerini tartışmaya çağırdığını bildirdi. Bu tartışma geçici bir an için kargaşalığa döndü, zira elçi hiç bir soruyu özüne inerek cevaplamıyor ve RCDS'in oturum yöneticisi işine gelmeyen soru soranları zorla susturuyordu. Rektörlük üç resmi gözlemci yollamasına rağmen, olayları basında yansıtıldığı biçimde görerek öğrencilerin tartışmadan çok gürültü patırdıya ilgi duyduklarını öne sürüyor, böylelikle eleştirici öğrenciler hakkında sürdürülen iftira kampanyasına o da katılmış oluyordu.

Dört gün sonra, 10 Aralık 1966 da Vietnam savaşına karşı bir gösteri düzenlenmesiyle ilgili hazırlık kampanyası açıldı. Polis müdürü - demokrasi geleneğine ve 1966 Şubatında yürürlüğe giren ve şehri banli-

yösü ile ele alan bir yönetmeliğe uyarak - gösterinin insan bulunmayan bir kenar cadde üstünde yapılması şartıyla kabul etti, gerekçe olarak şehir içi trafiğinin aksamamasını öne sürdü (belki de daha sonraki Belediye Başkanın açıkladığı gibi «rahatça çalışabilmek için» di bu karar), 2000'i aşkın göstericinin büyük bir bölümü gene de Kurfürstendamm'a çıkmağa çalıştı; ancak çop kullanan güçlü polis birlikleri tarafından gösteriye ayrılan yola sürüldü. «Düzene uygun» bir biçimde gelişen gösterinin sonunda yüzlerce genç Cafe Cranzler'in önünde toplandı, bir noel ağacını Amerikan bayrağı ile süsleyip «Bütün Dünyanın burjuvaları birleşin» yazılı bir afiş astılar ve Johnson'un, Ulbricht'in bezden yapılma kafalarını ataşe verdiler. Polis en ufak bir uyarmada bulunmadan coplarla saldırıya geçti, gençleri dövdü, afişleri parçaladı ve seksenden fazla insanı tutukladı.

Heinrich Albertz'e Belediye Başkanlığına seçilmesi dolayısıyla gönderdiği tebrik mektubunda Öğrenci Birliği polisin zorba tutumunu protesto etti. Sözü geçen göstericiler 17 Aralıkta Kurfürstendam'da bir «gezinti gösterisi» yaptılar; bununla polisin bugünedek gösterilere karşı sürdürdüğü saldırgan tutumu etkisiz kılmak için yeni protesto biçimleri denemek istediler. Kışkırtma öğrencilerin polisle karşılaştıklarında birkaç dakika sonra yeniden toplanmak üzere durmadan dağılmaları şeklinde oluyordu. Böylelikle polis sık sık boş yerlere koşmak zorunda kalıyordu. Hiçbirşeyden habersiz yoldan geçenlerle SDS'li gençleri birbirinden ayırmak çok güç olduğundan (Tages Spiegel) o akşam nezarete alınanların yarısından fazlası yoldan geçenlerdi, araların-

da kadınlar, çocuklar ve iki de gazeteci vardı.

Berlin senatosunun öğrencilerin politik angajmanlarını şehirde polis kuvvetiyle kırma denemesi gelir kaynaklarına el uzatmakla tamamladı. 10 Ocak 1967 de bütün Berlinli öğrencilere yaz döneminden itibaren 160 mark tutarında götürü harç yatırmaları gerektiği bildirildi. (FU'da o zamana dek harç ortalaması 135 markt ı) Bu tedbir en çok o güne dek hiç para ödememiş pedakoji okulu öğrencileri dokundu. Pedagoji okulunda bu yüzden üç gün grev yapıdı ve harç yatırılması boykot edildi. Malî senatör daha önce FU'nin öğrenci birliği için ayrılan ödeneğin yükseltilmesini önlemeye çalıştı. Ocak ayında şehir yönetimi bir kez daha öğrencilerin keselerine el attı. 18 Ocak 1967 de FU'nin iktisadî yönetimi Belediye Başkanının başkanlığında toplanarak öğrenci örgütüne verilen 160.500 Marklık ödeneği kıstı. Albertz kısa bir süre önce öğrenci gazetesinde (FU-Spiegel'de) çıkan bir yazıda polis metodlarının eleştirilmesi üzerine şöyle demişti: «Politik paçavranızın çıkmasını sağlayan devlet parasından yoksun b.rakacağız sizi» (Bild-Berlin 13.1.1967) Öğrenci birliği öğrencileri politik yönden sıkı düzene almak isteyen bu girişimi protesto etti. Aynı gün Alman Öğrenci Birliği - Berlin Bölge örgütü ile - Polis Müdürlüğüne baş vurarak, öğrenci harçlarının arttırılmasına karşı bir gösteri düzenlemek için izin istedi, ancak istekleri geçmişin «müessif olayları» gözönüne alınarak kabul edilmedi. VDS (Alman Öğrenci Birliği) Protesto toplantısını Teknik Üniversitenin en büyük anfisinde yaptı. Öğrencilerin, o sırada şehirde altı gencin Başbakan Kiesin-

ger'in faşizmin kurbanları anıtına çelenk koymasını afişlerle protesto ettikleri için tutuklandıklarını bildirmesi üzerine toplantıda, bir gösteri, yapılıp yapılmaması görüşüldü. 26 Ocak 1967 de siyasi polisten 15 memur SDS'in bürosunda arama yaptı. Arama yapmasının nedeni dört FU Profesörünün «yalnız mesleğini bilen budalalar» adlı broşür hakkında hakaret edildiği iddiasiyle şikâyette bulunmalarıydı. Mahkemenin verdiği arama emrinin üzerinden de 12 gün geçmişti. Görünüşe göre polis SDS'in, Teknik Üniversitedeki toplantıya katılan üyeleri polis müdürünün gösteri yasağına karşı çıkmaya «teşvik etmesini» beklemişti. Ancak böyle bir olay arama emrinin süresiz olmasını sağlayabilirdi. SDS polisin umutlarını boş çıkardığından polis kendisi için hiç de uygun olmayan bir durumda arama-taramasını yürütmek zorunda kaldı. Mahkeme kararı gereğince memurlar broşürün kaynağını çıkarabilmek için daktilo makinalarını ve matrisleri araştırmak zorundaydı. Oysa daha çok üye kartlarına ilgi duydular. Ancak SDS avukatının sert protestosu üzerine mühürlenmiş bulunan bu kartlara hemen elkoydular. Ertesi sabah FU'da kendiliğinden 3000 in üstünde öğrenci polisin bu hareketini protesto etmek için toplandı. Kartların hemen geri verilmesini ve olay hakkında kovuşturma açılmasını isteyen konuşmacılar arasında birkaç profesör de vardı. Toplanan öğrenciler ertesi sabah yeni bir enstitünün açılış töreninde ve öğleden sonra da şehrin içinde gösteri yapma kararı aldılar. Berlin basını bu kez çekingen davrandı, Bildzeitung bile, kısa süre önce dik başlı öğrencilere «sert» davranılmamasını, yalnızca bir

kaç «elebaşının» Üniversiteden atılmasını istemişti. Belediye Başkanı Albertz Ford-Vakfının ileri gelen üyeleriyle John F. Kennedy Enstitüsünün açılışı için Berlin'e gelmiş bulunan Amerikan gazetecilerinin tedirgin edici soruları karşısında kaldı. Açılış töreninde 1000 kadar gösteri yapan öğrenci karşısında yalnızca birkaç trafik polisi konuldu. Daha sonra Belediye Başkanı ve Öğrenci Birliği bir görüşme yaptılar. Görüşmede Albertz SDS-üye fişlerine elkonulmasını ve profesörlerin ihbarını üzücü ve uygunsuz olaylar olarak niteledi. Öğleden sonra Kurfürstendamm'da 3000 öğrencinin katıldığı bir gösteri yapılmasına izin verildi. Gösteri sırasında yazarların yanısıra Maden İşçileri Sendikasından bir temsilci de konuştu ve öğrencilerle dayanışma halinde bulunduklarını bildirdi. Bu gösteri ile şehrin içindeki politik baskı, gösteri yasağı kalkmış oluyordu. Ancak bu durum demokratik bir görüşten çok, hoşagitmeyen çatışma ortamını önlemek için başvurulan taktik nedenlerinden ileri geliyordu.

1967 ilkbaharında Devlet ve Üniversite Yönetimleri arasında işbirliği

6 Nisanda Amerikan Başkan Yardımcısı Humphrey Berlin'i ziyaret etti. Öğrenci Birliği dağıttığı bir bildiride «Berlin'deki özgürlüğü Vietnam ve öbür ülkelere de bu denli etkili bir biçimde savunan iktidarın temsilcisini lâyık olduğu şekilde karşılamağa» çağırıyordu. Humphrye'in ziyaretinden bir akşam önce Ber-

lin'de bir binada birçok SDS üyesi duman çıkaran araçlar hazırlar, plastik kutulara un ve pudding doldururlarken tutuklandı. Polisin basın bürosu hemen aynı akşam «komün» adıyla tanınan öğrenci topluluğun «ortalık karıştırıcı maksatlarla bir araya geldiğini» ve «Amerikan Başkan Yardımcısı Humbhrey hayatına bombalar aracılığıyla kastedecek bir tertip» peşinde olduklarını açıkladı. Bu «ortalık karıştırıcı» hareketin malzemesi elde bulunduğu ve polisin günlerden beri bu grubun amacından haberli olduğunu bildirmesine rağmen dünyaya «bomba ile suikast hazırlığı» şeklindeki yanlış haber yayıldı ve basın bu haberin üstüne hemen konuverdi: «Amerikan Başkan Yardımcısına bomba ile suikast tertibi» (Bild) «öğrenciler Hamphrey'e suikast hazırladılar» (Bilu - Zeitung), «Humphrey için kripoların hazırladığı suikast suya düştü» (Morgen Post), «Maonun Doğu Berlin'deki elçiliği Başkan Yardımcısı Humphrey'e bomba gönderdi». (Der Abend).

Yanlış haber ve bu haberin basın yoluyla yayılması bir rastlantı olarak ele alınamazdı. Beklenen öğrenci gösterisi yüzünden bir yandan halkın Başkan Yardımcısına daha fazla sevgi gösterisinde bulunmasını sağlamak gerekiyordu, bir yandan da Humphrey'in ziyareti bahanesiyle Vietnam savaşı aleyhine yapılacak her gösteriye bir terör hareketi damgası vurulmasında basına kolaylık sağlanmış oluyordu. Humphrey'e karşı gösteriler istisnasız kanun çerçevesinde içinde yürüdüğünden ve «suikastçılar» çok çabuk serbest bırakıldığından işe devletin kaba kuvvetinin karışması için «maalesef» bir «bahane» bulunamadı. Bu yüzden partiler ve basın

üniversiteyi öğrencilere karşı disiplin cezası uygulamaya ve SDS'in ödeneğini denetlemeye çağırdı. Belediye Başkanının öğrenci birliğine Komün'ün eylemlerinden uzak kalması için yaptığı çağrıya, birlik eylemi uygun bulmadığı cevabını verdi, ama öte yandan «muhalif azınlığa karşı kamuoyunu yanılgıya düşürmek için fırsattan yararlanan» polisin tutumuna şiddetle protesto etti. Öğrenci Birliği ayrıca şöyle bir açıklamada bulundu: «Belediye Başkanı komünist saldırısının yanlış bir tarihsel tanımına dayanarak Berlin halkı adına, Berlin'in öbür koruyucu güçlerinin mahkûm ettiği Amerikan müdahalesini açıkça tasvip ederse o zaman protesto hareketleri daha gerekli bir hale gelir.» Öğrenci Birliğinin bu tutumu sert eleştirilere uğradı, «suikast» i sempati ile karşıladığı biçiminde yorumlandı. FU'daki temizleme hareketine yardımcı olmak için, Belediye Başkanı bir yönetim kurulu toplantısında, rektöre gösteriye katılan öğrencilerin adları yazılı bir liste verdi. Böylelikle Üniversitenin disiplin kurullarının ceza verme işlemi yürürlüğe girebilecekti. Aynı toplantıda yönetim kurulu öğrenci birliğine verilen ödenekten 47 bin Marklık bir indirme yaptı, gerekçe olarak da «genel malî durumdaki genel sıkıntıyı» öne sürdü. Hiç inandırıcı bir gerekçe değildi bu, zira bu para üniversitenin yedek fonlarından birine eklenmişti.

Öğrenci Birliğinin protestosu bir sonuç vermedi.

19 Nisan 1967 de Üniversite Senatosunun bir toplantısı sırasında aynı binada öğrenci birliği de bir toplantı yaptı. Toplantıda öğrenciler senatonun gündem

maddelerini, Berlin basının bir elde toplanması ve haber veriş tarzı ve Humphrey'in ziyareti sırasında çıkan olayları tartıştılar. Öğrenci toplantısının gündeminde ödenekte indirim yapılması, rektöre «kara liste» verilmesi, -ki rektör bu listeyi kabul ederek ellerindeki bütün araçlarla huzur ve düzeni yeniden kurmak isteyen güçlere yamaklık etmiş oluyordu, bu kendisinin ağzından düşürmediği üniversite özerkliğinin ortadan kaldırılması demekti - SDS'in ödeneğinin üniversite senatosu tarafından denetimi, disiplin cezalarının uygulanması, öğrenci birliğiyle rektörlük arasında çatışmaya yol açan kayıt yenileme, -rektörlük uyarıda bulunmadan geçikmiş bir kayıt için verilen 5 Marklık cezayı 20 Marka yükseltmişti - eleştrilmek üzere basılan seminer teksirlerinin yasaklanması tehdidi gibi konular üstünde durmuştu. 1966 Şubatından beri FU-Spiegel'de konferanslar ve öbür öğretim toplantıları ile ilgili eleştiriler çıkmakta, öğrenciler ders konularını ve yöntemlerini eleştirilmek üzere teksir edilmiş ve basılmadan önce bir kopyası da kendisine verilmişti. Fraenkel hemen oturup üniversite senatosuna bir dilekçe yazdı. Bu dilekçe «bir öğretim üyesinin öğrenci yayınlarının saldırısından korunması» şeklinde gündeme alındı. Profesör Fraenkel seminerini bir araştırma semineri olarak belirtti ve eleştiri teksirini araştırma özgürlüğüne yapılan el uzatma olarak niteledi. Fraenkel'in, eleştiri teksirlerinin basılmaması halinde dilekçesini geri alacağı yollu teklifini, öğrenci birliği kabul etmedi. Zira senatonun bu konuda bir karara varması, teksirin yayımlanması ve bu konuda bir açık oturum yapılması daha çok işine geliyordu.

Toplantı çeşitli raporların ve tartışma tutanaklarının okunmasıyla başladı. Saat 21'e doğru senato toplantısından, senatonun «araştırma seminerlerinin eleştiri teksirlerini» yasakladığı bildirildi. Toplantıya ara verildiğinde, öğrenciler Henry-Ford binasının avlusuna girdiler; orada birlik başkanlarına senato tarafından öğrencilerin hemen Auditorium Maximum'a dönmeleri aksi halde disiplin cezasına çarptırılacakları bildirildi. Birlik yöneticileri bunun üzerine resmi toplantıyı sona erdirdiler; toplanmış bulunan öğrenciler bu kez -özerk bir protesto toplantısı olarak - yeni bir tartışma kurulu seçtiler ve FU tarihinde ikinci kez bir oturma grevine giriştiler. Saat 22.30'a doğru rektör yanında birkaç senatör olduğu halde toplantı yerine geldi ve toplantıyı polis çağırıp dağıtacağı tehdidini savurdu. Tartışmaya kalması için yapılan ricayı reddetti. Geceyarısına pekaz kala 50 kadar polis binaya girdi, öğrencilerden avluyu terketmelerini istedi. Karşı çıkan öğrencileri tektek dışarı çıkarmağa başladı. Öğrenciler pasif direnme yoluna saptıklarından polis birkaç dakika sonra avluyu boşaltma hareketine son verdi. Toplantı avlu boşaltılmadan bir yarım saat daha sürdü ve sonra dağıldı. Ertesi gün rektör her iki öğrenci birliği yöneticisinin ve konsey başkanının öğrenci temsilcisi olarak görevlerine son verdi. Ayrıca bu üç öğrencinin ve bir başka öğrenci temsilcisi ile bir SDS üyesinin oturma grevine katıldıkları için disiplin kuruluna sevkedildiklerini açıkladı.

Alışıldığı üzere üniversite yönetimi birkaç tehlikeli öğrenciyi elebaşı olarak «tecrit etmek» ve örnek

olsun diye cezalandırmak amacıyla okuldan atmıştı. Rektör öğrencilerin yarattığı huzursuzluğa son vermek için ceza işlemini daha da öteye götürmek eğilimindeydi; yığın halinde «tardlara», üniversitenin kapatılmasına ve bir devlet komiserinin üniversiteye gelip yerleşmesine hazırdı. Öğrenciler yazılı soruşturma da çoğunlukla öğrenci birliği ve onun politikasına güven oyu vererek özerk yönetimlerine el atılmasına ve bu gibi sıkı düzen altına alınmasına karşı kendilerini savundular. Rektör öğrencilerin bu konuda düşüncelerini açıklamaları üstüne etki yapmağa çalıştı. Dershaneleri seçim gezisi yaparcasına dolaşıp öğrencileri birliğe oy vermemeğe çağırdı. Bunun yanısıra öğrencilere birliğe karşı oy kullandıkları takdirde öğrenci temsilcilerinin disipline verilmesi işleminin durdurulacağına değin söz verdi. Disiplin cezasının politik amaçlar uğruna bu şekilde tek yanlı kötüye kullanılması bir kez daha disiplin cezasının anlamsızlığını ortaya koydu, bunun üniversitenin eleştirici olmayan düzenine giremeyen öğrencileri cezalandırmaktan başka birşeye yaramadığını gösterdi.

Oturma grevinin öğrenci olmayan kişisi, yazar Reinhard Lettau yabancılar için uygulanan bir kanunla cezalandırıldı. Tartışma sırasında Berlin polisi ve basınla sert bir tartışmaya giren Lettau'ya polis müdürü öğrencileri polise karşı kışkırttığı için ikamet izinin - kendisi Amerikan yurttaşıdır - kısaltıldığını bildirdi. Bu karar ancak bilim adamlarının ve sanatçıların yoğun protestoları sonucu kaldırılabildi.

26 Mayıs 1967 de resmi öğrenci temsilciliği ilk

kez konsey kararı alarak Vietnam savaşına karşı bir tutum takındı. 31'e karşı 17 oyla konsey «Amerikan hükümetini ve ona bağlı hükümetleri Vietnam halkının ve kendi halklarının katili olarak» yargıladı, Kuzey Vietnam üstüne bombardımanların kayıtsız şartsız durdurulmasını ve Amerikan birliklerinin Güney Vietnamdan acele çekilmelerini istedi ve «Güney Vietnam Ulusal Kurtulu Cephesinin, sınır çizgisinin güneyindeki halkın gerçek çıkarlarını temsil ettiği» görüşünde olduğunu bildirdi.

Mayıs başında Komünün, SDS ile beraber hazırlayıp dağıttığı çok sayıda bildiri akademik kurallara yağdırılan ele tutulur hareketlerle doluydu ve basında isterik bir yankı uyandırmıştı. Bildirilerin birinde, satirik bir biçimde, Berlinli'lerde «Vietnam duygusu» nu uyandırabilmek için mağazalar ateşe verilmeğe çağırılıyordu. SDS yönetim kurulunu, komün üyelerine zorba ve tartışmasız önder olmak isteyen tutumları yüzünden işten el çektirmelerine ve daha sonra bunları birlikten atmalarına rağmen üniversite Senatosu SDS'in ödeneğini denetlemek için bir komite kurdu ve 31 Mayıs 1967 de bu komitenin «tavsiyesine» uyarak SDS'in ödeneğinin bir kısmının elinden alınması işlemini yürürlüğe soktu. Zira komisyonunun görüşüne göre SDS'in olumsuz huzur bozucu eylemleri, politik oluşuma yaptığı olumlu katkıdan daha ağır basmıştı. Konsey bu kararı protesto etti ve öğrencileri 3 Haziranda bir protesto hareketine çağırdı. Bu karar bilim ve sanat senatörü tarafından kaldırıldı, zira 3 Haziranda yapılacak açılış töreninin ve senato toplantısının saldırıya uğraması tehlikesi vardı.

Konsey yöneticileri bu haksız kararı, idari mahkemeye başvurarak bir kez daha kaldırttılarsa da protesto toplantısı yapılamadı.

2 Haziran 1967

1 Haziran gecesi öğrenci birliği ve Halk Dostları Derneği öğrencilerin Şah'ın ziyareti üzerine tartışabilmeleri için bir olanak sağlama amacıyla «İran'ı tanıyalım» adlı bir toplantı düzenlediler. Bu toplantının sonunda öğrenciler Çek askeri misyonunun önünde İranlı Diktatörün Prag'da dostça karşılanışını protesto için gösteri yaptılar.

2 Haziranda öğleyin öğrenciler ve meraklılar Schöneberger Belediye binasının önünde Şah'ı selâmlamak üzere toplandılar. Şah taraftarı bir İranlı gurup odun sopalar ve muştalarla gösteri yapan öğrencilerin üzerine saldırdı. Polis önce bir süre olaya seyirci kaldı. Sonra saldırganları geri püskürtüp Şah'a karşı olan öğrencileri tutukladı. Polis Müdürünün buluttan nem kapma ilkesine uyularak göstericilerin kaçış yollarının kesilmesi, sonra coplarını çalıştıran yüzlerce polisin ortalığa sürülmesiyle hepimizce bilinen olaylar başlamış oldu. Sivil polis grupları kaçanların peşini bırakmadı; kaçanlardan biri, öğrenci Benno Ohnesorg polis memuru Kurras tarafından bir parkta öldürüldü. Kurras daha sonra düşüncesizce hareketten ölüme sebebiyet verme gerekçesiyle açılan davada serbest bırakıldı. Oysa, ne mahkeme de Meclis araştırma komitesi olayın nasıl cereyan ettiği konusunda bir açıklama yapmadı, ya

da yapmak istemedi. Bir başka öğrenci, Fritz Teufel, daha sonra ortadan yok olan iki polisin şüpheli, birbirini tutmayan ifadelerine dayanılarak altı aydan fazla tutuklu kaldı.

Bir öğrencinin öldürülmüş olması gerçeği, devlet ve üniversite makamlarının sorumluluktan kaçınmaları, Belediye Başkanının sinik bir tavırla Ohnesorg'un ölümünü göstericilere yüklemesi birçok öğrencinin dehşet içinde sarsılmasına ve içlerinde bir çaresizlik duygusunun uyanmasına yol açtı. Öğrenciler, olayı izliyen kovuşturmalarda, polisin önceden plânlandığı açık seçik ortada olan, adeta militarist müdahalesinin ele alınmadığını, giderek iki tarafın tek tek hataları üzerinde durulduğunu saptamak durumunda kaldılar. Saldırgan olmayan yollarla protestoda bulunan öğrenciler, basının ve politikacıların takındığı tutuma göre bu çatışmanın bütün suçunu taşıyan terörcü zorbalardı. Öğrenciler üniversite yönetiminin ve rektörün kendilerini gelecekteki hunhar saldırılardan korumaya hiç te niyetli olmadığını öğrendiler. 3 Haziran sabahı yüzlerce öğrenci Henry Ford binasının önüne geldiğinde üniversiteyi kapalı buldu. Öğrenciler şehrin içine bir cenaze alayı havasında girdiler. Hemen çevrelerini polis birlikleri sardı. Öğrenciler gösteri-toplantı yasağının kendilerine kuvvet zoruyla uygulanacağı tehdidi karşısında yürüyüşten vazgeçmek zorunda kaldılar. Aynı gün öğleden sonra altı binden fazla öğrenci FU'nun avlusunda toplandığında olay yerine büyük çapta polis gücü gönderildi. Polis şefleri, toplantıyı kuvvet zoruyla dağıtacakları tehdidini savurdu. Önce ekonomi - sosyal bilim-

ler fakültesi dekanı binasını açtı. Böylece öğrencilere içinde bulundukları durumu nispeten daha emin bir yerde tartışma fırsatı verilmiş oldu. Konsey bu tartışmanın sonucunu şöyle bir karara bağladı.

«Konsey'in Üniversiteye çağırısıdır:

1.) Yürürlükteki öğretim yerini en az bir hafta için öğrenci ve öğretim üyelerinin aşağıdaki konular üzerine yapacakları tartışmalara bırakacaktır:

a) Son günlerin olayları;

b) Gerçeklerin politikacılar, polis ve basın tarafından örtülmesi ve kamuoyundaki bu çekip çevirmenin (manipulation) önemi;

c) Berlin'de istisnai bir durum olarak görülen demokrasinin bürokratik bir yönde ortadan kaldırılma eylemi ve kanuni kimlik verilmiş icra organları tarafından yürütülen terör;

d) Berlin'de demokrasiyi yeniden kurmak ve geliştirmek için üniversitenin kendisini politik yönden kavrayan bir bilim yeri olması, politik eyleme katılması olanaklarının araştırılması;»

Bir hafta süresince FU öğrencileri bütün fakültelerde öğretimi üzerlerine aldılar, eleştirici bilim yapmada, sorunları akılcı bir biçimde tartışmada, yetenekli ve istekli olduklarını kanıtladılar. Ayrıca öğrenim dendiğinde, üniversite yapısının kendilerini zorladığı tarzda bir salt «müspet ilim» yığınını anlamadıklarını gösterdiler. O hafta yapılan tartışmalardan üniversitenin ger-

çekleştirmekte yetersiz olduğu eğitim reformunu kendi başlarına ve kendi sorumlulukları altında deneme tasarısı doğdu. Öğrenciler üç özgür eğitim örgütü kurdular: eleştirici üniversitenin başlıca görevleri kurucuları tarafından üç noktada belirlenmişti:

«1.) Sürekli üniversite eleştirisi ve kılgın (pratik) eğitim reformu,

2.) Politik uygulamalar yapılması ve yoğunlaştırılması. Bu, kendiliğinden ortaya çıkacak olan eylem merkezleri, politik üniversite gurupları ya da öğrenci **temsilciliklerinde bilimsel** analiz ve eleştiri yardımıyla gerçekleştirilmelidir.

3.) Öğrencilerin hem gelecekteki meslekleri hem de bu meslek alanlarındaki eleştirici düşünceyi desteklemeleri için gerekli bilimsel, toplumsal politik uygulamalara hazırlanması.»

1967/68 kış sömestresi başlarken Eleştirici Üniversite otuzu aşkın komisyon kurarak işe girişti, daha sonra FU öğrencileri bir yazılı soruşturma sonucu bu örgütün yönünü uygun bulduklarını açıkladılar.

Bir öğrencinin ölümü Berlin ve Üniversite üzerine büyük ilgi uyandırdığından senato ve polis muhalif azınlığa karşı o günedek sürdürdüğü açık hunhar tavrı geçici olarak değiştirmek zorunda kaldı. Gösterilere izin verildi, polis copunun kullanılışı sınırlandı. Berlin mahkemeleri gene de gizli celseler düzenliyerek, gösteri yapan öğrenciler hakkında «adli takibata» devam ettiler. Öğrenciler aleyhinde bir dizi dava açıldı, davaların

çoğunda öğrencilerin tutuklanmış olması tek başına suç delili olmaya yetti. Başsavcı aleyhinde tevkif müzekkeresi» biçiminde bildiri dağıtan öğrenciler için dava açmak zahmetine bile katlanılmadı. Suçları ispat edilmeden üç aylık hapis cezasına mahkûm olduklarına dair karar sureti ellerine tutuşturuluverdi. Şah taraftarı İranlıların çoğu cezalandırılmadı, yalnız ikisi adam yaralamaktan mahkûm oldu, Humanistische Union'un (İnsaniyet derneği) İranlılar hakkında ülkenin huzurunu bozdukları gerekçesiyle yaptıkları şikâyet örtbas edildi.

Dışarıya karşı demokratik geleneklere dönüldüğü izlenimini vermek zorunda olan Berlin'in yeni politik yönetimi öğrencilerin baskı altında tutulması ve iftiraya uğramasında kendisinden önceki yönetimlerle aynı paralelde olduğunu gösterdi. Eski senatonun uygun görülmeyen antidemokratik tutumu yüzünden değil, parti içi klik kavgaları yüzünden çekilmek zorunda kaldığı anlaşıldı.

Çeviren: Tanju AKERSON

PARLAMENTO DIŞI MUHALEFET

Bern Rabehl

Katı bir devlet ve üniversite yönetimini protesto eden Almanya'daki öğrenci hareketlerinin çağdaş ciddi izlenimcileri öğrencilerin bu gibi «utanmazlıkları» karşısında heyecana kapılan burjuvaları gazete haberleri ve makaleler yoluyla yatıştırmaya çalıştılar. Bunun için de Alman öğrencilerin «küçük bir azınlığının» yol açtığı köktenliğin (radikalitat) «dünya çapında bir fenomen (olay)» olduğunu, bunun Amerika ve İngiltere gibi ülkelerin yanısıra Japonya, Kore, Latin Amerika'da da görüldüğünü öne sürdüler. Çıkan karışıklıkların neden ileri geldiği de bu arada belirtildi: Öğrenciler Amerika'nın Vietnam'daki emperyalist savaşını ve kendi ülkelerindeki bürokratların baskı tedbirlerini protesto ettikleri için, bu baskı tedbirleri, gösteri yapan öğrencileri cezalandırmak ve üniversite yönetmenliğine sert «hükümler» koymak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Başkaldırmanın sözü ise gençliğin ruhsal nedenlere bağlı huzursuzluğunda arandı. Öğrencilerin kökten politik

eleştirileri kuşak sorunlarına bağlanıp rahat edildi. Sorun bu şekilde ele alındığında toplumsal otoritelere karşı muhalefeti psikolojik ve biyolojik açıdan zararsız hale getirme olanağı görüldü. Gençliğin dostları, Beatmüziğine kendini kaptırmış gençliği, LSD ile uyuşmuş Hippi'leri, yaşamaya susamış Gammler'leri, fanatik Polit-Provos'ları, vahşi, amaçsız patlayışın ve gençlikteki birikmiş hınçların ortak kavramı altında bir araya topladılar. Bu yaşla ilgili «taşkınlık» ın ölçüleri aşması, sportif faaliyetlerle ve ulusal heyecanlar yoluyla giderilememesini «sofu» bir incelemeci toplumun gençlerin önüne iyi örnekler koymamasına bağladı.

«Hak tanır liberaller» gençlerin harekete geçirdiği başkaldırma yığınağının başarılarını bir koruyucu gibi onayladı. Başkaldırma yığınağı parlâmento dışı eylemleriyle parlâmenter faaliyeti tekrar «canlandırmıştı», bu, düzenin önemli bir karşılıklı bağıntısı (korrelat) olarak iş görmüş, partilerin kalıplaşmasını ve vurdum duymazlığını sarsmıştı. Oysa şimdi artık «elde edileni korumak», eylemleri sınırlamak ya da bitirmek gerekiyordu. Yoksa «bugünkü durumda» toplumun faşist unsurları harekete geçebilirdi. Sonra bu faşist unsurlar «demokratik oyun kurallarını» ortadan kaldırırlardı. Öğrenci muhalefetinin eylemlerinde bile zaten faşist aşırılıkların kokusu vardı. Bu aşırılıkları burjuva demokrasisinin hoşgörü alanı içinde kabul etmek imkânsızdı. Bu «kuvvetler dengesi» kuramcıları (teorisyenleri) liberal düşünce tarzlarının doğruluğunu, garip bir tarih anlayışı ile faşizmin kapitalist toplum yapısında bulunmadığı, tam karşıtı parlâmento dışı sol muhalefetin eylem-

leri yüzünden ortaya çıktığı şeklinde kanıtlamak istiyorlardı. «Kuvvetler Dengesi» tasarımı liberal yorumcuların en güçlü dayanak noktasıydı. Bu onlara devleti toplumsal sorunların düzenleyicisi olarak tanımayı, ve devlet bürokrasisine toplumun sınıf ve tabakaları üstünde yüzen bir kişilik kazandırmayı «mümkün kılmıştı» Onların görüşüne göre, bu toplumsal durum, özgürlük ve toplumsal reformlar konusunda «azami bir garanti» vermekteydi. Bu liberal saygı değer kişiler Batı Alman devlet büyüklerine gençliğe demokrasi örneği olmaları için çağrıda bulunurlarsa şaşmamak gerekir. Etkili konuşmalar, boyun bağlı yakalar, son haddine varan şıklık, gelecekten emin gülümsemeler, herşeyi tamam bir hayat, gençliğe güven vermek, onu «toplumdaşı» nın uyum içindeki toplumuyla barıştırmak için kullanılması gerekli unsurlardı.

Alman tarihinin son yüzyılı gençlik ayaklanmaları yönünden hiç de yoksul değildir. Soydaşı olan düşmana karşı ulusal şerefi korumak için silâha sarılma çağrısı, «vatan uğruna daha büyük görevler yüklenerek savaşmak» için yurdun yüceliğini bildiren çağrı yirminci yüzyıla geçerken Alman gençliğinin hastalığı idi. Şovenizmin coşkunluğu, Prusya egemenliğinde devletin kuruluşu ve yeni doğan emperyalist gücün yayılma politikasını Avrupa'da biçimleyen «kuruluş yıllarının» fırtınalı endüstrileşme olayından sonra ortaya çıkmıştı. Bu şovenizm Almanya'da çok kolay gelişmişti, zira bu ülkede liberal düşünce yoktu, liberal akımın politik yüzü 1850 den beri mutlakiyetçi devlet ile vardığı uzlaşımlarda kendini belirtmişti. Prusya burjuvasının ulusal bir-

liği ve 1859 un «Terakki Partisi» Prusya devletine yalnızca monarşik devlet biçimini uygun gördüklerini bildirmişlerdi. Prusya mutlakiyetçiliğinin zorla kabul ettirdiği anayasayı hiç düşünmede ntanımışlar, içinde genel oy hakkının bulunmadığı bir programa evet demişlerdi. Bu erdemli davranışlar 1871 den sonra Ulusal liberal Parti'de Kaiser Almanya'sının politikasıyla her yönden görüş birliğine varılmasıyla en yüksek zirvesine ulaştı. Bu burjuvazinin ideolojik temelini ulusal bir bilinç oluşturmuyordu. Tam karşıtı nefret, halktaki aşırı onur duygusu, iktidarın dış pazarların, sömürgelerin, nüfuz bölgelerinin genişlemesi için didinmesi, şovenizmden başka birşey olmayan bir milliyetçi liğin ana unsurlarıydı. Bu milliyetçilik sonra «efsanevi Darvinizm» biçiminde Nietzsche'nin hayat felsefesine girmişti. Nietzsche'nin felsefesi ise son derece otoriter bir eğitimden geçen gençlik tarafından çokluk benimsenmişti. Bu felsefe Alman İntelejansiyasının «duyarlığının» ve «sezgisinin» dışavurumuydu ve Bismark döneminin burjuva demokrasisi karşısında duyulan hayal kırıklığına, ileri derecede endüstrileşmiş toplumun bütün insan ilişkilerini kapital toplama sürecinin kanunları boyunduruğu altına sokan «kültürsüzlüğüne» cevap veriyordu. Bu gençliğin felsefesi, toplumsal hayatın biyolojik bir oluş nedenini ortaya koydu, ve küçük burjuva olarak kendisine verilen yerle yetinmek istemeyen bozum olmuş aydınları «üstün insan» ve «üstün ırk» ideali ile avuttu. Burjuva demokrasisinin ve çiğnenmiş biçimiyle de olsa Bismark anayasasının toptan yokedilmesi, «bütün insanlar eşittir.» düşüncesinin kö-

künün kurutulması «kültürel ve manevi» çöküntüden kurtuluş demekti. Yirminci yüzyılın başından 1914'e kadar Alman gençliği feodal-burjuva düzene başkaldırdı. Gençliğin ideali nesnel olarak Almanya'da ortaya çıkan emperyalist bir devletti. Krizler, Dünya savaşları, malzeme harpleriyle emperyalizm iç yüzünü hemen ortaya döktü, çeşitli ülkelerde aydınların işçi hareketinin, liberalizmin gücüne ve rolüne, emperyalist devlet bürokratlarının gücüne göre değişen başka türden bir tepki gösterdikleri toplumsal huzursuzluğa yolaçtı. Almanya'da otoriter bir gençliğin yarattığı kökten huzursuzluk emperyalizmin denetimi altında oluştu. Gençliğin kalkınması, gençlik hareketinin militan romantizmi Birinci Dünya savaşının kurşun yağmuru altında ve Verdün önündeki siperlerde aradığını buldu ama varlık olarak kendisini ölüme götüren bir «tatmin tarzı» idi bu. Bireyci ahlâk «Dünyadaki sürgünlere» yukardan bakan üstün insan tipine ancak savaşta ve düşman yaratığa karşı kazanılan kesin zaferden sonra erişilebileceğini önesürdü. Almanya'daki küçük burjuva intelejansiyanın başkaldırması ideolojik dışa vurumunu savaş isterisinde buldu. Almanya'da süregelen toplumsal olayları kendisine hedef alan bir ayaklanma idi bu. Militarist ve mazoşist emir alma özlemi çeken «çılgınlar» ın çoşkunca ayaklanışı idi. Kendi kendisini aldatan bir aydının gösterişli parolası, «savaş demek biz demektir» idi. Siperlerde ya da düşman mevkileri önüne dikenli tel çekerken, «şehit olma» korkusu bastırılmış ve cephe gerisi ve cephe ötesindeki düşmana karşı bir agresyon, saldırganlık biçime dönüştürülmüştü. Siper savaşı, ya-

kın bir gelecekte Almanya'nın «kaderi» ellerine teslim edilecek erkekleri biçime sokan bir «çelik yağmuru» mertebesine yükseltilmişti. Ve erkekler bu «yiğitlik sınavından» geçerek Alman halkını yönetme kokusunda yeterli olduklarını kanıtlamak zorundaydılar.

Gemicilerin Kiel'deki isyanı, grevler, Almanya'nın endüstri merkezlerinde 1918 kasımında işçilerin ayaklanması, o zamanki askeri eğitim içinde üniversite gençliği için en kısa yoldan intikamının alınması gereken, ideallerine karşı bir ihanet örneği idi. Demokrasi karşısında duyulan hayalkırıklığı ve «Kasım Kaatillerinin» Cumhuriyetine karşı beslenen nefret çoğalarak «kutsal yemin» e kadar vardı: «Savaşta gerçekleştirilemeyen düşünce ideallerini barışta yaymak.» Gönüllü alaylarındaki üniversite gençliği doğrudan doğruya Alman sosyalist devrimini kesip biçerken, üniversiteleri de antidemokratik düşüncenin şatoları ve halka dönük propaganda merkezleri haline getirdi. Yapılan propaganda Versay «ayıbını» kabul etmek, Birinci Dünya savaşının kararlarını silâh zoru ile düzelten ve Almanya'nın yenilgisinin intikamını almak zorunda olan bir «Führer»devleti özlemi çekmek biçiminde gelişti. Alman üniversitelerinde faşist toplum ideali üniversite çevreleri tarafından çok önceden yayılmıştı. Bu yüzden üniversitelerin topluca «Üçüncü Reich» a katılmalarına şaşmamak gerekir.

Öğrenci ve genç işçilerin bugünkü başkaldırışı 1914 den önceki şaşkın gençliğin uyuşuk karşı çıkışından apayrı bir nitelik taşımaktadır. Anlamsız görünen bir hayata ve «hükümranlıklarını» devlet ve üniversite mekanizmasında, fabrikalarda sürdüren bilgiç otoritele-

rin sinik «vesayetine» karşı bir ayaklanmadır bu. Alman tarihinde ilk kez büyük bir öğrenci topluluğu otoriter yapıya ve toplum koşullarına karşı durmaktadır. İkinci dünya savaşının tarihsel deneyleri, liberalizmin faşizm önünde iflâsı, sosyal demokrat ve sosyalist işçi hareketlerinin başarısızlığından sonra geçmişin eleştirici bir biçimde ele alınması bugün çağdaş bilgilere sahip olabilmemizin ilk koşuludur. Üretim güçlerinin, yani toplumsal zenginliğin bugünkü durumunda başkaldıran gençlik yalnızca bir otoriteyi başka bir otorite ile değiştirmek istememektedir, gençliğin amacı giderek akıldışı yönetimi ortadan kaldırmaktır.

Bu başkaldıran düşünce 13 Ağustos 1961 den, Soğuk Savaşın ikinci bölümünün eriştiği en yüksek noktadan beri kendini açıkça ortaya koymaktadır. Küba devrimi, Diem rejimini destekleme sırasında Amerika'nın Vietnam savaşında giriştiği ilk «tırmanmalar», Kongo'daki sınıf kavgaları, Cezayir devrimi bu düşünceye yeni görüş açıları kazandırdı. Tekelci basın bile, yarı-feodal rejimlere karşı komünist ajanları tarafından kötü sahneye konulmuş kitle hareketlerinden halk ayaklanmalarından söz ediyor, gençliğin bu yüzden Amerikan birliklerinin özgürlük adına işbaşındaki feodalleri, kapkaççıları, hırsızları halklara karşı desteklemelerini bir türlü anlayamadığını yazıyordu. Kendi toplumumuz bile farklı bir görüş açısı altında ele alınmaktaydı. Doğu Almanya'da devlet ve parti yönetimindeki Stalinci yöntemlerin kaldırılmasına izin veren ekonomik pekiştirme Batı Almanya'daki antikomünist ideolojiyi değiştirdi. 1950 lerin düşman kardeş masalı Batı

için daha fazla sürdürülemezdi. Özel yetki tedbirleri almak için saldırgan düşman tehlikesinden sözedilmesi inandırıcı olmaktan çıktı. «Hür Düzen» e kayıtsız şartsız inanç besleme durumu sarsıldı. 13 Ağustos 1961 e kadar Alman burjuvazisi faşizme olan maddeci ve ideolojik katkısını gözden geçirmeden olduğu gibi sürdürdü. Faşist düşünce parçalanmaksızın Soğuk Savaşın antikomünist ideolojisine aktarıldı. «Hayatın kökünü kurutan» komünizmin karşısına Hür Dünya ideali konuldu; kahverengi eşittir kırmızı gibi komünizm ve faşizm siyamlı yapışık ikizler olarak ortaya çıkarıldılar. Böylece Alman liberalizminin faşist toplumla bağıntısı örtbas edilmiş oldu. Doğudaki ekonomik sıkıntı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan baskı tedbirleri, Batı'nın endüstri kapasitesi ve ekonomik yönetimi karşısında Hür Dünya'nın baş dayanak noktaları olarak ortaya kondu: Plân sistemine karşı «Hür Ekonomi», kapalı sınırlar karşısında «seyahat hürriyeti», tek listeli seçime karşı hür seçim! Batıdaki «özgürlük» turizm reklâmlarında, zaten ayarlanmış mallar arasında seçim yapma serbestliğini öven bir dükkân afişine indirgeniyordu. Özgürlük kavramı politika tarafından mal alım satımı alanına sokulmuştu. Doğu toplumunun karşı modelinin ortaya konması «Hür Dünya» nın gerçekleşmesi için didindiği biricik program maddesiydi. Politik bildiriler ve reklâmlar üstüste düşüyordu: Demirperde gerisindeki kardeşlerimiz ve kızkardeşlerimiz için -buz gibi Coca-Cola politik özgürlüğün özü oluyordu. Aslında Batı demokrasisi hiç bir toplumsal alanda gerçekten yerleşmemişti, ne işçilerin yönetime katılma haklarının

genişlediği fabrikalarda, ne parlâmentoda, ne de partilerde!

Göklere çıkarılan Doğu Almanya'dan Batı'ya «mülteci akımı» ve Doğu Almanya'daki olayların, dikkati bir yere toplanmış bir kamuoyunun medyumları tarafından yorumu «hayali düşman» ı gerçekmiş gibi göstermeye yetti. Bu yüzden Duvarın inşaası, özellikle tehlike karşısında kalmış bir halk topluluğu olma duygusunun en şiddetli biçimde körüklendiği Berlin'de, hür düzene karşı saldırı olarak ele alındı. Üniversite gençliği o zamana dek kendisini hiç bu denli, aktif mücadele yoluyla, özgürlükten yana göstermeğe zorunluk duymamıştı. Bu toplumun politikacıları ve milletvekilleri kendilerini numaradan öfkelenmiş, korkmuş, acıklı bir durumda gösterdiği «Öte taraftaki» kardeşlerini, kızkardeşlerini «vecd» içinde düşündüğü, onların derdine mum yaktığı, fener alayları düzenlediği, Amerikan birliklerine savaşa gidermişcesine «resmi geçit» yaptırdığı Batı'daki kalkınmanın sembolü J. F. Kennedy için Berlin'in sulugözlü halkına çoşkun sevgi gösterileri yaptırdığı -kısaca «alışıklık kazanmış (meleke kesbetmiş) bir beceriklilikle ve denenmiş bir ayrıksınlıkla (eksantrik) apartopar öfke ve acımayı sahneye koyduğu sırada, iyi niyetli öğrenciler ve genç işçiler Duvar'a saldırdılar. Sahte pasaport düzenlediler, tünel kazdılar, çitleri kestiler, çimentolar üstüne özgürlük sloganları yazdılar. Parti ve devlet temsilcileri kahraman gençliği övdü, göklere çıkardı, polis gençleri her yönde desteklemeğe hazır olduğunu bildirdi. Ama uyutulmanın foyası çabuk çıktı. Gençlik Duvar'ın Ameri-

ka'nın onaylaması sonucu çekildiğinin farkına vardı. Tahran, Yalta ve Postdam antlaşmalarından bu yana sürdüregelen Dünya'nın paylaşılması olayı Duvar'ın çekilmesiyle tamamlanmıştı. Çünkü öncelikle Berlin, açık sınırları ile, her iki super devlet arasında «bir hır çıkarma» bahanesi olabilmekteydi. Bu durum askeri antlaşmaları tehlikeye sokmakta, böylelikle baş emperyalist güç Amerika'nın rahat rahat Üçüncü Dünya'daki kurtuluş hareketlerini ezme olanağını kısmaktaydı. Küçük burjuva köklü öğrenci topluluğu yeniden politik uyuşukluk içine düştü. Duvarın çekilmesi ve bunu izleyen olaylar Batı Almanya'daki antikomünist ideolojinin sınırlarını gösterdi. 13 Ağustos 1961 e dek antikomünizmi gizli gizli yaşatan unsur, günün birinde Doğu Blokuna girebilme umudu idi. 13 Ağustos 1961, ne şimdi, ne de hiç bir zaman bir yıldırım harbinin göze alınamayacağını kesin bir biçimde ortaya koydu. Politikacıların tutumlarından da ortaya çıkan gerçek kararlı bir harekete» hazır olmadıkları, yani antikomünizmin gerçek hedeflerini benimsemedikleri idi: Politikacılar polise karşıt olarak, Duvar önünde yapılan saldırgan gösterilerden kendilerini uzak tutuyorlardı. Antikomünizm her türlü saldırı umudu yok edildiğinde sudan çıkmış balığa dönmüştü. Şimdiki politikacılar için, ataları gibi gençliğin protestosunu reaksiyoner sistem için kullanma yoluna gitme, yani savaş çıkarmak, İkinci Dünya savaşı sonrası kapitalist blok içindeki iktidar paylaşımı yüzünden, yeni Alman politikacılarının baş vurmadıkları bir olay olmuştu. Antikomünizm özel çıkarlar uğruna eriyip gitmişti.

Bu konudaki uyanış yüzünden Duvarın çekilmesi olayı, kendi toplumumuzdaki çelişme Üçüncü Dünya sorunu üstüne bilinçlenmemizi sağladı. Bundan sonraki dönem kapitalist düzene duyulan «inancı» sarstı ve toplumsal otoritelerle olan özdeşliği ortadan kaldırdı. Bu demek değildir ki, 1961 de Duvar önünde iyi niyetli olarak «suikastler» düzenlemeğe sürüklenen gençlik, 1965 den bu yana Batı Berlindeki yönetimi protesto eden gençliğin aynıdır.

13 Ağustos 1961 den sonra Batı - Berlindeki gelişmeler, Berlin bürokrasinin eski işlevini (fonksiyonunu) yitirdiğini açıkça gösterdi. Görevlerini belirleyen Batı - Berlin'in bağımsızlığını korumak, Batı Berlin'in Almanya içinde kaynaşmasını ve Batı Berlin'in Almanya'nın köprübaşı olarak inşaasını, ekonomik yapı ve işçi sağlanması, Hür Dünyanın penceresi olmak v.b. - böyle bir tarihsel düzeyde ortaya çıkmış bir bürokrasi olarak işlevlerini dünyanın gelişmelerine uydurarak değişteremezdi. Tersine «Berlin, Almanya'nın Başkentidir». deyimi ortadaki gelişmeler karşısında susup oturmayı ya da bu gelişmeler yok varsaymayı gerektiriyordu. Batılıların ve Batı Almanya'nın Alman Birliği karşısında gösterdiği ilgisizlik, büyük tesislerin üretimdeki ağırlık noktalarının Berlinden taşınması - ki bunlar B. Almanyanın teknolojik yönden önemli üretim merkezlerini inşa etmekte ve buna bağlı olarak Batı Berlin'i Batı Alman endüstrisinin geri kalmış, uzatmalı sanayi bankası haline getirmektedir - Berlin ekonomisinin malî desteğe bağımlı durumu, Berlin senatosunun Batılı güçlerin ve Bonn hükümetinin verdiği buyrukların dı-

şına çıkamaması, buna örnek gösterilebilir. Bu Berlin senatosu ve meclisinin bağımsız kararlar verememesi demekti. Berlinlilerin yurtseverliği, şehrin yönetimine körükörüne besledikleri güven, Berlin bürokrasisinin biricik özürüydü. Bu bürokrasi tarihsel «tecrit edilme» durumu içinde - yani şehrin ekonomik ve politik çöküşüne çare olanaksızlığı içinde - yapılan her eleştiriyi, ihanete uğramış halkın bu eleştirilerden herhangi birini benimsemesini önlemek için, antikomünist şemaya oturtmak zorundaydı. Görünüşte bir demokratik sistemi ayakta tutmak zorunluluğunun doğurduğu baskı, her eleştiriyi ya da muhalefeti «halkın iradesine» dayanarak ezebilmek için başvurulan uydurma plebisitler düzenleme konusunda yapılan hazırlıkları güçlendirdi. Springer basını eleştirici azınlığa karşı açtığı kışkırtma kampanyasında bu görüşü açıkça dışa vurdu.

1965 e kadar olan yıllar bürokrasinin meşruluğuna doğrudan saldıran başkaldırma hareketlerine hazırlık dönemi olarak tanımlanabilir. Bu saldırıların bir kısmı yönetmelikleri ve yükümlülükleri çiğnemek, alınan tedbirleri eleştirmek, bir kısmı da giderek bürokrasinin yerine getirmesi gereken işlevleri bizzat üzerine almak biçiminde oluyordu. Üniversitedeki felsefe seminerlerinde, SDS ve Argument-Club'lerin çalışmalarında öğrenciler toplumsal durum üzerine kendi kendilerini aydınlatmaya ve kendi kişiliklerinin bu toplumla olan bağlantılarını ortaya koymaya çalıştılar. Bütün toplumsal alanların birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyen eleştirici teori ve yüksek öğrenimin gerektirdikleri arasındaki açık çelişki eleştirici bir görüş açısı edinmeye ça-

lışan öğrenciler tarafından henüz anlaşılmamıştı. Zorunlu çalışma ve lüksün yanyana oluşunu günlük hayatın değişmez kaderi olarak görüyorlardı.

Psikanaliz kavramlarının faşizm, tüketici tutum, çekip çevirme mekanizmaları gibi toplumsal fenomenlere uygulanması bir takım öğrenci guruplarının toplumsal gerçek karşısında garip bir tutum takınmalarına yol açtı. Aşağı yukarı üç yıl sonra bir çok öğrenci aynı tutumu tekrarladıkları için bu tutumun belirtilmesi gerekir. Kendi otorite saplantılarını aşabilmek için pek çok öğrenci tüm varlığıyla angaje olmaya, toplumsal normları ve kayıtları tanımazlıktan gelmeye hazırdı. Bu arada toplum bir bütün olarak, bölünmeksizin ele alındığından ,nesnel olaylara karşı böylesine mistik bir tavır zorunlu olarak bireyselleşmeye ve çekip çevrilen yığınların küçük görülmesine yol açtı. Bunun sonucu olarak aydınlanmış bireyler arasındaki ilişkiler «baskı altına alınmamış sevgi» idealine dayanılarak kurulmak istendi. Öncelikle Münih ve Berlin'deortaya çıkan bu küçük öğrenci tarikatlarının programı «bedensel zevki» «düşüncenin açıklığını» ve «ruhun mutluluğunu» ilân ediyordu: «Öğrenci yığınları çıkış noktalarını şefkat ve aşktan alır, kendi özünü orada bulur.»

İlk protesto eylemleri çekingen bir hava içinde başladı: Cezayirli mülteciler için ve Güney Afrika birliğindeki ırkçılığı protesto için para toplamak üzere açılan kampanya büyük öğrenci topluluklarının ilgisini çekmedi. Oysa toplumu çekip çevirenlerin «bayağılıkları» ve «keyfi tutumları» na karşı gelişen varoluşçu bir

başkaldırma, eylemlerin saldırgan bir köktenlik (radikalitaet) niteliği kazanmasına yol açtı. Stutgart Kilise gününde (1964) yapılanlar gibi birçok afiş yapıştırma eylemi - «Tanrı'nın koyunlarına duyuru» - uygulamanın bu biçiminin başkaldıranlar için vazgeçilmez bir yaşama unsuru olduğunu gittikçe daha açık ortaya koydu. Baş kaldıranlar «uyutulmuş yığınları» aşağı gördüklerinden topluma karşı kökten bir tutumla (radikal) davranmayı yaşamlarının «amacı» olarak seçmişlerdi. Hür dünyanın «koruyucu meleğinin» öldürülmesinden yakınan namuslu burjuvaları aşağıda yazılı olduğu şekilde şoke etmişlerdi:

«Kennedy'yi sen de öldürdün... Yarı tanrıların bir kurşunla ölebilmelerinin yarattığı korku ölünün gerçekten ölmüş olmasına karşı duyulan şaşkınlıkta ifadesini bulur. Cinayetten sonraki karışıklıkta gerçekler devşirildi, sanki birbirlerinin yerine geçebilen kuklaların oynatıldığı bu dünyada bir başka Kennedy bulunamazmış gibi, sanki bir tek kişi hâlâ tarihi değiştirebilirmiş gibi gösterildi. Oysa herkes ancak, yapmaya zaten mecbur olduğu şeyi yapmak istiyor, baskı yapan toplumun özerk mekanizmaları zaten her bireyde zorunlu olarak kendilerini ortaya koyuyorlar. - Sahte krizleri özel yetkiler gerektiren durumlar izliyormuş gibi gösterilir, böylelikle boyun eğme zorunluğu yeniden meşrulaşır. Tek elden çekilip çevrilerek yönetilen isteri ve ucuza malolan trajik hava dayanışma sağlar. Acının tadını çıkarmak ortaklaşa aptallığın belirtisidir. Bireylerin birlerinden iyice ayrılmış, kendi içlerine kapanık yaşadıkları bir toplumda birlik duygusu ancak yığınların toplu

halde psikoza sürüklenmesiyle uyandırılabilir... Batının refah toplumu herkesin aynı fikirde olup olmadığını anlamak için Kennedy ve Lengede gibi felâket olaylarına gereksinme duyar: Biz bu bildiriyle uyutma numarasının heryerde geçmediğini açıklıyoruz. Bunları anlamıyan anlamak istemiyor demektir ve bu cümlelerin gerçekliğini gene de desteklemiş olur; aynı zamanda tüm toplumsal doğmaların emrinde olduğu da gün ışığına çıkmış olur. (Subversive Aktion, Münihli bir öğrenci gurubunun dağıttığı broşürler. 1963 Aralık).

Bu tutum inandırıcı olduğu kadar da çekiciydi. Başkaldıranlar kendilerinin topluma ne denli bağlanmış olduklarını alaylı bir tavırla bilmemezlikten geliyor ve hemen arkasından da bu konuyu bir yana bırakıp varoluşlarının amacına varmış olmanın mutluluğuyla kendilerinden geçiyorlardı. Eylem içinde kendi hayatlarını yaşabildikleri ve candan bir beraberlik kurabildikleri sürece kurtuluşu «hepsi aynı telden çalan bu yığınların» ötesinde buluyorlar, burjuva yaşamına sırt çeviriyorlar, yalnız arada sırada o da kısa süreli olmak koşuluyla topluma dönüyorlardı.

Öğrencilerin toplumu sinik bir şekilde suçlıyarak aşağılamalarında küçük burjuva aydınların ötedenberi sürdürdükleri bilgiçliğin damgasını görmek bizi şaşırtmamalı. Yalnızca biçim değiştirmekle kalan bu küçük burjuva bilgiçliği toplumun içinde bulunduğu somut durumu analize etmeyi başaramıyan kurumsal yeteneksizlikle sıkı sıkıya bağlantılıydı. Tarihsel gerçekle arasında böyle bir ilişki olması bu başkaldırmayı «anlaşıl-

mayanların», «kendini topluma uyduramıyanların» ayaklanması olarak belirledi. Bunlar eninde sonunda isteklerinin hayali, umutlarının ve özlemlerinin gerçekleşmesi imkânsız şeyler olduğunu anlıyacaklar, akıllanarak, ya da boyun eğerek, her türlü politik iddiadan uzak, «insanlığın geleceğinden» umutlarını kesmenin sıkıntısı içinde, günlük ekmeklerini «namuslu» bir biçimde kazanmaya başlıyacaklardı. Başlangıçta yönetim mekanizmasına doğrudan saldırmak üzere yeni eylem biçimleri yaratan bu tutum, bilinçli hiçbir toplumsal boyuta sahip olmadığını kısa zamanda kanıtladı.

İktidar partisinin ve devlet bürokrasisinin gittikçe artan güvensizliği, 1960 lardan bu yana Alman ekonomisindeki duraklamanın dışa vurumu öğrencilerin politik bilince kavuşmalarını hızlandırdı, katkısı büyük oldu. Egemen tabakaların toplumu istedikleri biçime sokma çabası ve özel yetki kanunları getirme girişimi 1933 den önce iktidar kartelleri politikasının burjuva partilerinin tedbirleriyle olan bağıntısını andırıyordu. O zamanki burjuva partileri özel yetki kanunları ile otoriter devleti hazırlamışlardı. Bu tarihsel durum içinde öğrenciler dünya tarihi olarak ele alınan bütünlük kavramının felsefe metodları ile kurma yoluna giderek ileri kapitalist ülke merkezlerindeki geçmişin ve bugünün olayları ile Üçüncü Dünyadaki kurtuluş savaşları arasında bir bağ kurmağa çalıştılar. Böylece uygulama için serbest bir yol açılmış oluyordu. Hegel'in bütünlük kavramı Troçki ve Lenin'in görüşüne göre dünya devrimi olarak ortaya çıkıyor ve burjuva düzeninin krizleri arasındaki «barışçı» aşamalar devrimci öncülerin hazırlık dö-

nemleri olarak ele alınıyordu. Buna bağlı olarak emperyalizmin Vietnam, Kongo ve Santo Domingo v.b. deki saldırıları ileri derecede endüstrileşmiş, kapitalist ülkelerde karşı saldırılara geçilmesini gerektirmekteydi.

Bu görüş genellemesi henüz üçüncü dünyadaki devrimci sürecin koşullarını ve bu koşulların emperyalist toplumlardaki çelişkiler arasındaki ilişkiyi incelemekten öteye gidememiştir. Çağımızın açısından gerekli bir tarihsel adım olarak ortaya çıkan Asya, Afrika ve Lâtin Amerikadaki halk savaşlarını sosyalist devrimler şeklinde yorumlanmasıyla başlıyan bir metodik çalışma ve bu çalışma içinde emperyalist ülkelerin zayıf noktalarını bulup ortaya çıkarma çabası, zorunlu olarak öğrencileri uygulama alanına itmekteydi. Zira üçüncü dünyadaki devrimin aktüalitesi kendi toplumlarında da oluşurmuş gibi görünmekteydi. İleri kapitalist ülkelerdeki devrimci kavganın somut öncülerini, kapitalist üretim sürecinin yapısı içinden bulup çıkarma konusunda öğrenciler yetersiz kalıyordu: Çünkü henüz sınıf çatışmalarının somut bir analizi yoktu. Bu yüzden öğrencilere önceleri «salt insanlık» fikri, gerillacılar, fellahlar ve Viet-Kong'la duygusal yakınlaşma ve hepsinden çok toplumun tüm kurumlarını eleştirme isteği yol gösterdi. Burada başkaldırma hareketinin teğet noktaları, toplumun psişik çekip çevirme ilişkilerine değgin görüşlerinne dayanarak, burjuva yaşamına varoluşları açısından «karşı çıkmak» istiyenlerle birarada bulunmaktaydı.

Eleştirici öğrenci toplumunun hazırlık dönemi 1964 Aralığında Kongo Devlet Başkanı Moise Çombenin Berlin senatosu tarafından karşılanması sırasında

sona erdi. Katanga'daki bakır ve çinko madenlerinin işletme yetkilerini elden bırakmak istemiyen Belçika ve Amerikan şirketlerinin oyuncağı olduğu böylesine açık seçik görülen bir başka satılmış politikacı daha yoktu dünyada! Lumumba'nın öldürülmesindeki rolünü Batı Berlin Spinger gazeteleri bile öylesine açık seçik belirtmişti ki, her zaman yapıldığı gibi «haksızlık» ve «duvardan üzüntü duymak» konusunda zorunlu söylev çekmek üzere kendisini «Batı dünyasının kahramanı» olarak Berlin duvarına götürmek imkânsızdı. Tempelhof havaalanı önündeki protesto gösterisi için Berlin şehrinin sol muhalefeti bütün guruplarıyla seferber olmuştu. Senato da adı kötüye çıkmış bu Kongolunun gezisinden pek memnun değildi. Ama eldeki plâna göre bu ziyaretin gerçekleştirilmesi gerekti. Bunun nedeni Batı Alman hükümetinin bu konudaki ısrarı ve Batı Berlini «Almanya'nın Başkenti» gibi göstermek için hiç bir fırsatın kaçırılmak istenmemesiydi. Bir kaç yüz polis harekete hazır bekliyordu. Bir kaç yıldan beri bu kadar büyük hiçbir protesto hareketi olmamıştı, polis memurları gösterileri dağıtma konusunda «tecrübesiz» diler. Aşağı yukarı ikibin gösterici Luftbrücke meydanından» sessiz bir yürüyüşle geçti. Önce ağır adımlarla başlamışlardı, sonra yürüyüş tempolarını hızlandırdılar. Bu arada kurnaz protokol şefi göstericilerle yüzyüze gelmeyi önlemek için Çombe'nin hava alanını arka kapıdan terketmesini sağladı. Göstericiler kendilerine karşı bir hamle yapıldığını anladıklarında gerginlik arttı. Çünkü şehrin ileri gelenlerinin protesto hareketini oldu bittiye getirmek istediklerini anladılar. Berlin şehir yönetimi-

nin konuğunu protestodan sıyırma biçimi politik mercilerin sade vatandaşların gösteri ve politik açıklamalarını senato ve parti guruplarındaki tartışma ve kararlar sırasında nasıl değerlendirdiklerini açıkca gösterdi. Ve göstericileri - toplantılarının politik nedenini yadsımayı istemedikleri takdirde - yeni eylem biçimlerine zorladı.

Polis kordonu yarıldı ve öğrenciler koşar adım Sshöneberger Belediye binasına doğru yöneldiler. Şaşkına dönen polis Mehdingdamm'da bir kere daha göstericileri durdurmayı denedi. Bir kaç dakika önce kendiliğinden, daha çok umutsuzluğun getirdiği kızgınlıktan doğan olayları, göstericiler şimdi bir kez daha bilinçli bir biçimde karara vararak tekrarlamak zorundaydıla.r Göstericiler polis gücüyle karşılaştıklarında kısa bir süre durakladılar. Aralarından bir kaçı polis kordonunu yarıp geçmek istedi, ama sonra protestocular da birbirlerine seslenerek bir kordon meydana getirdiler. Şaşırmış ve irkilmiş polislerin arasına daldılar. Daha sonra birkaç göstericinin belediye binasına girmek istemesi üzerine ilk kez polisin dayak faslı görüldü. Devlete gösterilmesi gereken saygıyı sağlamak üzere köpekler salıverildi.

Aynı gün doğum günün kutlayan Willy Brandt hemencecik iyi niyetli devlet büyüğü pozuna bürünerek Afrikalı ve Alman öğrenci delegasyonunu kabul etti. Televizyon kameraları önünde jüpiter lâmbalarının kızgın ışığı altında, yüzünün yanmaması için pat sürülmüş halde kutlama törenine gelen Brandt delegasyonu «bizzat» karşıladı ve titrek bir sesle Çombe'nin ziyareti sırasında

meydana gelen olaylardan duyduğu üzüntüyü belirtti. Brandt biraz da sıkılarak Berlin Belediye Başkanının bazı koşullar altında, Berlin'in dünya çapında önemli bir şehir, bir başkent olduğu gözönünde bulundurarak ve Batı Alman hükûmetinin aslında yerine getirilmesi şart olan isteklerine uyma zorunluğu yüzünden bazı resmi kabuller yapmak durumunda olduğunu söylemekte bir sakınca görmedi. Daha sonra emperyalizmin Kongo'daki kuklasını soğuk bir şekilde selâmladı ve nezaketen bir kaç söz söyledikten sonra toplantıyı terketti.

O gün sol muhalefet çok şey öğrendi. İlk öğrendiği şey, toplumda hiç ses vermeyen ya da ücretli ajanlar tarafından yapıldığı kanısına varılarak bir yana itilebilecek gösterilerin artık bir işe yaramadığı idi. Bu türden gösteriler ancak, yürürlükteki demokrasinin oyun kurallarının bozulduğu ve böylece devlet ilgilileri, partiler ve birlikler gösterilerinin hedefleriyle özlü bir çatışmaya, bu durum karşısında bir tavır almaya zorlandığında aşılabilirdi. Açık tartışmanın uzun zamandır ortadan kalktığı, kararların - denetim işlevini de ciddiye almayan bir - parlamentoda verilmediği, partilerin ve birliklerin bir iktidar kartelinde birleştikleri ve bütün toplumsal tedbirlere yönetim tekniğine uygun normlar içinde karar verildiği bir demokrasinin duvar ilânı ve kanıtı olmaktan böylece kaçınılmış oluyordu. «Hür» basının ve Berlin'deki partilerin gösteriler üzerine tepkisi, gösteriye katılanlar, yani politik eleştirilerini açığa vuranlar ve gazete sütunlarına bir takım «elebaşıları» na kapılıp «huzur bozanlar» diye geçenler için bir «ders» idi. Gazete yazılarının «tahrif» edilmeyeceği üstüne sürdürülen

inanç sarsılmıştı. Daha o zamanlar Berlin halkının ahengini bozan ya da tehlikeye düşürmeye cesaret edenlere karşı toplumu teröre kışkırtma kampanyası açıldı. Azınlıktaki gruplara karşı kullanan bütün kelimeler denendi. Bu koşullar altında Bay Combe bu gazeteler için birden demokratik çıkarların saygı değer bir temsilcisi olup çıktı. Yaptığı bütün iş yalnızca Kongo'da huzuru bozanlara karşı biraz düşüncesizce hareket etmiş olmasıydı.

Çombe aleyhtarı gösteri, politik kurumların, Üçüncü Dünya ile ileri kapitalist ülke merkezleri arasındaki ilişki karşısındaki tutumunu çerçeveleyivermişti. Kapitalist ülkelerdeki, gittikçe artan «biçime sokma» eğilimi ile birlikte sıkı düzen altına alınmış, çekip çevrilen toplum ve en güçlü emperyalist devletin, kapitalizmin sözcüsü olarak bütün kurtuluş hareketlerine müdahalesi, yarı feodal ya da faşistrejimlerin ekonomik ve askeri yönden desteklenmesi arasındaki ilişki açığa çıkmıştı. İleri kapitalist toplumun eleştirisinin teorik başlangıcı muhalif öğrencilerin seminer ve grup çalışmalarında işlediği biçimde onaylandı: Faşizm analizi, Amerika'daki New Deal analizi, kapitalist sistemdeki üretim fazlalığı krizini, artan tüketim, alt yapısal yatırımlar, silâhlanma v.b. ile ayakta tutmaya çalışan ileri kapitalizmin halk ekonomisi modelinin analizi, basın ve reklâm yoluyla yürütülen çekipçevirme yöntemlerinin analizi ve günümüzdeki emperyalist politika üzerine araştırmalar. Edinilen bu yüksek bilgi derecesi huzursuzluk yarattı; öğrenciler sessiz sedasız bilginliğin getirdiği rahatlık duygusundan

kurtulmak, toplumda «halkı»» uyandıracak bir takım eylemlere geçmek gerektiği düşüncesine vardılar.

Vietnam'da trajik bir yalnızlık içinde kahramanca Berlin'in özgürlüğü için dövüşen Amerikan askeri görüntüsünü canlandırabilmek amacıyla «hür basın» tarafından akıllıca örtbas edilen Vietnam savaşının nedenleri bir kaç öğrencinin tarihsel gerçeklere dayanarak gerçekleştirdikleri deneysel çalışması sonucu ortaya çıkarıldı. Amerikalıların politik cinayetleri açıkca kanıtlanmıştı. Bu bilinçli öğrenciler için uzun süredir bu bilgileri küçük toplantılar düzenliyerek üniversite çevresine yaymak artık yeterli olmamağa başlamıştı. 1965'in sonunda Batı Berlin gazetelerinin Springer tesisinin yönetimi altında Amerikancı bir Vietnam kampanyasına girişmeleri bu öğrencilerin Vietnam üstüne aydınlatma çalışmalarını şehre yaymak konusunda önemli bir fırsat elde etmelerine yol açmıştı. Yufka yürekli kapitalistler Vietnam'da ölen Amerikan askerlerinin ailelerine «Berlin'in hürriyet çanını» dağıtacaklardı.

Amerikan ailelerinin evlerine asılacak bu çanlar ölen askerlerin arkada bıraktıklarında «kendileri ile kader birliği yapan Berlin'lilerin de onlar gibi matem tuttuğu kanısını uyandıracaktı.

Eleştirici teoriden alınan zevkin ortaya bir kürsü sosyalizmi çıkarmasına şaşmamak gerekir. Toplumsal analizin marksist yöntemleri bilimsel pozitivizmin gerçekleri putlaştırmasına karşı üstünlüğünü kanıtladığında ve pozitivizmin bir egemen sınıf ideolojisi olduğunu ortaya döktüğünde, kürsü sosyalizmi «sınıf kavgasını» seminer konusu haline getirmekte ve bundan derin bir

zevk duymaktadır. Buna karşılık propagandacılar ileri kapitalist toplumun koşulları altında «eylem yoluyla aydınlatma» yı denemektedirler. İleri kapitalist toplumu sonunda analiz etmeye başlamışlar ve teori ile uygulama arasında yeniden birlik kurmağa çalışmaktadırlar.

«Eylem içinde aydınlatma» savı (iddiası) Batı Batı Berlin'deki ilk büyük Vietnam gösterisinden ve afiş-yapıştırma eyleminden iki gün sonra SDS de sistematik bir açık oturumun konusu oldu. Şehrin polis makamlarınınVietnam sorununda ilk kez açıkca Amerikancı bir tutuma sahip olduklarını gösterdiği, Amerika-Haus'un yumurta yağmuruna tutulması olayı karşısında, kamu oyunun isterik tepkisi bizim kışkırtıcı eylemlerle aydınmayı gerçekleştirmedeki olanakları görebilmemizi sağladı. Eylemlerin etkinliği sorunu ve hangi çelişkiler sonucu toplumun eylemlerle ayaklandırılabileceği sorunu, tekelci kapitalistin analizini çalışma gruplarının konusu yaptı. Bu analizin üç ayda tamamlanması için kendi kendimizi zorladık; ancak öğrenciler geniş malzemeyi toparlamakta ve devrimci bir teori üzerinde çalışmakta henüz yetersizdiler. İşe Marks'ı Proudhon'un yaptığı gibi eleştirmek gibi bir yanlış bir tutum içinde başladılar. Üretim ilişkilerinin tarihsel gelişimini hiç göz önüne almadılar. Tam tersine sosyalist kuramcıların kapitalist gelişimin çeşitli dönemlerinde üzerinde çalışıp geride bıraktıkları ekonomik dogmalara ve bitirilmiş kategorilere sarıldılar. Çeşitli kuramcıların ortaya koyduğu kavramlar her bir tarihsel dönem için ayrı ayrı saptanmış stratejik açıklamalar olarak ele alınmadı, tam tersine «devrimci bir mantığın» kendi başına buyruk unsurları

olarak kullanıldı. Sosyalist kuramcıların açıklamalarından ve ortaya koydukları kavramlardan tarihsel akış içindeki yerlerinin kesinlikle belirlenmesi için değil de deneysel çalışmalar için bir cins «yedek parça» olarak yararlanıldı. Daha o zamanlar 1966 yaz sömestrindeki üniversite ayaklanmasında bu kez üniversite alanında çelişkilerin somut biçimde işlenmesine dayanan bir uygulamanın başarı şansının ne olduğu ortaya çıktı. Bu yüzden üniversiteden dışarı taşan uygulama Üçüncü Dünyadaki devrimcilerle iradeci bir özdeşleşmeye gitmek zorunda kaldı. Bu devrimcilerin kendi toplumlarındaki düzen değişikliği için ilk adımı atmaları beklenmektedir ve bu adım öğrenciler için en önemli «teşviktir». «Demokrasiye inanç, yitirdiği itibarı ancak bazı gerçekler anlaşıldığında yeniden bulacaklar. Bu da Beyazsaraydaki cellatlarla bir sorunu tartışabilme olanağının bulunmadığını anlamakla mümkündür. Amerikan birliklerinin geri çekilmesi, Vietnam'da serbest seçim, bütün bunlar sonunda adil bir barışı sağlamak için Vietkong'a koşulan şartlardı. Bu şartlar bugüne dek kırık dökük bir Alman protesto hareketinin sürdürülmesinden yakınan mağlûplarla dayanışmada etkisiz kalmayan tam tersi galiplerle dayanışmada, her düşürülen Amerikan uçağı, her yakılan asker toplama emri ile inandırıcı olacak cinsten şartlardı. Kendilerini, başarıyla silâha sarılıp savunan mahkûm uluslarda, kendimizi yeniden tanımak ve bunlar için yalnızca ah vah etmekle yetinmemek bugüne dek yapamadığımız bir şeydi. Oysa artık bu konuda eylemegeçebiliyoruz. Vietkong'un her zaferinin bizim demokrasimiz için bir zafer demek olduğu şeklinde beliren

bilinçli görüşümüz bu konuda daha bir çok yazı yazılmasına yol açacaktır.» (SDS-Information über Vietnam und die Laender der Britten Welt, Nr. 1 Berlin, Mai 1966)

Emperyalizmin Üçüncü Dünyadaki zorbalığı, burada devrimcilerin saldırganlara karşı beslediği devrimci tutku ve kin, başkaldırma hareketinin örgütlenme biçimleri için yapıcı bir güç olarak ileri kapitalist ülkelerin bugünkü durumuna aktarılmıştı. Toplumdan «Tecrit edilme» durumunu ve buna bağlı olarak etkisiz uygulama dönemini aşma konusundaki istek, kendi tarihsel gerçeklikleri üstüne kesin bilgi sahibi olmamaları, partizan savaş birliklerinin örgütlenme biçimlerinin heyecanlı bir biçimde taklit edilmesine yol açtı. Solcu öğrenciler kendilerini Üçüncü Dünya'nın ileri kapitalist ülkelerdeki ajanları yerine koydular. Bu rolü oynarlarken yalnızca burjuva toplumumun normlarına «boyun eyme» kaygusuna kapıldılar.

Başkaldırma hareketi bu döneme kadar başlıca iki akım halinde gelişti. Öncelikle üniversite politikası alanında çalışma gösteren akımlardan biri, sürekli kendi üniversite ayaklanmalarında edindikleri «tecrübeyi» kısmi bir reform için savaşan sendikal politika içinde harcama tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Anarşistlerin meydana getirdiği öbür akım ise toplumun ve üniversite kurumlarının her türlü norm ve isteğine karşı çıkmağa hazırdı. Bu yüzden gerek üniversite politikasında, gerek genel politikadaki çatışmalarda başlattıkları kışkırtma çalışmalarını başarıyla geliştirmelerine rağmen «karşı

çıkmayı» varoluşçu açıdan soyutlama yoluna gittiklerinden politik hedefleri kaybetme tehlikesine düşüyorlardı. Bu görüşü açıklayan hareketler 26 Kasım ile 27 Aralık arasında Berlin'de oluştu. Örnek olarak eleştirmeci öğrenciler ile Güney Vietnam Elçisinin RCDS'in bir toplantısında yaptığı açık oturum ve Kurfürstendamm'daki «gezinti gösterileri» ortaya konabilirdi. Daha ilk toplantıda soru sorulurken baş vurulan bilinçli «tahrikler» sonucu elçinin emperyalizmin bir paraziti olduğu ortaya döküldü ve elçinin incir çekirdeği doldurmayan bir gevezelikle öğrencilerin yerinde müdahalelerini fırsat vermeden oturumu kapatması önlendi. Bu başarıdan sonra öğrenciler, sokak üstünlüğünü ele geçirmek ve göstericilere polisin hunhar aşırılıklarına karşı «hareket kabiliyeti» sağlamak üzere 10. ve 17 Aralıkta yapılan «gezi gösterilerinde» yeni gösteri biçimleri denemeğe çalıştılar. Polis çaresiz kaldı ve bir çok strateji konuşmalarından geçmesine rağmen ne yapacağını bilemedi. Amsterdam'daki provo oyununun olduğu gibi uygulanması öğrencilerin politik hedeflerini gözden kaçırmalarını ve kışkırtmış olmak için kışkırtma olayını doğurdu.

Eski «Sol Faşizm» iddialarının doğru çıktığını sandıkları için olayların gidişinin değişmesi karşısında sevinçten ellerinin uğuşturan, başkaldırma hareketinin liberal ve hattâ «Solcu» eleştiricileri şunu bilsinler ki, dereyi görmeden paçayı sıvamaktadırlar. Metodik olarak «Amaç - Araç - Eylem» modeline kendini daha iyi uyduran, yani politik davranışın akılcılığını eylemin doğrudan eriştiği sonuca göre ölçen akılcı politika kavramları

dünya tarihinin belirli bir durumunda kiyetizm (1) ile kinizm (2) arasında gidip gelen oportünizmin belki de en ince tarzını ortaya koymaktadır. Dünya tarihinin bu durumunda politik aklın çözülüveren, tarih açısından kaybolan savları ileri kapitalist ülke merkezlerinde doğrudan amaca hizmet eden uygulama alanları açamaz. Ausschwitz'i bile bile Vietnam'daki cinayeti bir saniye olsun hoşgörmemek ile bu cinayeti etkin biçimde önleyememek arasındaki çelişkiden Vietnam üzerine ahlaki bir yığın lâf etme sonucu çıkaran herkes mutlaka Johnson'un beyin yıkama tröstüne hizmet ettiğinin de farkında değildir. Bu liberallerin ya da solcuların, egemen kurumların elle tutulur zorbalığını kışkırtan eylemlerin artık doğrudan hedefe dönük eylemler olmadıklarından yakınan monoton çağrıları, hiç olmazsa süregelen toplumun totaliter yapısına bir karşı çıkış biçimine dönüşmeli ve toplum baskısına dayanamayıp bu türden eylemlere girişenlere kara sürmemeliydi. Bu kişiler bunu yapacaklarına kalkıp öğrencilere, bu kurumlarda sürdürecekleri akıllıca politika ile düzenin sağındaki solundaki bir takım «katılıkları» yumuşatabileceklerini öğütlüyorlardı. Oysa bu öğüt verici kişiler bu kurumların aslında zorba bir faşist karakter taşıdığını bal gibi biliyorlardı. Süregelen teröre karşı daha iyi bir kavga aracı bilme-

1) Kiyetizm : Tanrıya yaklaşmanın ancak tanrı aşkıyla hasıl olacağına inanlar tarikatı.

2) Kinizm : İnsan için hertürlü mutluluğu, hertürlü tutku ve ihtiyaçtan uzak bulunmaktan ibaret saymakla kalmayıp topluluk törenlerini de her gören eski Yunan filozoflarının bağlı olduğu çığır.

yenlerin zorbalığı karikatürize eden eylemlerini faşist terörle karıştırmak saçmalığın daniskasıydı. Bu liberaller ya da solcular «yalnız mesleğini bilen budalalar» broşürü yayınlandığında dediklerinin doğru çıktığı kanısına kapıldılar· «Kim bu durumda üniversite özerkliğinden söz ediyorsa bunu işi ört bas etmek için yapıyordur. Öğrenci topluluğunun sıkı düzene sokulması liberal öğrenim kalıntılarını da, kendi kendini gerçekleştirme hayalini de yokediyor. Üniversite denen fabrikada öğrenci sınavlarını vermek ve tatil gecesi öğrenilmiş, kalıplı bir insancıllığı özel hayatına uygulamayan bir kişi olarak ortaya çıkmak zorundadır. Bu durumu kabul etmek istemeyen öğrenci mutlaka üniversiteden atılır, zira öğrencinin biçime sokulması süreci saldırgandır, sıkı düzen geleneksel bazı unsurlara başvurmayı ihmal etmez. (Bu konuşmadan hiç bir şey beklemiyoruz, 26.11.1966).

Bu broşürü yazanlar Batı Almanya'daki toplumu biçime sokma sürecini bitmiş olarak ele aldılar ve bu şekilde yaşadıkça totaliter bir· rejimin sağlamlaşmasına hizmet ettikleri inancına vardılar; bu yüzden bu topluma hemen «karşı çıkılması» gerektiğini tasarladılar. 10 Aralık 1966 olayları bu görüşü doğrular görünmekteydi. Polis gösteriye karşı yönetmelik çemberini daralttı: Gösteri için konan kayıtlara öğrenciler uymuş olsalardı, politik amacı olan gösteriler bir farstan öteye gidemezd.i Bu kayıtlar demokrasiyi caddenin trafik düzeni açısından ele almaktaydı. Polis beyni başka türlü düşünemezdi zaten. Bunlara kalsa gösteri şehrin dışındaki caddelerde bir cenaze töreni gibi yapılmalı, pankartları yazılı sözler boş apartman duvarlarına ya da paklara karşı tutul-

malıydı. Gösteri bu durumda bütün anlamını yitirirdi. Ya da yalnızca şirket isimlerinin demokrasiyle bir ilgisi kalmış olan totaliter toplumun uydurma bir savunusu olurdu.

İşçi hareketinin geçmişindeki gösteriler ya bütün bir semt ve mahalle tarafından desteklenmişlerdi, bu durumda bu gösteriler burjuvazi'ye karşı olan bir topluluğun, ortamın bildirileri, yani süregelen sınıf çatışmasının bir dışa vurma biçimi olarak ortaya çıkmışlardı. Ya da işçiler zenginlerin oturduğu caddelere çıkarak, toplu halde namuslu burjuvalara gizli gizli yapılan iç savaşın sona ermediğini, yalnızca «ateşin kesilmiş» olduğunu ve sosyal sınıflar arasındaki uyumun hiç bir şekilde gerçekleşmemiş olduğunu kanıtlamışlardı. Başkaldırma hareketinin politik seviyesinin önce bu bildirilerin seviyesine ulaşması gerekiyordu. Gösterilerin ahlaki ya da kızgın bir biçim almasının nedeni başkaldırma hareketinin nesnel olarak gelişmemiş olmasıydı.

Bu girişim karşısında polisin huzursuzluk duyması doğaldı. Polisin strateji uzmanları, göstericilerin arasına karışacak sivil memurlarının sayısını büyük ölçüde çoğaltmayı ve bunlara üniformalı polisler gelinceye kadar elebaşıları oyalama ödevini vermeyi kararlaştırdılar. «Düşman topraklarında» tek başlarına çalışmak durumunda olan bu sivil polis birlikleri, «special forces» (özel güçler), içinde bulundukları tehlikeyi gözlerinde gittikçe büyüttüler, öyle ki altı ay sonra polis memuru Kurras sinirlerine hakim olamadı ve üniformalı polis memurlarının yardımına koşup kendisini kurtarmalarından az

sonra duyduğu korkuyu saldırganlık biçimine aktarıp silâhını boşalttı. Beyinleri yıkanmış polisler bu yeni gösteri taktiğinin, teker teker bütün göstericilerin kendi başlarına yeterli ve bilinçli olduklarının bir dışavurum biçimi, olduğunu anlıyamıyorlardı. Polis yığınların hareketlerinin, (tıpkı kendi mekanizmaları gibi) her zaman ipleri elinde tutan bir takım yıkıcı ve çekip çevirici güçlerin eseri olduğu kanısındaydı. Bu yüzden polise göre yeni gösteri taktiği yalnızca daha incelmiş ve gelişmiş bir ajan faaliyetiydi, yapılacak şey polisin de daha iyi düşünülmüş, daha etken yollarla ajanları bulması ve zararsız hale getirmesiydi. Sivil polislerin katılmasiyle polisin içsavaş stratejisinde en ufak bir değişiklik olmadı. Aksine gizli polisin «sokak savaşlarına» katılmasıyla biraz daha geliştirilmiş oldu.

Aralarında eski nazi ordusunun ve silâhlı SS birliklerinin subayları da olan askeri eğitimden geçmiş polis birlikleri kesin bir dost-düşman ayırımı yapıyorlar, süregelen olayları yıkıcı bir ayaklanma olarak tanımlayıp açıkca eleştiriyorlardı. Bu ayaklanmayı onlara göre komünist elebaşılar «sahneye koymuş» olabilirlerd. Bu iç savaş ordusu her fırsatta ayaklanmayı denetlemekle eğleniyordu. Kum kovalarıyla oynamak, gösterileri dağıtmak, ayaklanmaya hazırlık yapan yuvaları basmak ve ajanları bulmak stratejisi uzmanlarını her kez yeni baştan sevindiriyordu. Kişinin kahramanlığını ve erkekliğini ortaya koyacağı «sahici» bir savaşın eksikliğini duyduğu şu sırada bu stratejik alıştırmalar (egzersiz) insanda tekrarlama zorunluğu uyandıran bir yaşama unsuru haline gel-

mişti. Senato ve partiler bu uzmanları büyük bir iyi niyetle destekliyorlardı. Onların da meşruluğunu sağlıyan (polisinkini de sağladığı gibi) sınır şehri olmanın uyandırdığı ruh haletiydi. Politikacılar kastı, polis heyetleri gibi toplum içinde kapalı ve özerk bir grup meydana getiriyordu, ve bu halktan kopuşlarının ortaya çıkmasını istemiyorlardı. Bu yüzden halka ettiği ihanet tanınmaz hale getirilmeliydi.. Bunun için de halkın bu ihanetten doğacak korkusunu «dış düşmanlardan» ve onun içerdeki ajanlarından korkmak biçimine dönüştürüyorlar, böylece şehir yönetimi ve halk arasındaki akıldışı bağlantıyı korumak için bu korkudan yararlanıyorlardı.

Resmi kabullerde, bayramlarda, (1 Mayıs) ve seçimlerde bu sınır şehri olma duygusu hep yeni baştan harekete geçiriliyordu. Şimdiye kadar «yapacağız», «hep Berlin için» gibi sözler bu iş için yeterli gibi gözüküyordu. Berlin demokrasisini sanki sınır şehri olma durumu rehin almıştı. Parlamento kararlarını teknik ve yönetimsel verilere göre veriyordu. Bu veriler resmi yönetim parti bürokrasileri, ve bu işlerden çıkarı olan dernekler arasında statükoyu bozmamak için varılan düzenlemelerin sonucu olarak ortaya çıkıyorlardı. Berlin için statükoyu bozmamak demek, Batılı güçlerine, Batı Alman hükûmetine, ve Batı Alman şirketlerine bağımlı kalmak demekti. Bu bağımlılıkları zedelemeden koruma görevi Berlin'de parti ve senato bürokrasisinde sürekli bir bütünlenme sürecinin ortaya çıkmasına olanak sağladı. Bunun sonucu olarak da meclisin dışında, parlamento dışı guruplarda, yönetim uzmanları karşılaşılan sorunları çözmeye, ve uzlaşma çareleri bulmaya başladı-

lar. Partilerinin «emredici mandası» altında olan ve gereğinde kendilerine nazikçe emekliliğe hak kazanma koşulları hatırlatılan mebuslar, özellikle aynı zamanda senato üyesi de oldukları hallerde, partinin şart koştuğu yükümlülüklere uymak zorunda, ve parlamento dışında varılan uzlaşımlar lehine duraksamadan oy vermek durumunda kalıyorlardı. Partiler ve meclis «gösteri yapan« bir birlik haline geldi. Bu birlikte artık karar falan verilmiyor, yalnızca bürokrasinin itibarını, Berlin'in şanını ve demokrasinin görüntüsünü olsun korumak için bir takım reklâm maskaraları yapılıyordu. Bu itibarı yıkan bütün eylemler tüm kurumlardan gelecek en sert şiddet tedbirlerine kendilerini hazırlamalıydılar, çünki bütün kurumların bu bozuk, rüşvetçi mekanizmada payı vardı, ve böyle bir eylem karşısında nesnel işlevleri yüzünden tehdit edildiklerini duyuyorlardı. Bu polisin bir gezinti gösterisi yapan öğrencilere niçin bu denli sert davrandığını ve göstericilerin niçin bu yeni gösteri biçimini denemekten duydukları keyfi kaçırdığını açıklar.

Bu «kışkırtıcı gösteri» hakkında SDSte yapılan tartışma böyle bir eylemin örgütlenme alanında bir takım sonuçlar çıkmasını gerektirdiğini gösterdi. Çünki SDS o zamana dek bölümlerinin politik tutumları kesin olarak açıklanmamış bir öğrenci koalisyonuydu. Bir yönetim kurulu zorlukla büro işlerini yürütüyor, çalışma gurupları kuruyor. hiç bir sorumluluğu olmıyan tartışmalar düzenliyordu. Bu tartışmalarda üyeler ve sempatizanlar çok fazla ilgilenmeden, ekzotik ülkelerdeki teori ve ayaklanma öykülerini dinlemekle vakit geçiriyor-

lardı. SDS bu yeni gösteri biçiminin bilinçsizce oluşmasını istemediği, sistematik bir strateji kurmak istediği takdirde, üyeleri arasında daha çok dayanışma sağlamak ve teorik ve pratik işlerde daha çok sorumluluk yüklenmek zorundaydı. Tarihsel herhangi bir örgütlenme modeline kendisi düşünmeden bağlanıp kalmamalıydı. SDS üç ayrı grubun koalisyonuydu, ama bu üç gurub birbirinden pek de kesin çizgilerle ayrılmıyordu. Bir tanesi Üniversite içinde solcu bilim adamlarının kurduğu, seminerlerde sınıf çatışmasını incelemeye uğraşan ve gittikçe küçülen bir grubtu, İkinci grup varoluşçu açıdan protesto gösterileri düzenlemekle yetindi; Üçüncü grup tek tek bireylerden meydana gelmişti. Bunlar etkili olmaktaki yetersizlikleri yüzünden kendilerinin, SDS'deki tartışmayı kesmeksizin, Üniversite ve toplumun çeşitli kesimlerindeki uygulamayı «tek tek savaşçılar» olarak kendi üzerlerine almaları gerektiği sonucuna vardılar. Oysa bu işi birliğin yürütmesi gerekiyordu. Ekonominin yeniden kurulması süresinden sonra Almanya'nın içinde bulunduğu tarihsel durum sırasında, burjuva-opportünist SPD'den henüz göbekbağı kesilen SDS bir küçük burjuva öğrenci birliği olarak sosyalist hareketin işlevlerini yerine getirmekle görevlendirilmiş görüyordu kendisini. SDS'in içindeki aydınlar kendilerini geçmişteki sınıf çatışmasının prole teryasıyla özdeşleştirdiklerinde ya da coğrafyası ayrı, tarih açısından eşzaman olmayan bölgelerden teoriler ve savaş modelleri alıp bunları şematik olarak kendi uygulamalarına aktardıklarında, bu görevden olanaklarının çok üstünde şeyler beklendiği ortaya çıkıyordu. Bu

şekliyle etkisiz kalan uygulamanın ve SDS'in devrimci savlarının belirsizliği, -somut bir sınıf kavgasında kendilerine arka bulamayan küçük burjuvalarda olduğu gibi- SDS üyelerinin bir bölümünün boyuneğer tarzda salt bilimsel çalışma alanına çekilme ve öbür bölümünün de «varoluşçu karşı çıkış»a kaçış olanağı sağlayan moral ve etik çağrılarla yetinmesine yolaçtı.

Birliğin nesnel sorunları ve Berlin'deki kurumların her karşı çıkanı fizik olarak tehdit eden politik zorbalık denemeleri, tek tek kişilerin varlıklarının tehdit altında bulunuşunu teatral bir biçimde ortaya koyan komün-tartışmasına yolaçtı. Tartışma sırasında bu tehdit altında bulunma olayının SDS'de aşılması istendi ve bu yüzden. SDS'in yükümsüzlüğünden birlikte psişik bir «soğukluk» yaratma olayı olarak yakınıldı. Komün üyeleri kişilerin salt bilgi ile doldurulmasından nefret ediyorlardı. Eleştirici teorilerin bir bilgi yığını halinde toplanması bireyi değiştirmiyor, Üniversite ve endüstri mekanizmasının isteklerine «fit olma» durumuna düşürüyordu. «Eskinin» uzlaşma götürmez bir biçimde yadsınması çarçabuk salt teori ve teori otoritelerine karşı çıkma durumuna dönmüştü. Çünkü teori ve teori otoritelerinin bireylerin yabancılaşmasını güçlendirdiği düşüncesine varmışlardı.

«Tecrübe» sahibi» oldukları için genel olarak sorumluluk yükleyen görevleri üzerine alan yorumcularla, bu görevleri «tecrübe sahibi» olmadan üzerlerine alan yorumlananların, birbirinden ayrılması, yeni ortak çalışma biçiminde aşılması gereken bildirişme (komüni-

kasyon) engellerini sağlamlaştırmaktadır. Çünkü bu yorumların kendilerini bağladığını önceden kabul eden «yorumlananlar» kendilerini bu yorumlarda bulmağa boşuboşuna uğraşmaktadırlar. Üzerlerine aldıkları görevleri yerine getirmeleri güçlüklerini çözümleyecek cinsten bir hareket tarzı olamaz. Buna karşın bu hareket tarzına hâlâ güçlü bir teşvik vardır. Oysa gençler bu hareket tarzına şiddetle itilmektedir. Kendi sorularını çözümleyememekten doğan tedirginliğe, kabul edilen yükümlülüklerin yerine getirilememesinden doğan korku eklenmektedir. Gerçekten mekanizmanın içinde olmamak yüzünden duyulan tedirginlik ve somut olarak dışarda kalmanın korkusu yorumlananları kendi başlarına yapacakları bütün davranışları olanaksız kılan zorlamalı bir duruma sokmaktadır. Yorumlayıcılar kendilerini «tecrit» ediyorlar ve kendilerinin sorunları ortaya koyuş biçimlerinin yanlış olduğunu anlama olanaklarını böyle ce yok ediyorlar. Yorumlananların korkusu ve yorumlayıcıların yersiz güveni bir takım itiraf edilmeyen çatışmalara yol açıyor. Bu çatışmalar itiraf edildiği ve üzzerlerinde düşünüldüğü zaman bizimle toplum arasında kurulacak gerçek bir bildirişmenin zeminini meydana getirecekler» (Komune 1 in bir broşüründen, 1967).

Soruyu bu biçimde ortaya koymak, teorik çalışmanın harcadığı çabaları ve tarihsel gerçeği peşin yargılarla bilmemezlikten gelmek ve grubu çalışma gevşekliği nörozu içinde olanların korkak tutumlarına ve düşünce seviyesizliğine indirgemektir. Bu sorumluluk gerektiren tartışmalarda kısa bir zaman sonra, yeni evde odaların ve mutfak hizmetinin dağıtımı üzerine sorular sorulma-

sına ve bu soruların ön plâna geçmesine ya da ortak yaşantı olarak dayanışma, «aleniyet» ve böylelikle bildirişme sağlayan eylemin çıkış yolu olarak görülmesine şaşmamak gerekir.

Nisan 1967 deki Humprey olayından bu yana, kesin otoritenin ya da Amerikan dostluğunun içyüzünü ortaya koymaya cesaret eden her olaya karşı Berlin gerçeği içinde en seri kısıtlama politikalarının uygulanacağı belli olmuştur. İl bürokrasisi, üç kuvvetler birliği, ya ni polis ve senato, şehir meclisi ve partiler hattâ adalet bu «kökten (radikal) azınlıkla» hesaplaşmaya can atmaktaydı. Yapılan soruşturmalar halkın mebuslarının öğrenciler hakkındaki aynı fikirde olduklarını kanıtladı. Halkın bu görüşü tekelden yönetilen basının da suçlamalarıyla pekiştirildi. Basın, aşırı grubları faşist denemden kalma azınlık düşmanlığı şemasına oturtarak niteliyor ve «Komünistler, Rabatzki, huzur bozucular, elebaşılar v.s.» gibi klişe sözlerle damgalıyor ve böylece öğrenciler halkın saldırganlığının, kin duygularının hedefi oluyorlardı. Halkın öğrencilere karşı bu tür duygular duymasının nedeni bir yandan çeşitli sınıf savaşlarında Alman intelijensiyasının oynadığı kötü rollerin unutulmamış olması -örneğin Kapp-Putsches ya da faşistlerin iktidarı ele geçirmeleri sırasında- bir yandan da Berlinli Sendikacıların isterik tepkilerinin bu duyguyu güçlendirmiş olmasıydı. Öğrenci hareketleri işçilere geçmişteki grevlerini, gösterilerini hatırlatıyordu.

Polis 26 Ocak 1967 de Savcılık emriyle SDS'in odalarında arama tarama yaptı ve üye fişlerine elkoy-

du. Amaç, rektör Lieber'in de katıldığı 26 Kasım 1966 daki açık oturum sırasında «yalnız mesleğini bilen bu dolarlar» adlı broşürü dağıtanların adlarını bulup çıkarmaktı. Bu olay çok kısa bir süre içersinde muhalif bütün öğrenci örgütlerinin dananışmasını sağladı. RCDS bile o sıralarda bu birliklerin arasındaydı. Örgütlenme alanındaki eksik hazırlıklara rağmen parlâmento dışı demokratik bir muhalefet ortaya çıktı. Şehir merkezinde yapılacak bir protesto gösterisine polis, senatonun isteği üzerine dişlerini gıcırdatarak izin verdi. Hatta şehrin bu bölgesi için 1966 şubatındaki ilk büyük Vietnam gösterisinden sonra konan gösteri yasağını kaldırmak zorunda kalındı. Fakat polisin son derece ciddi bir hava takınarak Amerikan başkan yardımcısı Humphrey'in ziyareti sırasında yaptığı dolandırıcılık (polis pasta torbalarını büyü kuvvetiyle plâstik bombalar haline sokmuştu!) Berlin Demokrasisinin şanını ve polislerinin keskin zekasını bütün dünyaya tanıtmaya yeterli değildi. 19 Nisan 1967 de FU nun rektörü içerde oturma grevi yapan öğrencileri kaldırmak üzere polis çağırdığında, polis birdenbire «ihtiyatlı» davrandı, ve öğrencilerin pasif direnmesi sonunda üniversiteyi boşaltmaktan vazgeçti.

Polis müdürü, dış ülkelerdeki liberal kamu oyunun ve Batı Alman hükûmetinin alınan tedbirleri eleştirebileceklerini, Üniversitenin ve senatonun yapılması mümkün olan bu eleştiriler karşısında işin içinden sıyrılabilmek için açık kapılar bıraktıklarını, polisin bütün sorumluluğu tek başına üzerine almaya hazır olmadığını açıkladı. Yeni bir olay, bir fırsat beklenilmesine ka-

rar verildi: Bu olay Berlin topluluğunun şanını ve prestijini öylesine sarsmalıydı ki, parlâmento üyeleri, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan partililer ve yönetim görevlileri polisin tarafını tutabilsinler ve sonraki işlemleri (cazalandırma, iş ya da öğrencilikten atma v.s. gibi) kendileri yapabilsinler. Bürokratların demokratik muhalefete karşı giriştiği fesat kampanyası, Berlin'in tarihsel ortamı içinde elverişli bir «zemin» bulmuştu.

Demokrasinin anlı sanlı «şahsiyetleriyle» edilen alayın basit şakaları geçmesi, bu kişilerinden işlevleri konusunda kuşkuya düşülmesi, Vietnam, İran ya da demokrasi karşısında politikacıları bir tavır almaya zorlayan bazı uluslararası kapkaççıların resmî ziyaretlerini baltalamaya çalışmak yalnızca politikacının politik statüsü, zihinsel yetenekleri, ya da bir şehrin prestiji üzerinde şüphe uyandırmakla kalmıyor, süregelen düzenin kendisini de tehlikeye sokuyordu. Düzenin yalnızca tartışma götürmezliği değil, işleyişi de tehlikeye girdiğinde öğrencilerin direnme gücü olmayan kışkırtmaları, «azınlığa» karşı şiddet tedbirleri alınmasını doğurur. Bu açıdan bakıldığında 2 Haziran katliamı bütün politik çevrelerin muhalif öğrencilere karşı düzenlediği in kâr edilmez bir komploydu; parlamento dışı muhalefeti bir yıldırım savaşı baskınıyla, ezmek isteyen bir intikam savaşıydı. Polislerin hesabı tutmuşa benziyordu; çünki opera önündeki olaylar ve cinayetten sonra yalnızca gazeteler öğrencileri iftira yağmuruna tutmakla kalmadı, demokrasi için çabalayan parlamento üyeleri de gerçekleri değiştirmek, ve öğrencilere saldırmakta gazete yazarlarıyla yarışa girdiler. İl meclisi yürütme organları-

nın anayasayı çiğnemelerini örtbas etmekle kalmadı, giderek bunları demokrasiyi niçin ayaklarının altına alıp çiğnemedikleri için amansızca sorguya çekti.

Bu aşırı tehdit altında öğrenciler biraz da umutsuz olarak halkla aralarındaki kini yenmek üzere çalışmaya başladılar: Springer basının yıllardan beri süregelen çekipçevirmesine karşı koymak üzere binlerce broşür yayınlıyarak halka yöneldiler ve popüler bir «karşı kamuoyu» yarattılar. Bu zor işin altından kalkabilmek üzere komiteler kuruldu. Komitelerin kurulmasıyla da bir yandan politik derneklerdeki, bir yandanda öğrenci temsilciliklerindeki geleneksel örgütlenme biçimlerini bir yana bırakmış oluyorlardı. Bu komitelerin örgütlenme açısından yüksek seviyede olduklarını son derece pratik bir biçimde görev dağıtılmaları ve bütün heyecanlı öğrencilere politik sahada eylemde bulunma olanağı sağlamaları gösterir.

Bu komiteler kavga biçimleri açısından da çatışmayı yeni bir aşamaya sokacaklarını belli ettiler. Bu komiteler sayesinde iki yüzlü yönetimin ilkel ve bozuk biçimleri ortaya çıkarıldı; çünkü bunlar yerleşmiş kurumlara güvenmemekle kalmayıp, işlevlerini de kendi üzerlerine aldılar. Bu olay en açık şekilde, komitelerden birinin 2 Haziran olaylarını inceliyerek parlamentonun seçtiği komitenin ve «üçüncü güçün» gerçekleri istedikleri gibi değiştirmelerini önlemesiyle ortaya çıktı. Fakat öğrencilerin bu denli gevşek bir örgütle uzun süre başarılı olarak çalışmaya yetenekli olmadıkları belli oldu. Bu da Üniversite öğretiminin yetersizliğini açıklıyo-

du: Öğrencileri öylesine koşullandırmıştı ki hiçbiri kendi başına akıllıca bir çalışma yapabilmek yeteneğine sahip değildi. Komiteler sayesinde edinilen tecrübeler öğrencileri sorumluluğunu kendilerinin yüklenebileceği politik çalışmalar yapmayı öğretmek üzere kendilerinin olan bir bilimsel eğitim merkezi, bir «eleştirici Üniversite» kurulmasının gerekliliğini gösterdi. Süregelen koşullar altında Koch caddesindeki çekipçevirme merkezlerine karşı çıkma zorunluluğunu duyan öğrenciler ilk tepki olarak fabrika kapılarında ve sokaklarda kampanyalar açtılar. Springer tesislerine işten el çektirme isteği öğrencilerin kendilerini savunmalarında önemli bir unsurdu, ve kısım halkı çekipçevirme mekanizmalarının etkisinden kurtarmak için girişilen bir saldırı deneme siydi. Springer gazetelerinin kışkırtma kampanyası, faşizm sonrası-gene faşist Batı Almanya'nın polisin terörüyle açıkça ortaya çıkan totaliter karakterini belirgin kılmıştı. Vietnam savaşı üzerine yazılan yanlış haberler, Amerika'nın saldırı politikasına karşı girişilen protestoların demokrasi ve özgürlüğe ihanet olarak «demirperdeden yönetilen» gösteriler şeklinde tanımlanması, azınlığa karşı sürülen «cıhad»ı kızıştırdı.

Sesini çıkarmayan Üniversite, ağzı lâf yapan devlet bürokrasisi öğrencilerin toplumsal kurumlara olan bütün güvenlerini yitirmelerine yol açmakla kalmadı, öğrencilerde «Springer'e işten el çektirme» isteği uyandırdı. Bu istek antidemokratik iktidarın merkezine indirilen bir darbeydi.

Partilerin sıkı düzen altına sokulması, parlamentonun gücünün elinden alınması ve kamuoyu önünde

açıklama yapmaktan kaçınması sonucu Springer tesisi gazeteleri -öncelikle «Bild Zeitung»- sapık bir yozlaşma biçiminde de olsa bir «halkın sesi olma» niteliği kazanmıştı. Springer tesisi, Süddeutsche Zeitung'un yaptığı gibi ayrıntılı bir biçimde verilen haberlerin işçi ve memurları ilgilendirmediğini çok iyi anlamıştı. Çünkü işçiler ve memurlar zaten politik ve ekonomik alanda karar verme sürecinin dışındaydılar. Tesis okuyucularını zararsız bir biçimde politik yönden harekete geçirme yoluna saptı: okuyucusunun «küçük dertleriyle» ilgilenir görünürken, antikapitalist açıdan ayrıntılı eleştiriler yapmaktan da geri durmadı, bu eleştiriler kapitalizmin doğurduğu bir takım sonuçları kaderin cilvesiymiş gibi gösteriyor ya da doğrudan tanrıya bağlıyordu; sokaktaki adamın günlük hayatı gazetelerde dokunaklı bir biçimde yansıyordu; bu gazeteler sokaktaki adamı «her arzusu yerine gelen» mutlu bir kişi olarak göstermekteydi; Bu kişi lâfta kalan güvenliğini «sebatlı» oluşuna borçluydu, ve bu yüzden her türlü eleştiriyi kendi küçük namuslu yaşamına yönelmiş «yabancı türden bir tehdit» olarak görüyordu. Springer tesisi halkın sesi olmak işlevini yürütmekle iktidara, sanki iktidarın bir denetim organıymış gibi hizmet ediyordu. Berlin'deki gelişmenin son evresi acınacak durumdaki bir parlamentonun nasıl Springer tesisinin klişe sözlerini papağan gibi tekrarlamaktan başka iş göremediğini gösterdi. İl meclisinin 8 Haziranda 1967 deki kötü şöhretli oturumun da olduğu gibi.

Öğrencilerin biçimlenmiş toplumun evrimine karşı protestosu önceleri, demokrasinin batı Almanya'da

gerçek özünden uzaklaşmasına karşı demokrasinin konutunu (postulat) geri getirme amacı güden ahlâki bir ayaklanmaydı. «Springer'e işten el çektirme» sloganı bu ahlâki protestonun hangi noktada politik nitelik kazanabileceğini gösterdi. Bu protesto Springer tesisleriyle iktidar yetkilileri arasındaki suç ortaklılığının ortaya çıkarılmasını da kapsıyordu. Öğrenciler tesisin okuyucularla olan ilişkisini kapitalizmin tüm toplumu içine alan bir kışla kurmak idealine bir önhazırlık olarak kavramışlardı.

Öğrenciler birden Springer tesisinin azınlık düşmanlığı kampanyasına işçilerin ücret arttırımı savaşını da sokmayı başarabileceğini farkettiler. Ancak bunun gerçekleşebilesi için işçilerin örgütlü dayanışmasının bugünedek olduğu gibi sendika bürokratları tarafından bilinçiz şekilde yürütülmesi gerekiyordu. İşçiler kavgalarını, çatışmanın her evresinde üretim sürecindeki yerlerinin bilincine varacak biçimde örgütleyebilmiş olsalardı, Springer'in çekipçevirme denemesi tesisin yıkılmasına yolaçardı.

Proleteryanın intellejinsiya tarafından «yeniden keşfi« nde bu sınıfın politik rolünün kahramanlaştırılması olayından uzak duruldu. Devrimci hareketin duraksamasının her zaman bir belirtisi ve küçük burjuva aydınlarının bir buluşu olan doğmatik bir proleterya hayranlığı (kültü) Berlin'de yayılamadı. Bu küçük burjuva aydınları kendi devrimci uygulama yetersizliklerini tarihten alınma bir kahramanlık kalıbı yardımıyla yücelterek giderme zorundaydılar. Oysa işçilerin bugün

hüküm süren ideoloji tarafından etkilendiği çok açık seçik ortadaydı. Öyle ki küçük burjuva aydınları politik bir adım atmadan önce kapıldıkları şaşkınlığı bir işçi hayranlığıyla geçiştiremezlerdi.

Öğrencilerin karşı bir basın yaratma amacıyla çeşitli iş yerleri ve iş kolları için gazeteler çıkarma tasarısı, işçilerin sınıf kavgasında öğrencilerin politik çalışmasının yönünü belirliyordu. Bu gazeteler işçiler için bir tüketim malzemesi olarak düşünülmemişti, tam tersine işçilerle sosyalist öğrencilerin ortaklaşa bir ürünü olarak ele alınmıştı; işçilerin iş yerleriyle ilgili somut haberleri, genç sosyalist bilim adamlarının çözümleyici görüş açılarından geçirilerek ortak bir çalışma sonucu kavga-makaleleri biçimine sokulacaktı. Bu sayede işçiler aydınlanacaklar ve sendika ileri gelenlerinin veto ve dilekçelerinden sıyrılmış kendi öz malları olan bir bildirişme ve örgütlenme şebekesi kuracaklardı. Bu da, somut çatışmalarda onları söz sahibi olmama durumlarının devamını istemekten kurtaracak ve kendi kurtuluş süreçleri için savaşmalarını sağlıyacaktı. Öğrenciler amacın ne işçilerin «Bild-Zeitung»un yanında bir de «sol» gazeteyle sandviçlerini sarmalarını sağlamak, ne de işçileri kandırıp SPD yerine yeni bir partiye, hiç değilse Berlin'de bütünüyle egemen kliklerin suçortağı haline gelmiş sendika bürokrasilerinden ayırıp çıkarlarını savunan başka bir kuruluşa sokmak olmadığını anlamışlardı. Amaç işi ciddiye almak, sınıf kavgalarında işçilerin kendi kurtuluşlarını kendilerinin elde etmesi için güçleri seferber etmekti. İşçilerin politik potansiyelerinin önceden basılmış oy pusulalarını dol-

durmakla tükenmesine ve buna bağlı olarak işlemeyen parlamenter bir sisteme takılıp kalmalarına artık bir son vermek gerekiyordu.

İşçi hareketi öğrencilere göre yüzyıl önceki çıkış noktasından ise başlamak zorundaydı. Şimdiye kadar yaptıkları sınıf savaşlarının başarısızlığa uğramasından edindikleri acı tecrübelerden yararlanarak günümüz koşulları altında ekonomik savaşı politik savaş biçimine dönüştürmesi gerekiyordu.

Sosyalist entelijensiya herşeyden önce büyük lafları bir yana bırakmalı, bizzat proletaryanın yerine hareket etmeli ve işçilerin kavga biçimleriyle, bilincini kendi uygulamalarına bağımlı kılmalıdır.

Başkaldıran öğrenci hareketi uygulamalar yoluyla, işçi hareketlerinin tarihsel süreç içinde çözülmemiş sorular halinde ortada bıraktığı sorunlara somut bir biçimde yakınlışma olanağı kazanmıştır. Eleştirici öğrenciler tarafından atılması gereken adım, kendi örgüt biçimlerini sınıf kavgasında işçilerin görevlerini yerine getirecek şekle sokmalarıydı ve aynı şey bugün içinde sözkonusudur.

Sosyalist uygulamanın genel belirlenimi başkaldıran muhalefetin önündeki nesnel güçlüğü yansıtır ve egemen sınıflara karşı girişilen bu başkaldırmayla sosyalist sınıf kavgası arasındaki kurulabilecek bağlantı yı açıkça gösterir. Bu gösterişli saldırı, üniversite ve okullarda eğitim görme ayrıcalıları (imtiyazları) sayesinde soyut bir toplumsal ve tarihsel bütünsellik (totali-

te) kavramına sahip bir gençlik arasında geniş ölçüde benimsendi. Bu kavram üniversitelerdeki devlet yönetiminin disiplin tedbirlerini aydınlanmanın değer ölçüleri, hiç değilse ideallerinin ışığı altında değerlendirebiliyordu.

İnsancıl protestodan başkaldırmaya oradan da marksizmin tarihselleşmiş kavram dilini kullanmaya dek arada geçen süre uzun değildi ve bu muhalefetin yeni nitelikler kazanmış olduğu anlamına gelmezdi. Dilin köktenleşmesi (radikalisierung) hiçbir şekilde bugünkü emperyalizmin somut bir şekilde çözümlenmiş olduğunu ve üçüncü dünyadaki anti emperyalist ayaklanmayla ileri kapitalist ülke merkezlerindeki başkaldırma niteliği taşıyan protestolar arasında bir bağlantı kurulmuş olduğunu kanıtlamaz.

Üniversite ayaklanmasını toplumun başka alan ve sınıflarına aktarmak olumsuz bir iştir ve aslında yaygaracı bir mantığın dışa vurumudur. Çünkü böyle bir düşünceye kapılmak başkaldıran muhalefetin yapısı üzerinde fikir yürütmeyi engeller ve köktenleşme hazırlığının bir yana bırakılmasına yol açar. Doğrudan doğruya muhalefet tarafından gerçekleştirilen eylemlerin devletlerin iktidar mekanizmalarını teker teker karşı tedbirler almıya ve tavır takınmaya zorlaması, emperyalizmin halk ayaklanmalarını bastırması aleyhine yapılan uluslararası protestolar ulusal çelişkileri ortadan kaldırır, şeklinde bir tez de, Almanya'nın özel durumu hakkında edindiğimiz bilgileri hiç bir ayırım gözetmeden protesto hareketlerinin genel kanunları çerçevesi

içine yerleştirmeyi denemek olur. Bu tezden de, ancak başkaldırıcı ve antiemperyalist eylemlere katılmış olan grup ve sınıfların bu başkaldırmayı kurum ve işyerlerine götürebilecekleri iddiası çıkar. Sonuç olarak bu iddiaya varılmış olması doğaldır. Çünkü somut ve deneysel bir çözümlemeye bir kere daha girişmek zahmetine katlanılmamıştır. Bu iddiaya göre bilinçlenme artık üretim alanlarında oluşmamakta, toplumdaki ayarlamalara karşı girişilen ayaklanmayı «bütün» insanların psikolojik huzursuzlukları hazırlamaktadır. Yani ileri kapitalizmin ve devletin bu sistemde oynadığı rolün ekonomik açıdan çözümlenmesi aslında bütün insanların psikolojik şartlanma sonucu aynı fikirlere sahip olduklarını kanıtlamakta ve hiç bir sınıfın ya da zümrenin, kapitalist egemen yapıya karşı girişilecek savaşı sürdürmek gibi, bir alınyazısı olamıyacağı sonucuna varmaktadır. Başkaldıran muhalefette iki grup vardır: Bunlardan biri hayalci-devrimci bir grubtur. Öteki de muhalefetin toplum içindeki alanının yayılması için ekonomik krizi çözümleyerek işçi sınıfının sosyal açıdan önemli tabakalarını bulma çabası içindedir. Bu iki grub arasındaki çelişki, iki grub da özgül eylem biçimlerine vardıkları zaman büsbütün belirgin hale geldi. Fakat bu henüz kesin bir dağılma demek değildir, çünki tek tek kulüpler, birlikler ve tartışmalara katılıyorlar ve belli bir dereceye kadar birbirlerine olan bağlılıklarını yitirmiyorlar. Öyle ki belli bir durum üstüne yanlış tahmin yürütmekten doğacak eylem biçimleri önlenebiliyor. Öğrenci muhalefetinin son başarıları karşısında Batı Alman iktidar kartelinin gerçekleşmesi için

çırpındığı vakitsiz bir kanun dışı hareket de böylelikle durdurulabiliyor. Çünki örgütlenme ve tutunma çabalarının bugünki durumunda bir yasaklama olayı büyük çapta bir gerilemeye yol açabilir.

Parlamento dışı muhalefetin gücü halkın sesi niteliğinde olmasında ve tek tek zümreler arasında dogmatik olmayan bir tartışma biçimi getirmesindedir. Bu muhalefetin yabancı ülkelerdeki sol «tarikat» gruplarına üstünlüğü, disiplin kavramında ifadesini bulmaktadır. Bu kavram bir birlik halinde devlet mekanizmasının baskı tedbirlerine karşı koymak şeklinde tanımlanmaktadır. Üçüncü Dünya'da emperyalizme karşı yapılan halk savaşları ile uluslararası bir dayanışmaya gitme gerekliliği üzerine hiçbir fikir ayrılığı yoktur. Yalnız bu fikri tek tek grublar değişik biçimlerde dile getirmektedir. Kurtuluş hareketleri lehine savaşa biran önce doğrudan «müdahele», örneğin SDS'i bir savaş birliği biçimine sokardı. Bu savaş birliği Avrupa'daki Amerikan askerî üslerine karşı etkili sabotaj eylemlerine geçebilmek için, yapısı içinde bir «Karşı-CİA» ya da «Karşı-Anayasa teminatı» meydana getirmek zorunda kalacaktı. Bunu daha çok çeşitli görüşler için bir tartışma düzeyi yaratan bir öğrenci birliği beceremez. Ve bu yüzden bu yönde gelişecek eylemler bütün muhalefetin çözülmesine yolaçabilir.

Ulusal yönetim mekanizmasıyla çatışmayı da içine alan emperyalizme karşı savaşın uluslararası bir nitelik kazanması ancak ileri kapitalist ülke merkezlerinde güçlü bir sosyal destek var ise gerçekleşebilir. Bu

Almanya için yalnızca büyük öğrenci grublarının ve Outgrups (düzene karşı grublar)'ı parlamento dışı muhalefetde birleşmeleri demek değil aynı zamanda örneğin durgun endüstri dallarındaki işçi zümrelerinin de savaşın amacını desteklemesi demektir.

Bugünkü ekonomik durgunluk döneminde ağır sanayi, uluslararası rekabetin baskısıyla, iflâs ve teknolojik açıdan makinaların eskimesinden doğan riski elden geldiğince azaltmak için, üretim, pazarlama ve yatırımı kesin olarak plânlamaya zorlanmaktadır. Herşeyden önce ücretlerin önceden hesaplanıp plânlanması gerekmektedir. Toplumsal üretimin genişlemekte olan endüstri dallarının çıkarı açısından devlet, aracı makam olarak işveren ve işçi sendikaları arasında sendikaları devletin ücret politikasına bağımlı kılmak için çalışmaktadır. Böylece ücretler üretim kapasitesinin artması ve hisselerin yükselmesiyle orantılı olarak garanti altına alınmış olur. Ancak buna karşılık işçi örgütleri de ücret zammı v.s. istenmeyeceğini ve hiç bir şekilde greve gidilmeyeceğini garanti etmek zorundadır. Sendikalar işçileri sıkı düzene sokulmasını sağlayacak organlar olacaktır. İşçilerin tek tek işletmelerde ve işkollarındaki savunma savaşları böylece giderek yalnızca yönetimin ve devlet mekanizmasının baskısı altına sokulmakla kalmayıp, sendika bürokrasisi baskısı altına da girmeğe zorlanacaktır.

İş yerlerinde işten çıkarma, ücret kısıtlaması ve iş yerinin egemen yapısına karşı sürdürülecek savaşı işçilerin arasından çıkacak ve meslekdaşlarının gereksin-

me ve tasarımlarını her an gözönünde bulunduracak aktif işçi grubları yapmalıdır. Öğrenciler yalnızca bilimsel açıdan yardımcı olabilirler, bu da ekonomik durumu çözümlemek ve ekonomik krizin nasıl bir gelişme eğilimi gösterdiğini ortaya çıkarmakla olur. İş yerlerinde karşı koyma halinde olan işçiler gerçekleşmesi beklenen bu eğilimlere kendilerini hazırlarlar. Öğrenci muhalefetinin çeşitli işyerleri arasında bir koordinasyon ve işbirliği kurmayı başarması işçilerin harekete geçirilmesi alanında çok şeyin elde edilmiş olduğunu gösterir.

Parlamentodışı ve başkaldırıcı muhalefetin 100 yıl önce işçi hareketinin başladığı yerden işe girişmek zorunda olduğunu savunan tezin anlamı şudur: Sanayileşmenin ve otomasyonun bugünkü durumunda insan ne «sosyalist» bir partinin programına güvenip bağlanmalı, ne de parlamenter çatışmalardan bir şey çıkacağı hayaline kapılmalıdır; tam tersine ancak fabrika, üniversite ve okullarda (v.b.) yönetime karşı hepsi özgül gruplar tarafından yürütülen kavgalar, ileri kapitalist toplumun yerine bütün üreticilerinin-ister öğrenci, ister işçi olsun - sosyal ve ekonomik kararlar alınırken söz sahibi olacakları bir sosyalist toplumun geçmesi gerektiği bilincine vardırır.

Çeviren: Tanju AKERSON

DURAN OFSET MATBAASI - TELEFON: 27 71 3

5 Lira